

Cestovní ruch a kulturní dědictví

ROUBENÉ STAVBY PRO CESTOVNÍ RUCH

Úkol B.2.2/CR

Cestovní ruch a kulturní dědictví

ROUBENÉ STAVBY PRO CESTOVNÍ RUCH

Specifikace podmínek a priorit pro regulaci cestovního ruchu z hlediska památkového potenciálu

Řešitelé:

Ing. arch. Marie Tomášková

Ing. arch. Hana Šimková

Kooperace:

PhDr. Pavel Bureš

Fotodokumentace:

PhDr. Pavel Bureš

Ing. arch. Pavel Tomášek

Ing. arch. Hana Halasová

Garant MMR:

Ing. Magdalena Šourková

Obsah

Textová část

A. Úvod

B. Úvod odborné části

C. Výběr roubené architektury pro cestovní ruch

1. Muzea v přírodě prezentující regionální typy roubené lidové architektury
2. Expozičně či kulturně společensky využitě nebo jinak význačné solitérní roubené stavby na původním místě
3. Vesnická sídla s významným podílem roubené zástavby (vesnické památkové rezervace a zóny)
 - 3.1. Vesnické památkové rezervace a zóny dle krajů
 - 3.2. . Údaje o zeměpisných a turistických regionech
4. Městská sídla s dochovanými zbytky roubené architektury – v původně dřevěných centrech nebo v okrajových částech
5. Sakrální roubené stavby – kostely, kaple, zvonice
 - 5.1. Soubory dřevěných kostelů a kaplí
 - 5.2. Soubor dřevěných zvoníc

Grafická část

Mapa č. 1- přehled lokalit

Příloha k mapě č. 1 - přehled lokalit

Mapa č. 2- přehled lokalit - Středočeský kraj a Praha

Mapa č. 3- přehled lokalit - Jihočeský kraj

Mapa č. 4- přehled lokalit - Plzeňský kraj

Mapa č. 5- přehled lokalit - Ústecký kraj

Mapa č. 6- přehled lokalit - Liberecký kraj

Mapa č. 7- přehled lokalit - Královéhradecký kraj

Mapa č. 8- přehled lokalit - Pardubický kraj

Mapa č. 9- přehled lokalit - Kraj Vysočina

Mapa č. 10- přehled lokalit - Jihomoravský kraj

Mapa č. 11- přehled lokalit - Olomoucký kraj

Mapa č. 12- přehled lokalit - Moravskoslezský kraj

Mapa č. 13- přehled lokalit - Zlínský kraj

Poznámka:

V Karlovarském kraji nebyla vybrána žádná roubená architektura vhodná pro cestovní ruch.

A. ÚVOD

Dosud málo využívaným stimulačním faktorem pro zachování a posilování autentických hodnot venkovských sídel je cestovní ruch. Značný počet českých venkovských sídel se vyznačuje kulturně historickou hodnotou a to buď celoplošně nebo alespoň jednou, či několika solitérními památkami, často výrazně atraktivními – zřícenina hradu, zámek. Tyto atraktivity jsou obvykle zcela neprávem opomíjené a cestovní ruch se soustřeďuje na několik neustále propagovaných lokalit.

Obdobné problémy nejsou specifické pouze pro Českou republiku. Jako příklad řešení podobného problému lze uvést postup francouzských historických vesnic, které měly a dosud mají problémy se zachováním svých hodnot, s udržením tradic a života na vesnicích. Proto se v roce 1982 starosta jedné z takových krásných, ale zanedbaných a přehlížených vesnic rozhodl dát dohromady další obdobná sídla s vhodným potenciálem pro cestovní ruch. Jeho cílem bylo uchovat, obnovit a propagovat toto významné dědictví minulosti, ale při zachování autenticity každé specifické lokality a zachování běžného života obce. Tak vznikla asociace s názvem „Nejkrásnější vesnice Francie“, což je v současné době již obchodní značka, kterou obdrželo cca 150 vesnic. Jsou zahrnuty ve všech turistických průvodcích a propagovány na internetové síti. Ekonomický přínos pro tyto obce je značný.

Atraktivity venkovských obcí tvoří značný, dosud nevyužívaný potenciál pro cestovní ruch. Má-li se však obec zájem zapojit do nabídky lokalit pro cestovní ruch, vyžaduje to značné úsilí, jak vedení obce, tak i obyvatel, při údržbě a úpravách sídla. Aby obec mohla případného nárůstu návštěvnosti využít, je zapotřebí rovněž vybudovat pro cestovní ruch potřebnou infrastrukturu – nabídku ubytování, pohostinství, možnosti rekreace a to všechno na slušné úrovni. Tato infrastruktura představuje rovněž významný potenciál pracovních příležitostí.

Nelze však zvyšovat návštěvnost obce bez stanovení alespoň rámcové regulace návštěvnosti. Některé zásady platí pro památkové lokality bez rozdílu, ale specifické podmínky většiny lokalit vyžadují konkrétní návrh podmínek a limitů návštěvnosti. Zatím našim vesnicím nehrozí ztráta genia loci vlivem přemíry návštěvnosti, je proto zapotřebí dbát o propagaci těchto lokalit, ale již za předem stanovených podmínek a limitů.

Úkol, který je zaměřen na specifickou, velice atraktivní a vzácně dochovanou část kulturního dědictví - roubené stavby, byl zpracován s cílem vytvořit podklad pro tuto propagaci a současně pro přiměřenou ochranu. Text připravil PhDr. Pavel Bureš z Ústředního pracoviště Národního památkového ústavu. Text je doložen četnými fotografiemi, převážně pořízenými PhDr. Burešem (v případě dalších autorů je u fotografie uvedeno zdroj) a kartogramy znázorňujícími rozložení lokalit roubených staveb členěných dle druhů na území republiky a jednotlivých krajů.

*V dnešní době musíme kulturní dědictví venkova vnímat rovněž jako významný **ekonomický potenciál ve sféře cestovního ruchu, dosud však nedostatečně doceněný a zhodnocený. Základním předpokladem vytvoření vhodných podmínek pro racionální udržitelný a kapacitně únosný turistický ruch s případnými atraktivními destinacemi je přetrvání, zachování a zhodnocení kulturních hodnot venkovského prostoru.***

B. ÚVOD ODBORNÉ ČÁSTI

Ochrana památek lidového stavitelství a vesnických sídel

Každý jedinec zde zanechal svou nesmazatelnou stopu, ať už nepatrnou a bezvýznamnou nebo hlubokou a výraznou. Tyto stopy, toto naše jemné duchovní i hmotné pouto s minulostí i budoucností nelze naštěstí nikdy úplně zpřetrhat, ale můžeme ho vlastním egoismem, lhostejností a nepochopením oslabit a porušit. Prakticky denně jsme konfrontováni s bezohledným přístupem k přírodě a krajině, s neúctou k materiálnímu dědictví zanechaného nám našimi předky. O to více vyvstává potřeba chránit a zachovat vše dobré a schopné dalšího života, co nám ještě zůstalo. Toho lze docílit především odpovědnějším přístupem k hospodaření a využívání krajiny a uvážlivým, ohleduplným postojem k rozvoji venkova a péči o jeho kulturní hodnoty při zachování jeho specifčnosti, identity a genia loci.

Zájem o studium lidového stavitelství a **počátky snah o jeho ochranu** se v českých zemích datují **od 2. poloviny 19. století**. Hlavními důvody probouzejícího se zájmu o lidové vrstvy a jejich kulturu, jejíž význačnou součástí je i lidová architektura, byly zejména vrcholící emancipační snahy českého národa v rámci Rakousko-uherské monarchie, spojené s politickými tlaky na vznik samostatného státu a s upevňováním národní identity, jejíž kořeny a zdroje byly spatřovány právě na českém venkově. Svou roli jistě sehrály i postupné, ale nezadržitelné proměny vesnice, vnímané obzvláště citlivě především uměleckou a odbornou veřejností. V této souvislosti připomeňme například **provolání výtvarného odboru Umělecké besedy z roku 1880** o významu lidových staveb a potřebě zachraňovat památky lidového slohu. Skutečný vědecký výzkum lidových staveb a na něm založená ochrana však byly tehdy u nás teprve v počátcích. Bádání ovlivňovaly zejména **romantická idealizace venkova a sentiment**, což v důsledku vedlo především k zájmu o výtvarně a esteticky nejpůsobivější prvky lidové architektury.

Částečný odklon od těchto zkrslujících tendencí přinesla až **Národopisná výstava československá v Praze roku 1895**, jež byla vrcholným kulturně politickým a národopisným počinem této doby. Vzepětí národního uvědomění a sebevědomí konce 19. a počátku 20. století poznamenalo úsilí o poznání a zachování lidových staveb určitým idealismem a z něho plynoucími nereálnými požadavky na konzervování původního vzhledu a života vybraných vesnic muzejně rezervační formou.

V meziválečném období Československé republiky vznikla celá řada již solidně teoreticky podložených a odborně propracovaných **návrhů na zřízení vesnických rezervací (např. ve Štramberku a průmyslem dosud nepoznamenaných oblastech na Valašsku, Slovácku, Horácku, Chodsku a v Podkrkonoší)** a muzeí v přírodě, jež zůstaly neuskutečněny. Stejný osud potkal připravené návrhy vesnických rezervací na Valašsku, Poličsku a Hané koncem 40. a počátkem 50. let.

Přestože po dlouholetém volání konečně vydaný **zákon č.22/1958 Sb., o kulturních památkách**, kodifikoval ochranu sídelních celků formou památkové rezervace a odborná pracoviště Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody i některých Krajských středisek památkové péče věnovala otázkám památkové ochrany vesnických sídel značnou pozornost byly vytipovány a připraveny **návrhy na prohlášení asi 100 nejvhodnějších lokalit za**

památkové rezervace a zóny), nedovolily politické důvody, ideologické argumenty a nezáměr státních a samosprávných orgánů přistoupit k realizaci těchto záměrů.

Nový památkový zákon č.20/1987 Sb., o státní památkové péči ve svých ustanoveních ještě více rozpracoval a zdůraznil problematiku památkově chráněných území zavedením pojmů památková rezervace, památková zóna a ochranné pásmo, ale ani takto rozšířené možnosti územní památkové ochrany vesnických sídel nepřinesly v následujících letech žádoucí efekt. Teprve po r.1989 je patrný pozitivnější posun v přístupu státních orgánů k ochraně památek lidového stavitelství, obzvláště dosud opomíjených celých vesnických sídel nebo jejich částí.

Jedinými konkrétními výsledky úsilí před rokem 1989 bylo **vyhlášení městské památkové rezervace Štramberk (okr. Nový Jičín)** s unikátním souborem roubených domů karpatského typu v r.1969 a **prohlášení areálu vinných sklepů, zvaných Plže, v Petrově u Strážnice (okr. Hodonín) za památkovou rezervaci** v r.1983. Ale již v r.1990 došlo vyhláškou Jihočeského KNV v Českých Budějovicích k **prohlášení 20 památkových zón v obcích okresů České Budějovice, Český Krumlov a Jindřichův Hradec**. Nejvýznamnějším počinem bylo **prohlášení 60 památkových rezervací lidové architektury** Vládou ČR v květnu r.1995 a následně **prohlášení 138 památkových zón lidové architektury** Ministerstvem kultury ČR v září r.1995, které reprezentují nejen typologickou bohatost lidového stavitelství u nás, ale dokumentují i variabilitu půdorysné struktury sídel, včetně zástavby předměstské nebo zemědělských městeček, rozmanitost použitého stavebního materiálu a konstrukcí, způsob bydlení různých sociálních vrstev vesnické společnosti a druhovou pestrost hospodářských, technických a sakrálních lidových staveb. V letech 1991 a 1993 doplnil Magistrát hlavního města Prahy seznam památkových zón o **6 historických jader kdysi samostatných obcí v okrajových čtvrtích**. Zatím poslední iniciativou v tomto směru bylo **prohlášení 47 památkových zón lidové architektury** Ministerstvem kultury ČR v r. 2004.

Kromě památkářského přístupu k ochraně lidových vesnických staveb, preferujícího **zachování jednotlivých hodnotných objektů nebo celých sídel či jejich částí na původním místě (in situ)** je užívána ještě další metoda záchrany ohrožených památek lidové architektury jejich **přenesením - transferem do specializovaných muzeí v přírodě, případně jejich kompletní odbornou rekonstrukcí**. Zatímco památkáři zdůrazňují původnost staveb v kontextu s jejich prostředím, muzejníci je chápou jako muzejní exponáty, které mají co nejuplněji zobrazovat život a kulturu své doby vědeckou rekonstrukcí předpokládaného původního stavu.

Nejstarším a největším muzeem v přírodě u nás je **Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm** (okres Vsetín) otevřené v r. 1925. Další obdobná, ale podstatně skromnější muzea začala vznikat až v 60. a 70. letech a tento trend ku prospěchu věci pokračuje dosud - jsou to zejména **Polabské národopisné muzeum v Přerově nad Labem** (okr. Nymburk) (1967), **Soubor lidových staveb Vysočina** (okr. Chrudim) (1971), **Národopisné muzeum Slánska v Třebízi** (okr. Kladno) (1975), **Muzeum lidových staveb v Kouřimi** (okr. Kolín) (1976) a **Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy ve Strážnici** (okr. Hodonín) (1981), **Soubor lidové architektury Zubrnice** (okr. Ústí nad Labem) (1988), **Soubor lidových staveb východní Hané v Rymicích** (okr. Kroměříž) (80. léta), **Hanácký skansen v Příkazích** (okr. Olomouc) (1990), **Expozice vesnických staveb na předhradí hradu Velhartice** (okr. Klatovy) (90. léta), **Expozice lidové architektury v Chanovicích** (okr. Klatovy) (1994), **Muzeum vesnických staveb středního Povltaví ve Vysokém Chlumci u Sedlčan** (okr. Příbram) (1998).

Současný politický i ekonomický vývoj i celospolečenské trendy pro venkov a vesnická sídla přinášejí řadu **rizik a hrozeb**, s nimiž je nutno se vyrovnat, reagovat na ně a společně jim čelit, jinak lze reálně předpokládat v nepříliš vzdáleném časovém horizontu zánik venkova v jeho tradičním pojetí a osobitosti včetně všech pozitivních jedinečných vlastností ovlivňujících život celé společnosti. Stručně bychom mohli hlavní negativní faktory rozdělit na několik skupin:

- hospodářský vývoj (útlum zemědělské výroby, zánik řady drobných průmyslových podniků, s tím související ztráta vztahu k půdě)
- demografický vývoj (ztráta pracovních příležitostí, vyklidňování – odchod obyvatel za prací do měst, stárnutí populace)

- administrativně správní politika (tlak na slučování obcí – omezení samosprávného prvku, upřednostnění zájmů ekonomicky silných subjektů)
- stavební vývoj (chaotický, nekoncepční, nerespektující kontext a kontinuální návaznosti dochované původní architektury, vnášejí cizorodé stavební formy a prvky, degradující obraz vesnických sídel, nebezpečně normotvorný pro další vývoj)
- nedostatečná ochrana krajinného rázu (narušení novými nevhodnými stavbami v krajině i extravilánu sídel, porušení prostorových vztahů v krajině)
- nepochopení a nedocení hodnot venkova obecně
velmi omezená vymahatelnost práva – nerespektování právních norem vlastníky

Předpokladem pro udržení tvářnosti, ducha, charakteru venkova je respekt před zděděnými hodnotami a jejich kultivace a rozvíjení v inovované podobě citlivě navazující a reagující na dochované podněty. Z hlediska architektonicko-urbanistického jde o ohleduplné začlenění nové výstavby do existující zástavby podle určitých pravidel obsažených v kvalitně zpracované územně plánové dokumentaci, jejíž nástroje a regulativy je třeba aplikovat rovněž pro údržbu, opravu, úpravu a obnovu stávajícího původního, mnohdy památkově cenného, stavebního fondu vesnice.

Je nutno si stále uvědomovat, že v tomto pozoruhodném a ohroženém odkazu je vepsáno výrazné svědectví o naší minulosti, jehož bychom si měli vážit a čerpat z něj poučení pro současnost. Jeho poselstvím by měl být apel naučit se ho respektovat, tvůrčím způsobem využívat a nově vznikající hodnoty do něj citlivě včlenit.

Proč památky lidového stavitelství chráníme

Památky lidového stavitelství jsou mimořádně důležitým hmotným pramenem poznání života našich venkovských předků, kdysi nejpočetnější vrstvy obyvatelstva. Představují doklad jejich řemeslného umu, estetického cítění a současně reprezentují význačný krajinnotvorný prvek, uplatňující se jako neodmyslitelná složka životního prostředí.

I přes značně negativní vývoj především v poválečném období tvoří lidové stavby dosud podstatu historického stavebního fondu v mnohých vesnických sídlech. Najdeme je také v menších městech, ale i na okrajích měst velkých, kde se jedná o pozůstatek původně samostatných vsí, které byly postupně pohlceny rostoucím městským organismem.

Jakými formami památky lidového stavitelství chráníme

Názory na způsob a rozsah péče o památky lidového stavitelství prošly od poslední třetiny minulého století, kdy se v reakci na počínající transformaci venkova zrodily v kruzích umělců, národopisců, architektů a muzejníků, poměrně složitým a dlouhým vývojem od idealistických a romantických představ až k dnešním koncepčně formulovaným a metodicky podloženým postupům. Zjednodušeně lze říci, že v současnosti platné právní normy v oblasti památkové péče nám poskytují několik možností a způsobů ochrany lidových staveb – jednotlivé stavby nebo usedlosti mohou být chráněny jako samostatné **kulturní památky**, území sídelního útvaru, jeho části nebo části krajinného celku mohou být prohlášeny za **vesnické památkové rezervace** (památkově homogenní území vyžadující přísný ochranný režim), **vesnické památkové zóny** (památkově diferencované území vyžadující mírnější a teritoriálně rozlišený ochranný režim) a **krajinné památkové zóny** (území vykazující významné kulturní hodnoty), které mohou zahrnout solitérní stavby, areály i kompletní sídelní celky včetně umělých i přírodních prvků krajiny. Specifickou formou ochrany okolí a prostředí památky jsou tzv. **památková ochranná pásma**, jež jsou vymezována kolem kulturních památek (solitérních i památkových rezervací a zón) za účelem regulace určitých

činností. Jako nezastupitelnému krajinotvornému prvku je původní lidové zástavbě věnována zvýšená pozornost také v **národních parcích a chráněných krajinných oblastech**.

Stručná charakteristika vývoje lidového stavitelství

Slovanské obyvatelstvo přicházející na území našeho státu se postupně od 6. století rozšířilo do všech starých sídelních oblastí podél toků velkých řek a v nížinách. Během 10.-12.století pokračovalo dosídlování úrodných níže položených území. Tyto předrománské a románské vesnice byly většinou nevelké a s nepravidelným hromadným půdorysem. Důležitý přelom nastává v

průběhu 13. a 14. století. Díky pronikavým hospodářským změnám a technickému pokroku dochází k rychlému populačnímu růstu a zvyšující se potřebě nové zemědělské půdy. Na základě nových právních vztahů (forma dědičného nájmu půdy) jsou plánovitě vysazovány nové vesnice pravidelného půdorysu jednak na starém sídelním území a jednak v dosud nedotčených, výše položených zalesněných oblastech (**tzv. vnitřní kolonizace**). Do zcela neobydleného pásma pohraničních hvozdů sahajícího někdy i hlouběji do vnitrozemí jsou z rozhodnutí českých panovníků povoláváni němečtí kolonisté z přilehlých krajů za hranicí našeho státu (**tzv. vnější nebo německá kolonizace**). Důležitým předpokladem pro vznik sídla byla existence zdroje vody. Nově zakládané vesnice v příznivějším terénu mají pravidelný návěsní nebo silniční půdorys, zatímco v hornatých a lesnatých oblastech zejména v pohraničí vznikají rozvolněnější řadové údolní vsi nebo lesní návěsní vsi. Obdobným způsobem byla tehdy přeměněna i starší sídla. Takto vytvořená základní sídelní síť i půdorysná schémata vesnic zůstala v zásadě zachována dodnes.

V průběhu následujících století dochází v souvislosti s nepravidelně rostoucí natalitou, prohlubující se sociální diferenciací obyvatel venkova a jejich průběžnou migrací do měst již převážně pouze k **zahušťování a rozšiřování zástavby** v méně výhodných polohách obce - na návsi, v prolukách, podél komunikací a v okrajových shlucích. Zbývající vnitrozemské i pohraniční nepřístupné oblasti jsou **dosídlovány během 16.-19. století** zpravidla nepravidelnými rozptýlenými osadami, jejichž existence často souvisí s rozvojem průmyslového podnikání šlechty (hornictví, sklářství, dřevařství apod.). Karpatské horské masivy na severovýchodě Moravy jsou v 16. – 18. století postupně **kolonizovány valašským pasteveckým obyvatelstvem**. Zajímavou epizodou procesu osídlování je ještě **tzv. raabizace** v poslední třetině 18. století (podle rakouského ekonomu Fr. Antonína Raaba), parcelace a pronajímání nepříliš výnosných komorních (tedy císařských) velkostatků poddaným, následovaná z obdobných příčin i na některých panských a církevních statcích. Výsledkem této poměrně zdařilé řízené akce byl vznik drobných geometricky pravidelných sídelních útvarů.

Důležitou úlohu, ovlivňující architektickou podobu vesnických staveb měly přírodní podmínky, do značné míry určující výběr **stavebního materiálu** k výstavbě obydlí. Převážnou část Čech a Moravy pokrývaly jehličnaté nebo smíšené lesy, jejichž dřevo bylo vhodné ke stavbě **dřevěných roubených domů**. Druhou velkou oblastí, která zasahovala na západ a sever Čech z německých nížin s převažujícími listnatými lesy, byla oblast **hrázděné konstrukce** (podstatnou roli sehráli v tomto případě především němečtí kolonisté). Konečně na rovinaté jihovýchodní Moravě najdeme **dům hliněný**, pronikající sem z bezlesých sprašových podunajsko-panonských krajů. Kromě toho se na některých místech Čech budoval již od středověku i **dům kamenný**. V souvislosti s hospodářskými a politickými změnami v 19.století se začíná i ve venkovském prostředí používat stále častěji jako stavební materiál **pálená cihla** (popřípadě v kombinaci s lomovým kamenem) a zděný dům mnohde zcela vytlačuje a překrývá starší původní zástavbu. Vzhledem k existenci rozsáhlých styčných

pásem docházelo k prolínání a kombinaci stavebních materiálů, které umocňovaly pestrost lidového stavitelství na území Čech a Moravy.

České země však byly a jsou také jakousi **křížovatkou kultur**, kde se střetává i prostupuje historicky a kulturně odlišně se formující Evropa západní a východní i severní a jižní. Byly to zejména kultura slovanského etnika, osidlujícího české země, od jihovýchodu na Moravu pronikající prastaré anticko byzantské vlivy vycházející z Podunají, ze západu mocně působící románsko-gotická kultura a na jihozápad Čech úzce zasahující středomořská kultura italorománská.

Působení různých kulturních vlivů a přejímání slohových podnětů vesnickou společností není ale pouhým bezmyšlenkovitým kopírováním. Vždy jde o proces tvůrčí, o svěbytný projev individuality lidového stavitele inspirovaného sice slohovou architekturou, vnitřně však vycházejícího při své tvorbě z dávné tradice, jejíž součástí se zpětně stávají nově vzniklá díla. Tímto způsobem pronikají do lidového stavitelství **v průběhu 17.-19.století** i prvky renesančního, barokního, klasicistního, empírového a nakonec i secesního a neoslohového tvarosloví, vzájemně se kombinují, obohacují lidovou stavební kulturu o nová konstrukční, architektonická a výtvarná řešení i detaily. Tento vývoj vedl v důsledcích, za spolupůsobení dalších subjektivních i objektivních faktorů (např. stavební materiál, etnické hledisko, nerovnoměrný ekonomický a sociální rozvoj jednotlivých oblastí, geografická odlehlost některých krajů, uzavřenost panství, individuální přístup k uchopení slohových impulsů určitými mimořádně nadanými lidovými umělci a řemeslníky, administrativně právní opatření státu – např. protipožární dekrety zakazující výstavbu ze spalných materiálů nebo stavební předpisy vydávané od poslední třetiny 18. století atd.) ke **vzniku charakteristických rysů lidového domu a k odlišení různých domových typů a forem**. Ve 2.polovině století 18. a v 19.století se tímto způsobem vytvořila **tzv. tradiční vesnice**, tak jak ji známe z dodnes dochovaných zbytků lidové architektury.

Na základě určitých shodných znaků se můžeme pokusit vymezit širší **typologické oblasti lidového vesnického domu**, které mají obvykle své četné dosti odlišné místní a dobové formy, případně i užší specifické varianty:

1. Dům Středočeské vrchoviny a povodí Berounky – přízemní, **roubený**, později od konce 18. a v 19. století roubení nahrazováno zdívkem, sedlová střecha s předsazeným štítem s lomenicí a kabřincem, s černou kuchyní, většinou trojstranné usedlosti, štítově orientované ke komunikaci nebo návsi.
2. Jihočeský dům – přízemní, **roubený**, od 2. poloviny 18. století stále častěji zděný, sedlová střecha s předsazeným štítem s lomenicí a často i s kabřincem, černá kuchyně, převážně trojstranné štítově orientované usedlosti s branami, působením některých talentovaných zednických mistrů v 19. století se vytvořily charakteristické místní okrsky s bohatou barokizující štukovou výzdobou průčelí.
3. Dům jihozápadních Čech - přízemní, **roubený**, od 19. století již často zděný, střecha valbová, později polovalbová a sedlová, předsazený bedněný štít, černá kuchyně, u nejstarších staveb krov s hřebenovou vaznicí, převážně trojstranné usedlosti, v horských oblastech jednotný dům.
4. Alpský dům – dům alpské oblasti zasahující okrajově na Šumavu (zejména Volary a okolí), **roubený**, sedlová střecha s nízkým sklonem, ve štítě často pavlač, obytné i hospodářské prostory pod jednou střechou.
5. Chodský dům – specifická forma domu v pohraniční oblasti na nevelkém teritoriu v západních Čechách na Chodsku, **roubený**, od konce 18. století již zděný, střecha valbová a později polovalbová, černá kuchyně, zvláštností je mohutná sýpka (zvaná srub)

připojená přímo k síni – tzv. špýcharový dům, ve starší fázi převládal archaický krov s hřebenovou vaznicí, dvoj a trojstranné štítově orientované usedlosti s branou a úzkým dvorem.

6. Dům severozápadních Čech – přízemní, od 17. století i patrový, **roubený**, zděný i hrázděný – kombinace stavebních materiálů, sedlová střecha s předsazeným štítem, černá kuchyně, většinou trojstranné a čtyřstranné usedlosti, na Chebsku typické bohatě členěné hrázdění.
7. Severočeský dům - přízemní, od 16. – 18. století i patrový, **roubený**, hrázděný i zděný – kombinace stavebních materiálů, předsazený štít s bohatě skládanou lomenicí nebo obložen šindelem či břidlicí, sedlová střecha na východě někdy s kabřincem, černá kuchyně nevydělena, ozdobně profilované pavlače a podstávky, trojstranné a dvojstranné dvory.
8. Východočeský dům – přízemní, **roubený** a zděný, sedlová střecha, v západní části Polabí předsazený štít, na východě odsazený s lomenicí, podlomením a kabřincem, v Polabí otevřené štítové podsíně, na Litomyšlsku podstávka, černá kuchyně, dvojstranné, trojstranné, trojboké a čtyřboké usedlosti, štítová orientace.
9. Dům severovýchodních Čech – přízemní, **roubený**, později od 19. století zděný, sedlová střecha, předsazený a na jihovýchodě odsazený štít s lomenicí a často i s kabřincem, obvykle bez černé kuchyně, v Podkrkonoší se vyskytují typické podkrovní křížové světnice a na Broumovsku klasicizující štíty s bohatou štukovou výzdobou, různé druhy usedlostí, štítová orientace.
10. Dům Českomoravské vrchoviny – přízemní, **roubený** a zděný, sedlová střecha, na severu s kabřincem a podlomením, s černou kuchyní i bez ní, různé formy usedlostí, většinou štítová orientace.
11. Východosudetský dům – vyskytuje se v pásmu okolo hranic s Polskem ve východních Čechách a na severní Moravě, návaznost na dům sousedního Slezska, přízemní, **roubený** a zděný, výjimečně i hrázděný, sedlová střecha, většinou dvojstranné a trojstranné usedlosti, má řadu regionálních forem.
12. Pomoravsko-panonský dům – přízemní, převážně hliněný, od 19. století i zděný, střecha valbová a později sedlová, černá kuchyně, trojstranné nebo trojboké a čtyřboké usedlosti, převážně okapově orientovány, zasahuje do oblasti jižní a střední Moravy z Podunají, má řadu regionálních forem – nejvýraznější jsou slovácký dům na jihovýchodní Moravě s typickým mělkým výstupkem před vchodem (žudro) a hanácký dům na střední Moravě s mohutným rizalitem nad vstupem (žudr) a později s polopatrovou podstřešní sýpkou.
13. Karpatský dům - zasahuje na severovýchodní Moravu z horských oblastí Karpat ze Slovenska a Polska, přízemní, **roubený**, sedlová střecha, odsazený štít s velkou podlomenicí, někdy s kabřincem a lomenicí, černá kuchyně, jednotný dům nebo dvoj a trojstranný dvůr.

Hranice uvedených typů nejsou ostré. Zpravidla se různým způsobem a do různé hloubky překrývají a prostupují a vznikají tak mnohotvárná přechodná území, která na sebe plynule navazují.

Mapa základních regionálních typů lidového domu

Vývoj lidového stavitelství, spjatý s výrobně hospodářskou základnou feudální éry, se postupně **uzavírá na konci 19. a v 1. polovině 20. století** Prudce se rozvíjí průmyslová výroba a železniční doprava, vznikají rozsáhlé městské aglomerace pohlcující i řadu vesnic, jejichž obyvatelé částečně nebo úplně mění zaměstnání a rovněž na venkov proniká technický pokrok. Důsledkem těchto procesů se pozvolna proměňují i staré tradiční vztahy a vazby uvnitř vesnické pospolitosti.

V obraze venkova však přesto ještě dlouho zůstává původní lidová zástavba dominujícím prvkem, který jen pomalu ustupuje novostavbám. I když novou výstavbu na venkově v tomto období nemůžeme již považovat v pravém slova smyslu za tradiční, dá se říci, že v mnoha případech určitým způsobem na tyto tradice navazuje a nelze ji upřít ani jisté architektonické a výtvarné kvality. Výrazným rysem tohoto období je zřetelný **sklon k unifikaci** stírající typické regionální odlišnosti.

Zcela nová situace nastává **v poválečném období** se změnou politického a ekonomického systému. Výsledky stavební činnosti této nedávno minulé historické etapy se do tvářnosti vesnice zapsaly nesmazatelným a zpravidla **negativním způsobem**. Charakteristická byla její **nízká architektonická úroveň, chaotičnost, materiálová a konstrukční typizace s patrným příklonem k bezmyšlenkovitému kopírování městských vzorů a též absence územně plánovací tvorby**. Vesnici vnucená násilná a drastická transformace měla tragické následky, mimo jiné způsobila přerušení po staletí trvající kontinuitu jejího kulturního vývoje a definitivní rozklad sociální struktury venkova, projevující se v tomto směru rezignací na tradiční a životaschopné hodnoty původního lidového stavitelství.

Bohužel ani stavební tvorba na venkově v **uplynulých porevolučních letech** nebudí přílišný optimismus a lze ji vnímat jako **pokračování předchozího negativního vývoje** se všemi jeho důsledky. Zpravidla jde o projevy do vesnického prostředí nevhodné, architektonicky pokleslé, inspirované cizími a nám vzdálenými stavebními vzory i zahraničními katalogy a prakticky rezignující na alespoň náznakové genetické návaznosti původního vesnického stavitelství s jeho regionálními odlišnostmi. Nejedná se tedy v žádném případě o modernost,

ale o deformovanou módnost, nekoncepčnost a sveřepou kýčovitost, devastující obraz venkova.

Z výše uvedeného přehledu vyplývá, že původní historická architektura vesnických sídel byla až na oblast hliněného domu na jižní a střední Moravě, území severozápadních Čech vyplněné konstrukcí brázděnou (která se však také často mísila s roubenou) a některá teritoria s kamennými stavbami, prakticky kompletně dřevěná – roubená. Lesy od pradávna pokrývaly většinu území Čech i Moravy a dřevo se tak zcela přirozeně stalo nejdostupnějším a i díky svým vlastnostem nejvyhledávanějším, kvalitním a nadto zpracovatelným stavebním materiálem.

Roubená architektura se tak stala význačným a určujícím fenoménem našich vesnických sídel i celé krajiny. Vzhledem ke svému bezprostřednímu původu, přírodnímu materiálu a přirozenému estetickému citu jejich tvůrců, venkovských řemeslníků, byla a stále je harmonizujícím prvkem venkova. Ještě dnes můžeme obdivovat na mnoha místech naší vlasti její krásu a působivost, přestože již převážná většina roubené zástavby byla přestavěna nebo zlikvidována a nahrazena jinými, moderními a zpravidla přísně účelnými stavbami. Její malebnost i dobré užité vlastnosti již dříve objevili rekreanti – chalupáři a dnes stále více oceňují a vyhledávají turisté.

foto: Ing. arch. Pavel Tomášek (VPR Olešno, obec Mšeno)

C. VÝBĚR ROUBENÉ ARCHITEKTURY PRO CESTOVNÍ RUCH

Cílem následující části bude představit výběr nejzajímavějších a nejpodstatnějších památek roubené architektury z pohledu cestovního ruchu, pokusit se o podrobnější vyhodnocení a specifikaci jejich skupin, a současně provést jejich stručnou charakteristiku, diferenciaci a klasifikaci z hlediska památkového potenciálu a atraktivity i dalších aspektů důležitých pro jejich perspektivní využití v oblasti turismu a cestovního ruchu. Posouzení a zařazení do třech hodnotových kategorií stanovených na základě níže uvedených kritérií by mělo do jisté míry eliminovat prvek subjektivity, který však nelze zcela vyloučit.

Kritéria pro hodnocení a klasifikaci vybraných památek roubené architektury – stupnice 1 – 3 (uvedeno za označením příslušné památky nebo jejich skupiny) :

- kvalita a rozsah památkového (architektonického a urbanistického) potenciálu pro cestovní a turistický ruch
- širší návštěvnická atraktivita pro cestovní a turistický ruch
- krajinářský kontext ve smyslu zachovalosti přírodního prostředí a přitažlivosti charakteru krajiny pro cestovní a turistický ruch
- existující infrastruktura příslušných lokalit nebo územích celků včetně stávajících sociálně ekonomických podmínek pro potřeby cestovního a turistického ruchu
- dopravní dostupnost

Roubenou, respektive obecněji dřevěnou architekturu můžeme pro účely využití v cestovním a turistickém ruchu rozdělit do 5 skupin podle jejich charakteru, typu a funkčního využití:

1. muzea v přírodě prezentující regionální typy roubené lidové architektury
2. expozičně či kulturně společensky využitá nebo jinak význačné solitérní roubené stavby na původním místě
3. vesnická sídla s významným podílem roubené zástavby
4. městská sídla s dochovanými zbytky roubené architektury – v původně dřevěných centrech nebo v okrajových částech
5. sakrální roubené stavby – kostely, kaple

1. Muzea v přírodě prezentující regionální typy roubené lidové architektury

Převážná většina specializovaných muzeí lidových staveb v přírodě (všeobecně u nás poněkud nesprávně nazývaných skanseny podle prvního zařízení tohoto typu vzniklého roku 1891 ve Švédsku na okraji Stockholmu na místě původních hradeb-šancí – švédsky zvaném skansen) shromažďuje, zkoumá a prezentuje návštěvníkům lidovou architekturu určitého regionálního typu z předem dané a vymezené sběrné oblasti. Jejich atraktivita a návštěvnost je zpravidla značně vysoká a bývá často umocněna pořádáním celé škály různorodých kulturně společenských akcí v průběhu celého roku, převážně seznamujících veřejnost s tradičními lidovými řemesly, výročními zvyky, folklórem a lidovou kulturou obecně.

Přehled nejvýznačnějších a turisticky nejzajímavějších muzeí v přírodě, které se orientují na dřevěnou lidovou architekturu:

VALAŠSKÉ MUZEUM V PŘÍRODĚ, NKP, ROŽNOV POD RADHOŠTĚM, ZLÍNSKÝ KRAJ (1)

Valašské muzeum v přírodě je nejstarším, největším a nejnavštěvovanějším muzeem lidové architektury ve střední Evropě. Bylo založeno bratry Jaroňky, kteří jeho první část zpřístupnili v roce 1925. Jedná se o rozsáhlý areál reprezentující funkčně i sociálně ekonomicky odlišné, ale pro daný region severovýchodní Moravy charakteristické typy původních lidových staveb, které byly do muzea transferovány nebo rekonstruovány jako přesné kopie staveb z terénu. Skládá se ze tří částí – Dřevěného městečka (nejstarší část – rekonstrukce podhorského městečka 19. století), Valašské dědiny (nejrozsáhlejší areál – charakteristické příklady lidové architektury valašského venkova) a mlýnské doliny (nejnovější část – technické stavby na vodní pohon). Konceptním záměrem muzea je dokumentace a rekonstrukce životního prostředí a hmotné i duchovní kultury obyvatel východní části Moravy a Slezska, blíže vymezené výskytem roubeného domu tzv. karpatského typu. Výstavba muzea není ukončena, v budoucnu by mělo být doplněno o další areály reprezentující zbývající specifické stavební a kulturní formy v rámci sběrné oblasti. V průběhu celého roku zde probíhá řada akcí popularizujících Valašsko a jeho vesnickou architekturu a lidovou kulturu.

Město Rožnov p. R. je přirozeným centrem této části Valašska a disponuje dostatečně rozvinutou infrastrukturou pro cestovní ruch a zimní i letní turistiku, která tady má hluboké kořeny a rozvíjí se zde už od 19. století.

Rožnovská radnice, Dřevěné městečko

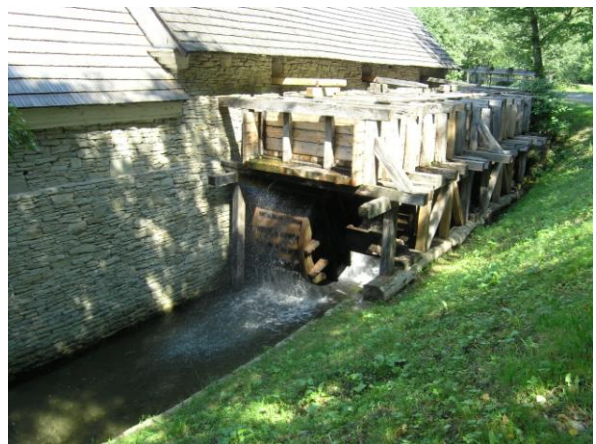
Kostel z Větkovic, Dřevěné městečko

Chalupa z Lužné, Valašská dědina

Fojtství z Lidečka, Valašská dědina

Hamr z Ostravice, Mlýnská dolina

AREÁL PUSTEVEN POD RADHOŠTĚM, NKP, PROSTŘEDNÍ BEČVA, ZLÍNSKÝ KRAJ

Soubor dřevěných staveb arch. Dušana Jurkoviče z roku 1899 je situován v horské poloze na hřebeni sedla mezi vrcholy Radhoště a Tanečnice v Beskydech. Dušan Jurkovič vytvořil svérázný a osobitý architektonický styl s prvky secese a lidového stavitelství, jehož vrcholným reprezentantem jsou právě dřevěné stavby na Pustevnách.

Areál tvoří objekty realizované postupně od roku 1891 Pohorskou jednotou Radhošť – nejdříve vznikla roku 1891 původní útulna Pustevňa, později Dušanem Jurkovičem upravená, architektonicky sjednocená a spojená s vedlejším Libušínem (dnes stylová restaurace), dále poblíž stojící Maměnka (dnes stylové ubytovací zařízení penzionového typu), nedaleká zvonice a další útulna Šumná, kamenná stavba zbudovaná v letech 1893 – 1894 místním stavitelem Alfrédem Parmou (dnes podnikové rekreační zařízení). Všechny stavby navržené Dušanem Jurkovičem jsou dřevěné, vynikají pozoruhodnou výzdobou a výraznou barevností v exteriéru i interiéru. Od počátku byly určeny a využívány pro účely turistického ruchu.

Vinou zanedbané údržby v náročných klimatických podmínkách v 70. – 80. letech 20. století se výrazně zhoršil jejich stavebně technický stav. Od roce 1995, kdy je do své správy převzalo Valašské muzeum v přírodě v Rožnově p. R., probíhala jejich náročná celková památková obnova a rehabilitace zakončená v roce 2003.

Z hlediska turistického ruchu a rekreace jde o mimořádně atraktivní a návštěvníky využívanou lokalitu s celoročním provozem – nachází se zde lyžařský areál s lanovkou a běžeckými trasami, několik ubytovacích a stravovacích kapacit, je tu výchozí místo turistických hřebenových cest mimo jiné zejména na vrchol Radhoště (s kaplí sv. Cyrila a Metoděje a sochou Radegasta), dobrá dopravní dostupnost.

Libušín a Maměnka, Pustevny

Libušín – interiér restaurace, Pustevny

Středočeská muzea v přírodě

Jsou výhodně situována z hlediska poměrně snadné dostupnosti z Prahy, což vytváří velmi vhodné podmínky pro jednodenní zájezdy a výlety. Sídla, v nichž jsou umístěna, mají pouze základní stravovací zařízení, nikoliv však natolik vyvinutou a kapacitní infrastrukturu, která by umožňovala pobytovou rekreaci.

MUZEUM LIDOVÝCH STAVEB V KOUŘIMI, KP, STŘEDOČESKÝ KRAJ

Muzeum založené roku 1976 je specifické tím, že se specializuje na vytvoření a prezentaci souboru všech základních typů a forem lidových staveb z různých regionů Čech. Najdeme zde například statek z Rakovnícka, rychtu z Podkrkonoší, patrový dům z Děčína, 2 pozoruhodné archaické polygonální stodoly, kovárnu z Nymburska nebo několik drobných špýchárků. Spravuje ho Regionální muzeum v Kolíně.

Muzeum je umístěno na okraji historického a turisticky velmi atraktivního městečka Kouřim (románsko – gotická basilika, hradební systém, muzeum, archeologická lokalita přemyslovské hradiště Stará Kouřim dostupná naučnou stezkou aj.). Muzeum pořádá řadu doprovodných akcí a výstav, populární jsou zejména vánoční a velikonoční programy a jarmarky a výstavy historických kreseb idové architektury a vesnic.

Město skýtá pro návštěvníky ne sice zcela bezchybné, ale dostačující zázemí.

Dům z Jílového z Děčína, Kouřim

Polygonální stodola z Durdic, Kouřim

POLABSKÉ NÁRODOPISNÉ MUZEUM V PŘEROVĚ NAD LABEM, STŘEDOČESKÝ KRAJ

Muzeum soustřeďuje několik staveb na původním místě a dále převážně roubené stavby přenesené z oblasti středního Polabí. Vzniklo kolem tzv. staročeské chalupy, přerovské kovárny a rychty, která byla majitelem panství Ludvíkem Salvátorem Toskánským vykoupena a poté upravena a otevřena v roce 1900 jako první regionální národopisné muzeum v přírodě ve střední Evropě. Nevyužitá chalupa se ujal Polabské muzeum v Poděbradech a roku 1967 zde otevřelo Polabské národopisné muzeum, první regionální muzeum lidové architektury u nás. V průběhu dalších desetiletí se muzeum úspěšně rozvíjelo a dnes zde najdeme ukázky obydlí různých sociálních vrstev vesnického obyvatelstva v Polabí a rovněž průřez základními typy hospodářských a technických staveb (větší usedlosti i drobné chalupy, roubené špýchary a stodolu aj.). Interiéry jsou bohatě vybaveny inventářem dokumentujícím život na venkově v minulosti.

V obci můžeme navštívit ještě soukromé muzeum dopravních prostředků. Nedaleko se nachází Lysá nad Labem, historické město s účelově využitým zámekem a klášterem, ale s přístupnou krásnou francouzskou zahradou a anglickým parkem a muzeem orientalisty Bedřicha Hrozného. Poblíž je také osada Ostrá se skansenem Botanicus, specializovaným na pěstování původních starých druhů léčivých bylin a koření a kde můžeme vidět také napodobeniny středověkých staveb.

Obec Přerov nad Labem je vybavena stravovacími kapacitami, pro pobytový turistický ruch kapacity nemá. Okolí nabízí vhodný terén pro nenáročnou cyklistiku.

Chalupy z Kovanic a ze Střihova, Přerov nad Labem

Dvůr chalupy z Kovanic, Přerov nad Labem

Chalupa u Kovanic – interiér, Přerov nad Labem

MUZEUM VESNICKÝCH STAVEB STŘEDNÍHO POVLTAVÍ VYSOKÝ CHLUMEC, STŘEDOČESKÝ KRAJ

Muzeum je umístěno pod hradem Vysoký Chlumeck a soustřeďuje převážně roubené památky vesnické architektury ze Sedlčanska, Příbramska a Berounska, které dokládají vývoj lidového stavitelství na území Středočeské vrchoviny a středního Povltaví přibližně od 18. do počátku 20. století. Založeno bylo roku 1998, kdy byl od rodiny Lobkowiczů odkoupen pozemek v malebném údolí Libíňského potoka a vzápětí zahájena výstavba. Dnes v muzeu najdeme 3 usedlosti, několik špýcharů a hospodářských staveb, drobné sakrální objekty a funkční pilu na vodní pohon. Většinou jsou přemísťovány památky, kterým by na původním místě hrozil zánik. Od počátku muzeum buduje Hornické muzeum Příbram. Pravidelně jsou zde pořádány různé kulturní akce, z nichž nejznámější je masopust a den řemesel.

V obci je nepřístupný hrad a okolí je charakteristické zvlněnou drsně krásnou krajinou a množstvím zajímavých vesniček středověkého původu. V nedalekém historickém městě Sedlčany najdeme gotický opevněný kostel a muzeum.

Obec Vysoký Chlumeck je vybavena jen stravovacími kapacitami, v Sedlčanech je nabídka služeb pro turisty širší.

Expozice přibližují způsob bydlení na vesnici na přelomu 19. a 20. st. Pravidelné sezonní výstavy s tematikou lidového stavitelství a života ve venkovském prostředí.

Dům z Mašova a usedlost z Arnošovic,

světnice domu z Obděnic Vys. Chlumeck

Pila z Dolní Sloupnice, Vysoký Chlumeck

SOUBOR LIDOVÝCH STAVEB VYSOČINA A HLINSKO – BETLÉM, KP, PARDUBICKÝ KRAJ

Muzeum v přírodě se skládá z několika expozičních areálů i jednotlivých staveb rozmístěných v osadách Veselý Kopec, Svobodné Hamry a Možděnice, administrativně náležejících pod obec Vysočina, v členitém terénu asi 10 km západně od Hlinska. Jeho druhou část najdeme přímo v centru města Hlinska v místní části zvané Betlém, kde také sídlí správa celého souboru. Svou koncepcí i celkovým pojetím představuje Soubor lidových staveb Vysočina ojedinělé muzeální zařízení svého druhu, které spojuje obě alternativy zachrany lidového stavitelství – na původním místě a transfer do nového prostředí – se záměrem názorného zobrazení a dokumentace hmotné i duchovní kultury a způsobu života obyvatel venkova severní části Českomoravské vrchoviny a Železných hor v minulosti.

Nejrozsáhlejší celek a jádro celého souboru nalezneme v osadě **Veselý Kopec**, kde od roku 1972 postupně vzniká stavebně i expozičně ucelený areál lidových staveb představující v reprezentativním průřezu stavební kulturu této oblasti a způsob hospodaření vesnických vrstev obyvatelstva. Celkem se mohou návštěvníci na Veselém Kopci seznámit s 25 objekty. Velký důraz byl od počátku kladen na záchranu a obnovu lidových technických památek, což dokládá zejména ojedinělá kolekce funkčních zařízení na vodní pohon – vodní mlýn z Oldřetic se stoupou a mechanickou varnou povidel, dále horizontální pila jednuška, lisovna oleje se stoupou, bělidlo a stoupa na tříslu. Kromě těchto specializovaných staveb zde najdeme například pozoruhodnou čtrnáctibokou stodolu archaické konstrukce ze Sádku ze 17. století, čtyřbokou uzavřenou usedlost s miniaturním vnitřním dvorem ze Sádku a také na původním místě vzácně celistvě zachovalou roubenou usedlost č.p.4 s patrovou sýpkou, jednu z nejstarších v regionu.

Další zajímavou lokalitu Souboru lidových staveb představuje obec **Svobodné Hamry**, která byla pro své urbanistické a architektonické hodnoty prohlášena v roce 1995 vesnickou památkovou zónou. Zde lze navštívit rekonstruovaný kovací hamr s brusem na vodní pohon, který pohání i mlýnské složení a navíc i původní fungující roubenou hospodu z roku 1794. Také v nedaleké vsi **Možděnice** najdeme další expozice, tentokrát zaměřené na tradiční vesnická řemesla – zděnou kovárnu z roku 1800, usedlost s kolářskou a truhlářskou dílnou Žejdlíků nebo starou školu.

Podstatnou a důležitou součástí expozičních areálů je rovněž okolní po staletí utvářená **kulturní krajina s historickými osadami Svatý Mikuláš, Rváčov, Dřevíkov, Králova Pila** aj., které si podnes zachovaly svůj charakter i osobitost. Asi nejzajímavější z nich je **Dřevíkov** s několika dochovanými roubenými chalupami a ulička patrových zděných židovských domků z poloviny 19. století včetně synagogy.

Soubor lidových staveb Vysočina obohatil od 90. let minulého století i další významný celek – **unikátní řemeslnická a dělnická čtvrť zvaná Betlém**, malebně rozložená přímo u historického centra města **Hlinska**. Urbanisticky i architektonicky cenný soubor více než třiceti původních roubených a zděných nevelkých domků postavených od poloviny 18. do poloviny 19. století čítá již 14 památkově obnovených objektů. Ty přibližují nejen život tehdejších obyvatel, tedy drobných řemeslníků, živnostníků a dělníků, nýbrž zvou i k příjemnému posezení v hospodě, čajovně nebo přinesou radost z nákupu výrobků lidových řemeslníků či voňavých bylinek. V roce 1995 byl areál Betléma prohlášen památkovou rezervací.

Soubor lidových staveb Vysočina, spravovaný a budovaný územním odborným pracovištěm Národního památkového ústavu v Pardubicích, nabízí svým návštěvníkům také řadu tematických programů, prezentací a výstav věnovaných lidovému stavitelství, bydlení, hospodaření, řemeslům či duchovní kultuře, folklóru a tradičním vesnickým obyčejům. K nejpozoruhodnějším patří nepochybně především masopust, který se uchází o zápis do Seznamu nemateriálního dědictví lidstva UNESCO.

Ve městě můžeme navštívit ještě muzeum s bohatými sbírkami, zejména kolekci věnovanou malířům krajinářům, kteří si oblíbili zdejší kraj (např. Slaviček, Kaván aj.). Okolní lesnatá a mírně zvlněná krajina je velmi vhodná pro veškeré druhy turistiky a přímo na okraji Hlinska byl vybudován lyžařský areál. Město samo disponuje veškerou infrastrukturou pro cestovní a turistický ruch.

Hlinsko – Betlém

Polygonální stodola ze Sádku, Veselý Kopec

Původní usedlost č. p. 4, Veselý Kopec

EXPOZICE LIDOVÉ ARCHITEKTURY V ZUBRNICÍCH, VPR, ÚSTECKÝ KRAJ

Obec Zubnice leží asi 10 km východně od Ústí nad Labem. Jednotlivé muzejní stavby jsou soustředěny především v centru vesnice a pak v okolí mlýna Týniště, který stojí jihovýchodně od Zubnic. Obec byla díky svým urbanistickým a architektonickým hodnotám prohlášena v roce 1995 vesnickou památkovou rezervací.

Muzeum vznikalo postupně od konce 70. let minulého století a první objekty byly zpřístupněny v roce 1988. Jeho základem je dochovaná zástavba kolonizační vesnice středověkého založení na původním místě, doplněná přenesenými objekty z východní části Českého středohoří. Záměrem expozice je představit návštěvníkům stavební kulturu a způsob života obyvatel venkova tohoto rozsáhlého území severních Čech a současně je také seznámit s historickou podobou zdejší kulturní krajiny, jež je postupně rekonstruována do stavu před její poválečnou devastací, včetně návratu původních odrůd ovoce a dalších hospodářských plodin.

Součástí Souboru lidové architektury je dnes 24 objektů reprezentující lidové stavitelství severních Čech, regionu Českého středohoří. Převážně se jedná o mohutné usedlosti s dvoupodlažními domy, kde patro a podkroví sloužilo k sušení a skladování chmele, jehož pěstování spolu s ovocnářstvím bylo zdrojem hospodářské prosperity kraje a ovlivnilo též podobu vesnického stavitelství. Příkladem je zejména kompletně expozičně využitá usedlost č. p. 61 sestávající z mohutného roubeného domu z roku 1808 se zděnou chlévní částí a dalších hospodářských staveb. Dominantou obce je původně gotický kostel sv. Maří Magdalény, barokně přestavěný v roce 1723, v němž se konají příležitostné výstavy a koncerty. Na návsi před kostelem nelze přehlédnout dřevěnou obecní studnu z roku 1695, přenesenou ze Střížovic. Unikátní součástí souboru jsou dva rekonstruované roubené funkční vodní mlýny z počátku 19. století poháněné důmyslnou soustavou vodních náhonů, k nimž snadno dojdeme po ní cestou v dolní části obce proti toku Lučního potoka.

Zubrnický Soubor lidové architektury, spravovaný územním odborným pracovištěm Národního památkového ústavu v Ústí n. L., je mezi ostatními našimi muzei v přírodě ojedinělý zejména svou orientací na zobrazení kulturní krajiny v její celistvosti, tedy venkovského prostoru s lidskými sídly neoddelitelně spjatými s hospodářsky využívaným a neustále přetvářeným přírodním prostředím.

Muzejní soubor, jehož jednotlivé expoziční objekty jsou rozptýleny v živé vesnici, nabízí návštěvníkům také řadu různých tematicky zaměřených kulturních programů, výstav a ukázek tradičních vesnických řemesel a zvyků.

Obec Zubnice je rozložena ve svažitém terénu v údolí Lučního potoka v krajinářsky mimořádně hodnotné a turisticky atraktivní hornaté krajině Českého středohoří. Její další pozoruhodností je železniční muzeum umístěné v půvabném venkovské nádraží zrušené lokální trati Velké Březno – Úštěk z roku 1890, kde by se jakoby zastavil čas.

Obec disponuje pouze základním stravovací kapacitou, za další infrastruktura pro turistický ruch bychom museli vyjet do asi 20 km vzdáleného historického města Úštěka nebo přímo do Ústí n. L.

Statek č. p. 61, Zubrnice

Mlýn Týniště, Zubrnice

Mlýn Týniště – mlýnice, Zubrnice

SOUBOR LIDOVÉ ARCHITEKTURY V PŘEDHRADÍ HRADU VELHARTICE–VELHARTICE, PLZEŇSKÝ KRAJ

Před hradem Velhartice, který je ve správě územního odborného pracoviště Národního památkového ústavu v Plzni, vyrůstá od 90. let 20. století na základech starých původních staveb zaniklého předhradí expozice lidové architektury, která je tvořena hodnotnými a na svém dosavadním místě ohroženými památkami lidové architektury z Pošumaví. Při jejich transferu jsou experimentálně používány unikátní způsoby transportu, kdy dochází k přemísťování nerozebraných kompaktních konstrukčních částí nebo přímo celých budov. Vzniká tak drobné muzeum lidových staveb, prezentující, prezentující ukázky vesnické architektury a života obyvatel venkova rozsáhlé oblasti šumavského podhůří. Od roku 2009 je tento okruh oficiálně zpřístupněn pro návštěvníky, prozatím jako prohlídka exteriérů.

Městečko Velhartice leží v turisticky atraktivní lesnaté a hornaté krajině a poskytuje návštěvníkům základní služby pro turistický ruch.

Stavby na předhradí, Velhartice

Stavby na předhradí Velhartice

2. Expozičně či kulturně společensky využitě nebo jinak význačné solitérní roubené stavby na původním místě

Mimo muzea lidové architektury v přírodě existuje ještě celá řada samostatných objektů lidového stavitelství, jež jsou využity k expozičním, výstavním nebo jiným kulturně společenským účelům. Jedná se o specializované pobočky nebo detašovaná etnografická pracoviště muzeí, samostatná drobná místní muzea, pamětní síně význačných osobností, výstavní síně a místní galerie apod., které vlastní, spravují nebo provozují muzea, obce, nestátní sdružení nebo jiné soukromé subjekty či fyzické osoby. V současnosti jich existuje poměrně značné množství, ale pokud nejde o pobočky větších muzeí a kulturních institucí nejsou zpravidla nijak oficiálně evidovány. Také jejich odborná úroveň, ať už provedené stavební obnovy nebo interiérové instalace, je velmi různá a v některých případech problematická a amatérsky realizovaná. Proto je do následujícího přehledu zařazeno pouze několik nesporně kvalitních a profesionálně vedených zařízení tohoto typu, které jsou navíc památkově chráněny (KP – kulturní památka).

DOLÁNKY U TURNOVA, DLASKŮV STATEK, KP, LIBERECKÝ KRAJ

Dlaskův statek je jedinečně dochovanou ukázkou lidové architektury Pojizeří. Od r. 1967 je součástí národopisného oddělení Muzea Českého ráje v Turnově, které objekt v r. 1969 zpřístupnilo veřejnosti. V současné době se zde nachází stálá expozice lidového interiéru a podomácké výroby v oblasti Pojizeří, doplněná o krátkodobé tematické výstavy. Areál nádvoří je během roku využíván k národopisným slavnostem (např. Masopust, velikonoce, Svatojánské posvícení, Svatováclavské posvícení). Rozsáhlá usedlost, skládající se z rozlehlého patrového obytného domu s hospodářskými prostory a mohutné dřevěné stodoly, je obehnaná trémovou hradbou se dvěma branami. Statek byl postaven v roce 1716 a prošel několika stavebními úpravami, zejména v letech 1794 a 1841. Součástí areálu je ještě patrový roubený špýchar přenesený v 60. letech z Malého Rohozce. Statek vlastnil rod Dlasků, z nichž se známým stal Josef Dlask, rychtář a lidový písmák.

Statek se nachází v přírodně a kulturně historicky mimořádně atraktivní krajině Českého ráje v malebném údolí řeky Jizery v bezprostřední blízkosti Turnova, což je z hlediska turistického ruchu ideální poloha. Přímo nad ním na hraně skalnatého údolí se tyčí zámek Hrubý Rohozec a dál proti toku Jizery lze navštívit rekreační obec Malou Skálu se skalním hradem Pantheonem.

KRAVAŘE, VÍSECKÁ RYCHTA, KP, LIBERECKÝ KRAJ

Budova bývalé rychty v Kravařích – Vísece s expozicí lidového bydlení severních Čech je součástí Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě. Vísecká rychta, mohutná roubená budova, vystavěná roku 1797 pro místního rychtáře Václava Kerna, patří k největším roubeným stavbám v Čechách. Pět komor v patře a trojpodlažní půda byly určeny především k sušení a skladování chmele. Po rozsáhlé obnově zde byla v roce 1986 zpřístupněna expozice zaměřená na vývoj lidové architektury a bydlení v této části severních Čech. V současné době je značná část expozice věnovaná ukázkám malovaného nábytku z období od konce 18. do poloviny 19. stol.

Městečko Kravaře bylo roku 1995 prohlášeno památkovou zónou, nad ním se prudce zdvihá čedičová sopečná kupa se zříceninou hradu Ronov. Nedaleko západním směrem leží středověké historické město Ústěk, městská památková rezervace s řadou zpřístupněných a opravených památek a s unikátními drobnými obydlími zvanými ptačí domky. V okolí lze navštívit také několik dalších památkově chráněných vesnických sídel s roubenou severočeskou lidovou architekturou.

Kravaře mají dostatečné stravovací a částečně též ubytovací kapacity, ale veškeré potřebné vybavení pro turistický ruch bychom našli až ve zmíněném Ústěku.

ZBEČNO, HAMOUSŮV STATEK, KP, STŘEDOČESKÝ KRAJ

Hamousův statek č.p. 22 ve Zbečně je jednou z nejstarších dochovaných památek vesnického roubeného stavitelství v Čechách, dokumentující středověké stavební tradice vesnické architektury. Dějiny této velké zemědělské usedlosti jsou spolehlivě známy od přelomu 16. a 17. století. Počátkem 19. století sloužila za Dominika Hamouse krátce jako rychta. Skládá se z velkého, převážně roubeného domu trojdílné dispozice s dochovanými archaickými konstrukcemi i členěním vnitřních prostorů a z dalších hospodářských objektů obklopujících rozlehlý dvůr. Nejzajímavější a nejcennější součástí usedlosti je mohutný přízemní roubený obytný dům, který je pozoruhodnou a dnes již zcela ojediněle dochovanou ukázkou obydlí bohatších vrstev obyvatel vesnice v dávné minulosti. Jeho základní půdorysná osnova se nezměnila od středověku, nejstarší a nejzajímavější částí domu je jeho zadní komorový díl s patrovými komorami přístupnými z pavlázky z prostorné vstupní síně, zbudovaný v závěrečné čtvrti 16. století. Do síně je vestavěno zděné těleso černé kuchyně, z níž je směrem do dvora vysunuta klenutá chlebová pec. Velká roubená světnice byla postavena v letech 1746 – 47 a na ní navazující světnička koncem stejného století. Celý statek, jenž prošel citlivou památkovou obnovou, je mimořádně hodnotným dokladem původní vesnické architektury. Usedlost byla do roku 1992 obývána, poté odkoupena státem a od roku 1995 je přístupná veřejnosti a spravuje ji územní odborné pracoviště Národního památkového ústavu středních Čech.

Expozice nabízí návštěvníkům možnost seznámit se s unikátním interiérem domu i způsobem života na venkově v 19. století. Poutavé jsou také doprovodné pořady přibližující zájemcům tradiční lidová řemesla i zemědělské a domácí práce na statku v minulosti. Mezi nejoblíbenější patří zejména pravidelné ukázky pečení chleba v peci spojené s ochutnávkou. Obec Zbečno leží asi 20 km severozápadně od města Berouna, nedaleko královského hradu Křivoklát, v hluboce zaříznutém údolí Berounky v centru CHKO Křivoklátsko. V obci najdeme pouze základní stravovací kapacity.

RTYNĚ V PODKRKONOŠÍ, USEDLOST Č.P. 53, KP, KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ (1)

Unikátně dochovaný roubený dům s pozdně středověkým jádrem datovaný do roku 1547. Kompletně se dochovala rozlehlá dýmná jizba a druhý patrový trakt se světničkou a komorou. Dům prošel celkovou památkovou obnovou a je ukázkou konstrukčních a prostorových řešení obytných domů a způsobu bydlení na venkově v pozdním středověku. V soukromém vlastnictví, na požádání přístupný.

V obci dále můžeme navštívit malé muzeum s doklady na zdejšího rodáka kováře Nývlta, vůdce nevolnického povstání v roce 1775, a kostel se samostatnou cennou jehlancovou dřevěnou zvonici. Blízké Malé Svatoňovice jsou rodištěm bratří Čapků a najdeme tu jejich pamětní síň. Nedaleko je také Babiččino údolí a zámek v Ratibořicích s množstvím památek na Boženu Němcovou. Celé okolí je turisticky velmi atraktivní a využívané.

Městečko Rtně má základní vybavení pro turistický ruch včetně jednoduchých ubytovacích kapacit.

ÚPICE, DŘEVĚNKA – BÝVALÁ HOSPODA, KP, KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ

Unikátní patrová roubená stavba bývalé hospody s pozdně středověkým jádrem. Byla Městem Úpice vykoupena od soukromého vlastníka a předána do správy o. s. Chalupění, které ji využívá ke kulturně společenským účelům. V interiérech jsou instalovány expozice dokumentující způsob života obyvatel podhorského městečka na přelomu 19. a 20. století, stylová čajovna, prostory k pořádání kulturních akcí a programů, výstavní sál apod. V současnosti probíhá postupná celková rehabilitace areálu Dřevěnky.

Město Úpice je pro účely turistického ruchu poměrně solidně vybaveno základními ubytovacími i stravovacími kapacitami.

VELKÉ KARLOVICE, KARLOVSKÉ MUZEUM, KP, ZLÍNSKÝ KRAJ

Areál bývalého roubeného kupeckého krámu a obydlí je situován v centru obce. Byl odkoupen Obcí Velké Karlovice a využit k instalování expozice o historii této lokality a životě obyvatel Valašska.

V těsném sousedství muzea se nachází unikátní roubený kostel P. Marie Sněžné. Obec Velké Karlovice je jedním z nejrozsáhlejších sídel na Valašsku a současně jde o východisko do turisticky přitažlivých částí Beskyd a Vsetínských vrchů, např. na Soláň s lyžařskými a rekreačními středisky. Obec je po stránce turistického ruchu poměrně solidně vybavena základními ubytovacími a stravovacími kapacitami.

HOSLOVICE, STŘEDOVĚKÝ VODNÍ MLÝN, NKP, JIHOČESKÝ KRAJ

Unikátní částečně roubený vodní mlýn středověkého původu, situovaný na samotě v romantickém údolí za obcí. Intaktně zachovalý areál se skládá z obytného stavení s mlýnicí, budovy chlévů a stodoly. Pozoruhodný je nejen svou mimořádnou historickou a památkovou hodnotou, ale také pohnutou historií jeho posledních vlastníků, mlynářů bratrů Harantů, kteří se po změně režimu v roce 1948 vědomě izolovali od společnosti a odmítli kontakt s komunistickým režimem. Díky těmto okolnostem se areál mlýna zachoval až do smrti druhého z bratrů v autentickém stavu včetně svého vybavení. Poté byl vykoupen Jihočeským krajem, citlivě a pietně opraven a svěřen do správy Muzea středního Pootaví ve Strakonících. Je vybaven původním mobiliářem a expozičně využit.

Mlýn a obec Hoslovice se nachází v členitém lesnatém předhůří Šumavy, zatím ke škodě věci nedostatečně turisticky využitým. Malebná krajina se zachovalou přírodou a drobnými středověkými historickými vesnickými sídly je vhodná zejména k individuální klidné turistice. Infrastruktura je však zatím nedostatečná. Lokálními středisky nabízejícími širší možnosti v tomto směru jsou Volyně a Strakonice.

Výběr dalších soliterních objektů tohoto typu:

PĚNČÍN – KRÁSNÁ, KITTELŮV DŮM, KP, LIBERECKÝ KRAJ

Mohutná patrová roubená stavba z poloviny 18. století, mimo jiné kulturně historický doklad působení legendárního léčitele doktora Kittela a jeho rodu. V současnosti je dokončována rozsáhlá obnova celého areálu zahrnujícího roubený dům s mansardovou střechou, částečně roubenou faru a kostel se zázračnou studánkou. Po obnově bude expozičně a kulturně společensky využit. Vlastníkem je Obec Pěnčín.

DOBŘÍV, PAMĚTNÍ SÍŇ JINDŘICHA MOŠNY, KP, PLZEŇSKÝ KRAJ

Roubená funkční hospoda s částí využitou jako Pamětní síň herce Jindřicha Mošny, který se zde narodil. Spravuje Městské muzeum Rokycany.

foto: Ing. arch. Hana Halasová

MALÁ SKÁLA, BOUČKŮV STATEK, KP, LIBERECKÝ KRAJ

Roubený patrový statek pojizerského typu, který byl v 90. letech kompletně opraven za účelem kulturního využití. Dnes je v něm umístěna Maloskalská galerie, výstavní a společenský sál a stylová restaurace. Vlastníkem je Obec Malá Skála, spravuje o.s. Arva Patria.

HUDLICE, PAMÁTNÍK JOSEFA JUNGMANNA, KP, STŘEDOČESKÝ KRAJ

Roubený přízemní dům, rodiště buditele a jazykovědce Josefa Jungmanna, využitý jako jeho památník s expozicí zaměřenou na jeho život a dílo. Spravuje Regionální muzeum Beroun.

HOŘÍNĚVES, PAMÁTNÍK VÁCLAVA HANKY, KP, KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ

Roubená usedlost, rodný dům buditele a spisovatele Václava Hanky, využitá jako jeho památník s expozicí zaměřenou na jeho život a dílo. Spravuje Východočeské muzeum Hradec Králové.

NOVÝ HROZENKOV, PAMÁTNÍK ANTONÍNA STRNADLA, KP, ZLÍNSKÝ KRAJ

Roubený dům karpatského typu, tvořící s dalšími dvěma obdobnými roubenými stavbami tzv. hrozenkovskou terasu. Expozičně využit jako pamětní síň místního rodáka Antonína Strnadla. Vlastníkem a správcem je Obec Nový Hrozenkov.

HAVÍŘOV, KOTULOVA DŘEVĚNKA, KP, MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ

Roubená usedlost karpatského typu využitá jako národopisná expozice věnovaná způsobu života obyvatel venkova v Těšínsku. . Spravuje Muzeum Těšínska Karviná.

JASENNÁ, MIKULÁŠTÍKOVO FOJTSTVÍ Č.P. 60, KP, ZLÍNSKÝ KRAJ

Roubená patrová budova typického valašského fojtství, vybavená původním inventářem a expozičně využitá. Na požádání přístupné, v soukromém vlastnictví.

foto: www.czecot.com

3. Vesnická sídla s význačným podílem roubené architektury(vesnické památkové rezervace a zóny)

Ještě počátkem 19. století roubené stavby na našem venkově převažovaly nad ostatními typy konstrukcí. Vzhledem ke značným a relativně rychlým změnám se situace radikálně změnila během 19. a 20. století. Hluboké hospodářské, politické, kulturně společenské, administrativně správní i technické proměny znamenaly ve svém důsledku i transformaci v této oblasti. Nová výstavba byla prakticky již téměř výhradně zděná a celé oblasti venkova ztratily svoji původní podobu. Roubená architektura tak dodnes zůstala ve větším procentu zachována především v územích ekonomicky zaostalejších, s horšími podmínkami pro zemědělskou výrobu a v geograficky náročnějším terénu. Ojedinělým fenoménem, který značnou měrou přispěl k záchraně roubené lidové architektury, bylo tzv. chalupářství. Díky úsilí a péči nových majitelů zůstala zachována nejen řada jednotlivých roubených staveb, ale i celá kompaktní území s tímto typem zástavby.

V letech 1995 a 2005 došlo postupně k prohlášení nejhodnotnějších vesnických sídel za památkové rezervace a zóny, mezi nimiž je i řada hodnotných a zajímavých sídel s dochovanou roubenou architekturou.

Lze konstatovat, že všechny zde uvedené vesnické památkové rezervace a zóny (VPR, VPZ) jsou potenciálně vhodné pro využití v oblasti cestovního a turistického ruchu, je třeba v této souvislosti pouze zvážit konkrétní pro danou lokalitu vhodnou, přiměřenou a přínosnou formu. Některé z nich svou koncentrací na určitém geograficky a kulturně vymezeném teritoriu vytvářejí specifické celky se vzájemnými historicky vzniklými kulturně historickými vazbami a současně s jednotnou urbanistickou a architektonickou formou osídlení, které jsou potenciálně zajímavé rovněž z hlediska turistického a cestovního ruchu.

V následujícím přehledu jsou uvedeny jednak všechny památkově chráněné vesnické sídelní celky s podílem roubené zástavby a jednak podrobněji rozvedené informace a údaje o výše zmíněných zeměpisných a turistických regionech.

foto: Ing. arch. Pavel Tomíšek (VPR Vesec, obec Libošovice)

3.1. Vesnické památkové rezervace a zóny dle kraje

STŘEDOČESKÝ KRAJ (CELKEM 26 LOKALIT)

Vesnické památkové rezervace (7 lokalit)

DOBŘEŇ, okres Mělník

První zmínky o obci středověkého původu pocházejí z roku 1402. Je položena v členitém a skalnatém terénu Ralské pahorkatiny. Nejstaršího původu je kompaktnější jádro lesní návěsní vsi s nepravidelným centrem, ostatní vznikala pozdějším rozrůstáním. V Dobřeni se v poměrně značném množství dochovaly usedlosti z 2. pol. 18. století a z 19. století, typologicky náležející k severočeskému domu, okruhu Ralské pahorkatiny. Jde převážně o patrové roubené, méně zděné a hrázděné domy. Ves nebyla vážněji narušena modernizací ani novou výstavbou a uchovala si svůj původní charakter, jehož hodnoty jsou zvyšovány vazbou na kvalitní přírodní prostředí CHKO Kokořínsko a rekreační území.

NOVÉ OSINALICE, obec Medonosy, okres Mělník

Nevelká vesnice založená na sklonku 18. století. První zmínka o vsi je z roku 1790. Půdorysně jsou Nové Osinalice uspořádány do pravidelné ulicovky, orientované sever-jih. Zástavbu tvoří převážně štítově orientované domy s odsazenými stodolami v zadní části dvora, ze závěru 18. století. Významnou část tvoří soubor lidové architektury převážně patrových, roubených, hrázděných i zděných staveb z konce 18. a z 19. století, které jsou typické pro oblast Kokořínska. Obec leží na hranici CHKO Kokořínsko, v rekreačním území. Objekty jsou využity zejména pro rekreační účely.

NOSÁLOV, okres Mělník

Ves středověkého původu se v historických pramenech poprvé připomínaná v roce 1324, leží v bohatě členěném území Ralské pahorkatiny. Jádrem vsi je rozlehlá, protáhlá, směrem k východu se rozšiřující náves se zděnou výklenkovou kaplí. Podél severní strany návsi je téměř souvislá řada bývalých usedlostí s patrovými roubenými obytnými domy z období konce 18. a počátku 19. století. Některé si zachovaly původní zděné brány s brankami. Lidové stavby jsou dochovány i při jižním obvodu návsi a ve skupině objektů severozápadně od návsi. Soubor staveb v Nesálově typologicky náleží k roubenému severočeskému domu pojizerského okruhu. Obec leží na hranici CHKO Kokořínsko, v rekreačním území.

OLEŠNO, obec Mšeno, okres Mělník

Olešno je nevelká ves středověkého původu, prvně připomínaná roku 1414, situovaná v náhorní poloze členitého terénu Ralské pahorkatiny. Vesnice návěsního typu je tvořena několika usedlostmi volně seskupenými kolem okrouhlé návsi. Převažuje patrová roubená zástavba z 18. a 19. století, zastoupeny jsou však různé typy usedlostí od větších statků až po drobné chalupy. Zdejší lidová architektura je reprezentantem severočeského domu, okruhu Ralské pahorkatiny. Vzhledem k odlehlosti a špatné dostupnosti byla vesnice zcela ušetřena novodobého rozvoje a dochovala se tak v původní podobě podnes. Na kvalitní historickou lidovou zástavbu bezprostředně navazuje velmi hodnotná krajina CHKO Kokořínsko a rekreační území.

MUŽSKÝ, obec Boseň, okres Mladá Boleslav

Ves středověkého původu poprvé zmiňována roku 1400 leží na starém sídelním území. Je situována na náhorní plošině skalnatého masivu Mužský v Jičínské pahorkatině. Půdorysně se jedná o typ lesní návěsní vsi s velkou nepravidelnou, dosud novodobě neupravenou návsi, obklopenou nepřiliš kompaktní drobnější zástavbou, která se vzácně dochovala bez větších

nevhodných zásahů. Tvoří ji menší přízemní roubené domy z 18. a 19.století, typologicky náležející do oblasti severočeského domu, k okruhu pojizerskému. Kvalitu sídla zvyšuje hodnotné přírodní prostředí a pozitivně se uplatňuje i vazba na CHKO Český ráj, rekreační území i oblast cestovního ruchu. Převládá zde rekreační využití objektů, v menší míře se zde uplatňuje trvalé bydlení.

VÍSKA, obec Březovice, okres Mladá Boleslav

Menší ves středověkého původu je poprvé zmiňována roku 1400. Leží na plošině ve zvlněném terénu Ralské pahorkatiny. Okolo návsi je soustředěna převážná část roubených a zděných patrových staveb z 18. a 19. století mimořádné kvality, náležejících do oblasti severočeského domu, okruhu Ralské pahorkatiny. Ojedinelá a vysoce hodnotná je také celková urbanistická skladba tohoto návěsního sídla, která zůstala dosud ušetřena nevhodných zásahů. Víška leží v oblasti cestovního ruchu a v bezprostřední blízkosti CHKO Kokořínsko a rekreačního území. Má charakter převážně rekreační, část domů je obydlena trvale.

BOŠÍN, obec Křinec, okres Nymburk

Vesnice založená v období středověké kolonizace je prvně zmiňována v roce 1352. Rozkládá se na mírném návrší a uplatňuje se jako dominanta okolní krajiny. Obec si zachovala půdorysnou, hmotovou i prostorovou skladbu zástavby okolo rozlehlé, téměř obdélné návsi. Původní zástavba je zastoupena roubenými přízemními domy z mohutných dubových "trhanic", charakteristických pro lidovou architekturu oblasti středního Polabí.

Vesnické památkové zóny (19 lokalit)

KLEŠTĚNICE, obec Komárov, okes. Beroun

Kleštnice zmiňované r.1586 jako součást Komárova jsou kolonizační vsí s rozvolněnou skupinovou zástavbou na svahu nad údolím potoka. Zástavbu tvoří soubor roubené podbrské architektury z přelomu 18. a 19. stol. vhodně doplněný mladšími zděnými domy a hospodářskými stavbami s půdními polopatry. Charakter vsi není typicky zemědělský, byl doplněn i jinými formami hospodaření (pastevectví, dřevorubectví). Chráněná nenarušená zástavba střední a jižní části vsi tvoří spolu se zeleným parterem, kamennými zídkami a plaňkovými ploty ucelený hodnotný celek, který se uplatňuje zejména v dálkových pohledech.

OLEŠNÁ, okres Beroun

Starobylá ves, poprvé písemně doložená k roku 1331. Má jádro kruhového obrysu s téměř čtvercovou návší, kterou obklopují usedlosti na úzkých hlubokých parcelách. Zástavba usedlostí je převážně jednostranná, v zadní části uzavřená řadou stodol. V zástavbě obce je dochováno množství obytných i hospodářských roubených staveb. Zejména v severovýchodní části návsi se dochovala řada roubených domů s trojosým průčelím, pocházejících z přelomu 18. a 19. století. Na jihozápadě navazuje na náves nepravidelná mladší enkláva s drobnější tradiční chalupnickou zástavbou, pocházející převážně až z 19. století. Vesnice má dosud nenarušenou urbanistickou a hmotovou skladbu s řadou hodnotných objektů.

LOSINY, obec Petrovice II, okres Kutná Hora

Nejstarší část zemědělské vsi zmíněné r.1371 je tvořena bývalou středověkou tvrzí (č.p.7) a řadou velkých usedlostí nad terénní hranou údolí potoka. Okolo tvrže vznikly od konce 18.stol. soubory chalupnické zástavby v ulicovém uspořádání. Objekty usedlostí i chalup jsou roubené s bedněnými štíty a sdruženými okny. Hospodářské objekty jsou taktéž roubené, příp. pilířové. Mladší objekty z přelomu 19.a20.stol. jsou zděné přízemní, jednoduché se štukovým dekorem. Z té doby je i kaple s bedněnou zvoničkou ve hřebeni střechy. K hodnotám vsi

mimo dochovaný ucelený soubor lidové architektury patří i vazba na okolní Posázavskou krajinu.

JESTŘEBICE, obec Dobřeň, okres Mělník

Rozsáhlý sídelní útvar se shlukovou zástavbou rozloženou na úzké podkovovitě stočené plošině výrazně členité krajiny Kokořínska. Obec je středověkého založení. Vlivem geomorfologie krajiny má zcela atypické uspořádání. Okrouhlý návesní útvar se vyvinul na jihovýchodním okraji, a kolem přístupové komunikace vedoucí po úzké šíji se její zástavba dále rozvíjela do dnešní podoby. V obci se dochovala bez jakéhokoliv narušení původní roubená zástavba chalup a zemědělských usedlostí s nepravidelnými dvory, kterou je možno datovat na konec 18. a počátek 19. století. Vlivem zmíněných přírodních podmínek má většina obytných stavení mimo náves okapovou orientaci. V typologii zástavby zcela převládá patrový dům s podstávkou a pavlačí, doplněný v menší míře přízemními roubenými domky. Jde o památkově velmi hodnotnou lokalitu, jejíž urbanistickou hodnotu zvyšuje úzká vazba na okolní dramaticky členěnou krajinu.

LOBEČ, okres Mělník

Poměrně rozlehlý sídelní útvar nepravidelného půdorysu se shlukovou zástavbou respektující členitost terénu. Absence návesního prostoru dokládá raně středověký původ jádra obce (doklady osídlení již z mladohradištního období). Poprvé je písemně doložena k roku 1323. V jihovýchodním sektoru vesnice se nacházela tvrz, přestavěná roku 1654 na zámek. Hřbitovní kostel Povýšení sv. Kříže, dnes zčásti obklopený novodobou zástavbou, byl dosti výrazně odsazen od zámeckého areálu i vlastní obce. V Lobči dosud převládá výrazněji nenarušená zástavba roubených patrových i přízemních domů a menších zemědělských usedlostí s dvory nepravidelného půdorysu. Jejich stáří je možno datovat na přelom 18. a 19. století. Ojedinele se zde vyskytují rovněž stavby s hrázděným patrem skrytým pod hliněnou omítkou. Zděná zástavba přelomu 19. a 20. století se zde vyskytuje jen v menším rozsahu. Neopomenutelnou urbanistickou hodnotou obce je rovněž její vazba na okolní členitou krajinu. Nová zástavba se v hranicích památkové zóny neuplatňuje.

SITNÉ, obec Želízy, okres Mělník

Sídelní útvar nevelkého rozsahu, rozložený při okraji rovinaté plochy nad hlubokým zářezem Sitenkého dolu v dramaticky členěné krajině Kokořínska. Vesnice je středověkého založení, poprvé písemně doložená k roku 1363. Její historické jádro tvoří podkovovitě zahnutá silnicovka s převažující patrovou zástavbou roubených statků na parcelách nepravidelných půdorysů. Původ této dochované zástavby je možné datovat na přelom 18. a 19. století. Při jihozápadním okraji vesnice se v místě předpokládaného středověkého dvora nachází zděné statky z 19. století. K tomuto jádru obce se v místě ohybu silnice napojuje mladší enkláva s řadovou zástavbou tvořenou zděnými i roubenými stavbami. Tato část vesnice, sestupující po příkrém svahu do údolí, vznikla zřejmě až v 19. století. Hodnota vesnice, jejíž zástavba se dochovala bez výrazného narušení, je umocněna nenarušenými vazbami na okolní krajinu.

STŘEZIVOJICE, obec Dobřeň, okres Mělník

Vesnice nepravidelného půdorysu se shlukovou zástavbou rozmístěnou podél silnice v členité krajině severního Kokořínska. Je středověkého původu, první písemná zpráva pocházející z r. 1402, dokládá její příslušnost k hradu Cáp. Dnešní zástavbu obce tvoří menší zemědělské usedlosti s budovami sdruženými kolem dvorů převážně nepravidelných půdorysů, a menší chalupy. Typologicky se jedná o roubené patrové domy s podstávkou z konce 18. a zejména počátku 19. stol., se zdobenými horizontálně členěnými štíty. Obec si uchovala svůj původní charakter bez výrazného narušení zástavby a vazeb na okolní členitou krajinu.

VIDIM, okres Mělník

Rozsáhlý sídelní útvar položený v geomorfologicky velmi členité krajině Kokořínska, tvořený třemi samostatnými enklávami různého stáří. Nejstarším urbanistickým útvarem tohoto sídla je Horní Vidim s oválnou návsi středověkého původu. Její nejstarší dějiny se váží k existenci sídla pánů z Dubé a z Lipé, z jejichž tvrze se však nic nedochovalo. Od 16. století náležela Vidim k panství kokořínskému. Panské sídlo i s velkostatkem zde bylo znovu založeno až v barokním období. Charakter zástavby Horní Vidimi je určen především existencí zámeckého areálu. Prostor návsi obklopují budovy novobarokně upraveného zámku, barokního panského dvora, novogotický kostel a několik zděných domů z 2. poloviny 19. století. Střed návsi vyplňuje nevelká vodní nádrž. Ostatní zástavbu Horní Vidimi tvoří především roubené patrové domy zemědělských usedlostí z přelomu 18. a 19. století, postavených na pravidelných obdélných parcelách. Na toto jádro obce navazuje řadová zástavba zděných domů z 2. pol. 19. století, řazená podél silnice do Dolní Vidimi. Horní Vidim se díky exponované poloze na návrší a dominantám zástavby (věže kostela a zámku) výrazně uplatňuje svými panoramatickými kvalitami v mnoha dálkových pohledech. Dolní Vidim je tvořena dvěma enklávami převážně roubené zástavby, sevřené v poměrně úzkém hlubokém údolí. Tvoří ji nevelké usedlosti stěsnané kolem poměrně malých dvorků a samostatně stojící chalupy. Jedná se výhradně o patrové roubené domy se zdobenou podstávkou, pavlačí a členěnými, bohatě zdobenými lomenicemi, pocházející z konce 18. a počátku 19. století. Charakteristickým znakem je tu doplňování usedlostí o hospodářské prostory vytesané ve skále. Památková zóna Vidim představuje jako celek nej hodnotnější vesnické sídlo Mělnicka, jehož dosud nenarušené architektonické a urbanistické hodnoty (půdorysná skladba zástavby Horní Vidimi s vazbami na panské sídlo, navazující lidové stavby respektující svým uspořádáním charakter krajiny doplněné pro tuto oblast charakteristickými skalními obydlími a reliéfy sakrální povahy doplňujícími interiér sídla), jsou umocněny dochovanými vazbami na okolní kulturní krajinu.

BŘEZINKA, obec Bělá pod Bezdězem, okres Mladá Boleslav

Středně velký sídelní útvar s pravidelnou protáhlou návsi, nacházející se v rovinaté krajině nedaleko Bezdězu. Její obdélný návesní útvar, který patří k nejčistším v této oblasti, pochází z doby velké kolonizace. V obci se dochovalo velké množství roubených domů a usedlostí seskupených kolem úzkých obdélných dvorů. Jejich stáří je možno datovat na - konec 18. a počátek 19. století. V poměrně značné míře se zde uplatňuje rovněž zděná zástavba z přelomu 19. a 20. století, seskupená na okraji vesnice mimo původní návesní prostor. Jen v omezené míře došlo k modernizačním zásahům, které však výrazněji nenarušily charakter vesnice.

KLUKY, okres Mladá Boleslav

Poměrně rozlehlý sídelní útvar, nacházející se v rovinaté krajině ohraničené údolím Strenického a Košáteckého potoka, vznikl spojením dvou částí různého historického původu a založení. Jádro útvaru tvoří silnicovka z doby velké kolonizace, poprvé písemně doložená k roku 1352. Její zástavbu tvoří z větší části roubené patrové domy zemědělských usedlostí z přelomu 18. a 19. století, vzniklých na starých obdélných, často později dělených parcelách. V severovýchodní části obce se nacházela tvrz, poprvé zmíněná r. 1626, která spolu se statkem přešla r. 1771 do vlastnictví řádu servitů. Po zrušení řádu za vlády císaře Josefa II. byl dvůr rozparcelován a na jeho místě vznikla nová místní část zvaná "V koutě". Jde o poměrně rozsáhlý soubor menších zemědělských usedlostí na poměrně úzkých parcelách s převažujícími roubenými patrovými domy z konce 18. století, dnes převážně omítnutými. V zástavbě vesnice je vedle typu usedlostí s budovami sdruženými kolem pravidelného dvora rovněž častá forma usedlostí stavěných tzv. "do háku", přičemž obytná část má okapovou orientaci. Ve zděných konstrukcích obytných i hospodářských staveb z 2. poloviny 19. století

se často uplatňují tesané pískovcové kvádry, charakteristické pro celou tuto oblast. Historicky rostlá struktura zástavby obce a její architektonické hodnoty nebyly dosud výrazněji narušeny.

LOUKOV, okres Mladá Boleslav

Ves středověkého původu, ležící na plochem návrší na pravém břehu Jizery, vysazená zřejmě klášterem Hradiště nad Jizerou, ke kterému patřila až do válek husitských. Roku 1352 se zde připomíná kostel. Dochovaný urbanistický rozvrh vesnice je jediným pozůstatkem její středověké zástavby. Úzkou obdélnou lehce nepravidelnou návěs vymezují usedlosti s nepravidelně obdélnými dvory s trojstrannou zástavbou na středověkých parcelách vymezených kamennými zdmi. Tvoří je převážně roubené domy s přízemní světnicí a hospodářskou patrovou částí přístupnou z pavlače, roubené špýchary a další hospodářské objekty různého stáří. Tato zástavba, v několika případech přesně datovaná, pochází převážně z 2. poloviny 18. až počátku 19. století. V 17. století vznikla severně od středověké návsi nepravidelně rozvržená zástavba chalupnického charakteru, tvořená dnes převážně přízemními roubenými domky z přelomu 18. a 19. století i mladšími objekty. Řada objektů byla v minulosti narušena nevhodnými úpravami a přestavbami, přesto si však vesnice do značné míry uchovala svůj původní charakter a množství památek lidové architektury.

SKALSKO, okres Mladá Boleslav

Rozlehlá ves středověkého původu s kostelem připomínaným k roku 1352, složená z několika částí odlišného charakteru, rozložených v členitém terénu nad údolím Skalského potoka. V západní části na nejvyšším místě obce je řada velkých usedlostí soustředěných kolem obdélné návsi s vodní nádrží. Na ni navazuje zástavba sdružená kolem farního kostela sv. Havla a fary. Jádrem východní části Skalska je zámek, postavený na místě tvrze, k němuž je připojena zástavba několika usedlostí, dnes částečně narušená. Třetí, nejmladší část obce představuje nepravidelně rozmístěná chalupnická zástavba, sestupující z rovinaté horní části vesnice po prudkém svahu do údolí potoka. Ze skladby zástavby je dobře patrná sociální diferenciací obyvatelstva v době jejího vzniku. Charakter původně řídké zastavěné střední části obce, spojující její západní a východní díl, je dnes narušen novodobou zástavbou. Dominantou obce je kostel sv. Havla - barokní novostavba s vysokou pozdněgotickou věží. Původně barokní zámek byl výrazně upraven ve druhé polovině 19. století. V zástavbě usedlostí se na původních středověkých parcelách dochovala, s výjimkou drobných relikvů renesančních (brána čp. 17), řada roubených budov datovatelných do 18. až počátku 19. stol. Jsou mezi nimi zastoupeny jak velké patrové domy s pavlačí, tak menší chalupy a hospodářská stavení, zejména špýchary. Roubenou výstavbu výrazně doplňují budovy zděné z pravidelných pískovcových kvádrů, vystavěné v průběhu 19. století a pozoruhodně bohatě zdobené brány usedlostí z 30. až 40. let 19. století, které působivě dotvářejí návěsní prostor. Přes dílčí narušení původní struktury zástavby se jedná o urbanisticky pozoruhodnou vesnici s řadou dochovaných převážně roubených domů a dosud nenarušenými vazbami na okolní krajinu, zejména na protilehlou stranu za údolím Skalského potoka, která výrazně dotváří charakter sídla.

STŘEHOM, okres Mladá Boleslav

Nevelká obec nepravidelného půdorysu se zástavbou sdruženou po stranách plochého údolí s polozaniklou soustavou rybníků. Je středověkého původu, první písemná zpráva z roku 1361 dokládá její příslušnost k hradu Kostí. Ve vsi zcela převládá zástavba roubených zemědělských usedlostí s patrovými domy z konce 18. a počátku 19. století, doplněná přízemními roubenými domky chudších vrstev vesnické společnosti. Nejhodnotnější součástí zástavby je areál roubeného mlýna na severním okraji i vesnice a sousední usedlost čp. 11.

Architektonické a urbanistické hodnoty obce, jež dosud nebyla narušena novou zástavbou, jsou umocněny rovněž vazbami na okolní krajinu.

VINICE, obec Městec Králové, okres Nymburk

Půdorysně zalomená návesní silnicovka kolonizačního původu, položená v mírně zvlněné krajině Polabí. Její vznik se klade do souvislosti s existencí dnes již zaniklé tvrže Štítary, umístěné na návrší nad dnešní vsí. První písemný doklad pochází až z roku 1673. Pravidelnou obdélnou náves lemují usedlosti umístěné na úzkých hlubokých parcelách. Jejich budovy jsou sdruženy kolem obdélníkových dvorů uzavřených pásem stodol. V dochované zástavbě převládají roubené přízemní stavby pocházející z konce 18. až počátku 19. století. Interiér návsi doplňuje dřevěná sloupová zvonička a kamenný kříž. Jedná se o velmi hodnotné vesnické sídlo s nenarušenou původní zástavbou.

POJEDY, obec Žitovlice, okres Nymburk

Menší sídelní útvar návesního typu, položený v mírně zvlněné krajině Polabí. Vesnice s pravidelnou, téměř čtvercovou návsi, po jejímž západním okraji prochází komunikace, je středověkého původu. Poprvé se připomíná roku 1323 spolu s dvorem, který se v podstatně mladší podobě dochoval při jejím severním okraji do dnešních dní (klasicistní a eklektické stavby). Obec si uchovala původní nenarušenou skladbu zástavby tvořené přízemními roubenými stavbami z konce 18. a počátku 19. století a zděnými domy z přelomu 19. a 20. století, z nichž některé mají starší roubená jádra. Působivý interiér návsi dotváří centrálně umístěná budovy kovárny z konce 18. století, v její blízkosti stojící zvonička a kamenný kříž z 19. století. Vesnice Pojedy je z urbanistického i architektonického hlediska velmi hodnotným sídlem s vysokou památkovou hodnotou.

SOVENICE, obec Křinice, okres Nymburk

Starobylá vesnice středověkého původu, položená v rovinaté krajině Polabí, písemně doložená již k roku 1223. Základem tohoto rozvětveného útvaru je silniční návesovka doplněná řadovou zástavbou podél hlavní komunikace. Na ni v severovýchodní části vesnice navazuje soubor staveb, vzniklý zřejmě na místě zaniklého dvora s mlýnem. Zástavbu obce dosud tvoří v převážné většině přízemní roubené domy polabského typu z druhé poloviny 18. a počátku 19. století, doplněné zděnými stavbami z třetí třetiny 19. století a mladšími. Dvory zemědělských usedlostí, obestavěné převážně po obou delších stranách, mají pravidelné pravoúhlé půdorysy. Interiér návsi dotváří drobná kaplička. Jedná se o vesnici se zajímavou urbanistickou skladbou a dosud výrazněji nenarušenou původní zástavbou.

KOJETÍN, obec Petrovice okres Příbram

Kojetín je obcí raně středověkého původu. První písemná zmínka pochází z roku 1220, kdy jej Vítek z Prčice prodal milevskému klášteru. Vesnice s neuspořádaným shlukovým půdorysem se rozkládá po obou březích potoka. Zástavba je dosud z velké části roubená, doplněná o hodnotné zděné stavby ze druhé pol. 19. a první pol. 20. stol. Charakteristické jsou také ohradní zdi postavené na sucho z mohutných žulových kamenů a plaňkové ploty se žulovými sloupky. Obec patří k nejcennějším celkům lidové architektury Sedlčanska a je součástí připravované krajinné památkové zóny Petrovicko.

POREŠÍN, obec Petrovice, okres Příbram

Porešín je zmiňován r.1488, kdy ves patřila ke zvíkovskému panství. Jádrem vsi je nepravidelná náves s několika rybníčky, lemovaná rozmělněnou zástavbou roubených chalup a usedlostí (vč. hospodářských) budov s bedněnými štíty a polovalbovými střechami (nejcennější je č.p.1). Zástavbu doplňují zděné objekty z přelomu 19.a20.stol. a neogotická

kaplička. Přes poškozené usedlosti č.p.6 a 9 představuje Porešín hodnotný soubor lidové architektury, který je prvky parteru (žulové ohradní zdi) pevně provázán s krajinou Petrovicka.

SKRYJE, okres Rakovník

Ves, poprvé připomínána r.1239 jako majetek kladrubského kláštera, je rozložena na pláni nad Berouňkou a v údolích Berouňky a Skryjského potoka. Jádra obce rozdělené roklí tvoří komorní náves obklopená dochovanými roubenými usedlostmi a barokní kostel se hřbitovem. Mezi jádry na svazích rokle jsou nepravidelné shluky přezděné, ale hmotově zachovalé domkářské a chalupnické zástavby s typickým dispozičním doplňkem – besídkou před vstupem. Ves je chráněna jako příklad dochovaného urbanisticky nenarušeného většího vesnického sídla charakteristického pro oblast Křivoklátska a povodí Berouňky.

foto: Ing. arch. Pavel Tomíšek (VPR Olešno, obec Mšeno)

JIHOČESKÝ KRAJ (CELKEM 6 LOKALIT)

Vesnické památkové rezervace (3 lokality)

DOBRÁ, obec Stožec, okres Prachatice

Dobrá vznikla počátkem 19. století (první zmínka z roku 1816), v období zakládání dřevařských osad v souvislosti s rozšířením těžby dřevní hmoty v dosud méně přístupném šumavském polesí. Typologicky jde o jednořadové silnicové sídlo s jednotnou orientací lidového domu podélným průčelím ke komunikaci. Zdejší lidové stavby patří k alpskému roubenému domu na Šumavě s ležatou sedlovou střechou a mají štíty s galerií pavláček zdobených lidovými řezbami. Většinou jsou zachovány v původní podobě a využívány pro stálé a rekreační bydlení. Dobrá leží v Národním parku Šumava.

STACHY, okres Prachatice

Stachy vyrůstaly při cestě z Vimperka do Kašperských Hor na území bývalého královského hvozdu. Ves vznikla z rozptýlených lesních dvorců středověkého původu. Přesto se zde zachovala skupina lidových staveb, jejichž konfigurace je příkladem přípotočního typu charakteristického pro horskou pasekářskou oblast Šumavy. Dochované lidové stavby patří typologicky k roubenému a zděnému pošumavskému domu, dnes velmi vzácnému. Jsou dokladem obydlí drobných zemědělců, vesnických řemeslníků a lesních dělníků. Proto jejich hospodářská část je minimálního rozsahu a zpravidla od obytné oddělená. Stachy jsou součástí CHKO Šumava a zároveň významným rekreačním střediskem.

VOLARY, okres Prachatice

Volary leží ve střední části Šumavy a byly založeny ve 14. století při tzv. Zlaté stezce. Roku 1373 je zde připomínán kostel. Původně kolonizační sídlo lánového typu bylo modifikováno zahuštěním zástavby podél dvou hlavních kolonizačních radiál. Zdejší lidové stavby typologicky patří k alpskému roubenému domu na Šumavě, který sem pronikl z Bavorska v nové kolonizační vlně související se zavedením hromadného alpského dobytkařství na Šumavě v 16. století. Tyto domy jsou charakteristické nízkou a širokou sedlovou střechou, krovky s ležatou stolicí, šindelovou krytinou. Všechny funkční prvky zemědělské usedlosti jsou zde soustředěny v jeden celek pod jednou střechou. Charakteristickou součástí je i skupina volně stojících seníků při okraji města.

Vesnické památkové zóny (3 lokality)

CHALUPY, obec Stachy, okres Prachatice

Chalupy jsou souborem šumavských horských usedlostí poblíž Stach. Rozptýlený typ zástavby doplňují mladší stavby. Typickým příkladem architektury této oblasti je intaktně dochovaný dům čp. 101 s vysunutím střechy před štítovou zeď průčelí a s připojeným výměnkem. Na roubenou obytnou část navazuje zděná hospodářská část. Jedinečně je zde dochován interiér včetně mobiliáře. Zóna byla v minulosti poškozena zánikem sousední usedlosti.

LAŽIŠTĚ, okr. Prachatice

Obec je poprvé v písemných pramenech zmíněna r. 1352. Dominantou sídla je kostel sv. Mikuláše z jehož stavebně historického vývoje lze usuzovat na předcházející románský tribunový kostelík a případnou blízko situovanou kurií. Na jih od kostela se rozkládá vesnice s převládajícím návením uspořádáním zástavby. Několik mimořádně hodnotných roubených staveb je situováno podél komunikace jižně od návsi. Náves se svažuje od severozápadu

k jihovýchodu. Zděné objekty na obvodu návsi mají dochované půdorysné a hmotové řešení, v řadě případů také hodnotová průčelí. Dochovaný ráz prostředí degradují některé nové stavební úpravy, zejména v severozápadní části návsi a nevhodně řešená a situovaná hospodářská zástavba na jihovýchodě obvodu sídla. Obzvláště hodnotné je zde začlenění vesnice do působivého krajinného rámce.

OUNUZ, obec Jistebnice, okres Tábor

Obec je středověkého založení, neuspořádaného typu. Převažující zástavbou jsou vesnické chalupy, dřevěné-roubené, některé ještě s doškovou střechou, některé kryté šindelem. Na celkové hodnotě sídla se rozhodující měrou podílejí chráněné objekty mimořádné kvality lidové architektury, zejména špýchary původně roubené konstrukce u čp. 3 a 5 a roubená chalupa v kožichu čp. 4. Hodnotná je i dosud nechráněná usedlost čp. 8, s doškovou střechou i drobné stavby jako kaplička a boží muka. V těsné blízkosti VPZ byl bohužel postaven TV vysílač.

www.lidova-architektura.cz VPR Volary)

PLZEŇSKÝ KRAJ (11 LOKALIT)

Vesnické památkové rezervace (1 lokalita)

OSTROVEC, okres Rokycany

Ves se rozkládá v lesnatém území Křivoklátské vrchoviny. Její vznik klademe do období středověké kolonizace, první zmínka se váže k roku 1379. Ostrovec je příkladem urbanistického útvaru návesního půdorysného typu. Jeho tradiční zástavbu tvoří roubené zemědělské usedlosti s přízemními obytnými domy, jednoduchou bedněnou lomenicí často ukončenou polovalbou, některé s pavlačí na boku a podsíní ve štítové stěně. Původní i novější hospodářské objekty dotvářejí dosud zachovaný zemědělský charakter sídla. Lidové stavby Ostrovice reprezentují typ středočeského roubeného domu okruhu povodí Berounky. Ostrovec je součástí CHKO Křivoklátsko, leží v rekreačním území a v oblasti cestovního ruchu. Lidová zástavba vsi je využita k obytným i rekreačním účelům.

Vesnické památkové zóny (10 lokalit)

KANICE, okres Domažlice

Dochovaný stavebně-historický fond obce je dodnes prezentován velkým množstvím roubené lidové architektury, z valné části nepodchycené státním seznamem. Velké zděné statky jsou na západní straně lokality, drobnější zemědělské usedlosti především pak na jižní straně, která přiléhá k zámeckému areálu na východní straně obce. Soustředěný výskyt roubené architektury v pojednaném místě nemá v daném prostoru Domažlicka obdoby.

MÍTOV, Obec Nové Mitrovice, okres Plzeň - jih

Mítov je poprvé zmiňován v pramenech k roku 1349. Jeho původ může být raně feudální v souvislosti s blízkým hradem neznámého jména. Mítov je nepravidelná silnicová ves při Mítovském potoce. Zástavba je tvořena drobnějšími usedlostmi a chalupami, z velké části roubenými z 18. a první poloviny 19. století, a doplněna většinou hodnotnými zděnými objekty ze 2. poloviny 19. až počátku 20. století. Unikátní je roubený mlýn v dolní části vsi. Mítov představuje množstvím dochované roubené lidové architektury jedinečný celek, umocněný velice působivým krajinným zázemím. Soubor je památkově velmi cenným dokladem vývoje lidového stavitelství západního Podbrdská.

TYMÁKOV, okres Plzeň - jih

Vesnice je poprvé zmiňována k r. 1379. Četná zástavba je situována do dvou celků, svažujících se protilehle do údolí potoka. Severní část s trojúhelnou návsi je vrcholně středověká dospořice se zástavbou velkých přízemních roubených statků plzeňského typu s bohatými branami a štítově orientovanými zděnými domy a špýchary z pol. 19. století. Dochovány jsou i doklady starší roubené zástavby s předsunutými branami a ohradními zdmi. Protilehlá část vsi s kaplí je tvořena drobnější převážně zděnou zástavbou ze 2. pol. 19. století podél větví se komunikací. Tymákov je hodnotným vesnickým celkem s doklady mnoha různých typů zástavby. Pohledově velice příznivý je prostor návsi stíněný velkými listnatými stromy, stejně jako rytmicky se působivě opakující štítová drobnější zástavba jižní části vsi. Mnohé jednotlivé objekty představují nejhodnotnější poklady lidové architektury Plzeňska.

HLINCE, okres Plzeň - sever

Ves je poprvé zmiňována k r. 1361. Zástavba obdélné návsi, klesající mírně k jihu, je tvořena přízemními drobnějšími statky se širokými dvory. Kaplička z 19. století tvoří pohledový střed zástavby. Obytné objekty jsou z velké části dosud roubené, drobného měřítká. Hospodářské

stavby a přestavěné stavení pocházejí většinou až z 2. poloviny 19. století nebo počátku 20. století. V průčelích se uplatňuje zdobná štuková výzdoba. Hlince jsou hodnotným příkladem vsi na levém břehu Berounky s charakteristickou drobnou a poměrně vzdušnou zástavbou, tvořenou řadou cenných tradičních roubených staveb. Výjimečný je minimální rozsah modernizací či rušivých novostaveb, který umožňuje plné působení památkově hodnotného souboru.

JAROV, okres Plzeň – sever

Ves je připomínána již roku 1250 jako součást plaského kláštera. R. 1400 byla ves emfyteuticky vysazena plaským opatem. Rozlehlá svažité nepravidelná náves je obklopena velkými statky, převážně zděnými z druhé poloviny 19. stol. až počátku 20. stol. Charakteristické jsou mohutné špýchary při vjezdu, dochována je i řada špýcharů roubených včetně několika stavení. Střed návsi je zastavěn drobnou zástavbou, školou, převážně z tohoto století. Nová výstavba se příliš pohledově neuplatňuje. Jarov je příkladem velké plaské vsi s velkým rozsahem dochované roubené zástavby a hodnotnou a pohledově působivou zděnou zástavbou, kterou nenarušují hmotově přiměřené novější objekty. Představuje nejucelenější dochovaný soubor daného typu v regionu.

LHOTA, obec Chříč, okres Plzeň - sever

Vesnice je poprvé připomínána k první pol. 15. století. Obdélná náves se výrazně svažuje k potoku protékajícímu jejím středem. Usedlosti řazené po obou stranách jsou tvořeny přízemními převážně zděnými objekty z konce 19. stol. U několika objektů jsou dochována roubená jádra, na severní straně je několik celistvěji dochovaných roubených objektů se špýcharky. Střed návsi je do svahu zastavěn drobnými chalupami, převážně zděnými z pol. 19. století. Lhota je příkladem drobné vsi s dochovanou roubenou i tradiční zděnou zástavbou, dnes většinou využívanou rekreačně. Hodnotná je i dispozice vsi s pohledově se výrazně uplatňujícími usedlostmi na svahu. Negativní novodobé zásahy jsou minimální.

STUDENÁ, okres Plzeň - sever

Vesnice je poprvé připomínána až po polovině 15. století. Usedlosti jsou soustředěny kolem pravidelné čtvercové návsi s kaplí a obecním domkem ve středu. Přízemní, štítově orientované statky jsou převážně zděné z konce 19. a poč. 20. stol., s dobře dochovanou výzdobou fasád. Dochována je řada objektů z části nebo zcela roubených z 18. až poč. 19. století, které se výrazně uplatňují při hlavní komunikaci. Studená je příkladem pravidelně vysazené vsi s velice dobře dochovanou strukturou tradiční zástavby regionu. Hodnotné roubené i kvalitní mladší zděné objekty vytváří na návsi mimořádně ucelený a vyrovnaný, pohledově působivý celek.

DOBŘÍV, okres Rokycany

Ves je připomínána k r. 1325, je pravděpodobně již raně feudálního původu. Jádrem je nepravidelná obdélná náves, rozdělená širokým tokem Padrt'ského potoka. Zástavbu tvoří přízemní usedlosti se štíty a branami, zčásti ještě roubené z 18. a 19. století, zčásti zděné z poloviny 19. až počátku 20. století, obdobných proporcí. Další zástavba převážně již drobnějších usedlostí a chalup vznikla jednak při cestě k hamru a dále při Padrt'ském potoce a podél silnice do Strašic. Tato zástavba je orientována většinou podélně s komunikací a charakteristická jsou krytá zápraží se zábradlím. Další stavební rozvoj sídla propojil tyto enklávy s objekty z přelomu století a pokračuje dodnes. Střed je narušen hmotově předimenzovanou novodobou zástavbou. Dobřív je unikátním souborem roubené lidové architektury Rokycanska obdobně jako Strašice. Oproti nim je v detailu více narušen novostavbami. Především zástavba v okolí unikátního hamru je mimořádným souborem

lidové architektury, umocněným působivým krajinným prostředím. Zástavba prostoru návsi představuje nejuceleněji dochovaný soubor tradiční podoby rokycanských velkých statků s řadou unikátních objektů. Studie zpracované pro celkovou rehabilitaci a dostavbu pomocí transferů nebyly až na výjimky bohužel realizovány.

LHOTA POD RADČEM, okres Rokycany

První písemná zmínka pochází z r. 1352. Vesnice návesního typu s mladší vnitřní zástavbou. Statky vymežující náves byly ve většině případech trojstranné dispozice v čele s domy založenými ve štítové, později i v okapové orientaci. Původní roubený dům se zachoval na západní a severozápadní části návsi, ostatní části návsi dochovány v tradičním hmotách. Historické jádro obce je chráněno pro zachovalé nenarušené půdorysné uspořádání s velkým počtem kulturních památek lidového stavitelství.

PODMOKLY, okres Rokycany

Vesnice je připomínána již k r. 1045 ve falsu břevnovského kláštera. Jádro vsi stojí na hradisku. Ve středověku zde stála tvrz, nahrazená v baroku zámek. Ulicová náves je uzavřena na jihu komplexem rabizovaného panského dvora. Další drobná chalupnická zástavba se rozvinula při bočních cestách. Náves tvoří protilehlé sevřené řady statků s přízemními štítovými objekty. Vedle řady roubených staveb jsou zastoupeny i zděné objekty z celého průběhu 19. a počátku 20. století obdobných proporcí. Ve svahu stavěná chalupnická zástavba často napůl patrová. Podmokly představují velice cenný příklad velké vsi Zbirožska s pozoruhodným historickým vývojem. Mimořádně hodnotná je dochovaná struktura zástavby s roubenými objekty rokycanského typu, obytnými i hospodářskými, se zděnými objekty mladších období, které vytvářejí s dominantou rozparcelovaného, ale ve hmotě dochovaného hospodářského dvora, se zámek a řadou barokních soch jedinečně památkově hodnotný celek. Mimořádně působivé jsou i dálkové pohledy na sídlo, sledovatelné ze širokého okolí.

www.vyletnik.cz (VPR Ostrovec)

ÚSTECKÝ KRAJ (14 LOKALIT)

Vesnické památkové rezervace (5 lokalit)

RUMBURK - Šmilovského ulice, okres Děčín

Šmilovského ulice se nachází západně od městského jádra města Rumburk, v bývalé vsi Neusorge, která roku 1879 splynula s městem. Dnes Šmilovského ulice vznikla parcelací panského pozemku a prodejem jednotlivých parcel roku 1785. Je tedy dokladem plánovitého pravidelného založení vesnického, resp. příměstského osídlení v mladším období rozptýlených manufaktur. Zástavbu tvoří domky tkalců situované štítovým průčelím do ulice, postavené v závěru 18. a počátku 19. století. Se svými architektonickými detaily fasády - prkenné obklady stěn a břidlicové obklady štítů - se staly pro zástavbu tak charakteristické, že jsou právem považovány za součást architektonických a památkových hodnot. Velmi hodnotný soubor řemeslnických domků je typologicky řazen na pomezí vesnické a městské architektury. Svým rozsahem a uceleností představuje mimořádně hodnotný doklad specifické zástavby, typické pro rozvoj města, v souvislosti s počátky průmyslové výroby na přelomu 18. a 19. století.

STARÝ TÝN, okres Litoměřice

První zmínky o středověké vsi, situované v krajinářsky hodnotném kopcovitém prostředí Českého středohoří pocházejí již z roku 1057. Jedná se o návesní sídlo s nepravidelnou, spíše lichoběžníkovou návší s rybníkem. Kolem je situována patrová roubená a zděná zástavba. Ves se rozrůstá podél průjezdní komunikace pozdější chalupnickou výstavbou. Ojedinele dochovaná středověká urbanistická struktura je dosud dobře patrná a navíc je potvrzena stavebními relikty v některých sklepech. Dnešní stavby pocházející z 18. a 19., místy ze 17. století jsou výrazným reprezentantem oblasti severočeského domu, okruhu Českého středohoří. Starý Týn leží v CHKO České středohoří a v rekreačním území. Uplatňuje se zde rekreační i trvalé bydlení.

ZUBRNICE, okres Ústí nad Labem

Rozsáhlá ves středověkého původu, ležící v zajímavém kopcovitém terénu Českého středohoří, je v písemných pramenech poprvé připomínána roku 1352. Zubrnice jsou rozloženy na terasovité plošině nad údolím Lučního potoka. Centrem půdorysné osnovy vesnice je obdélná náves, na jejímž okraji stojí barokizovaný kostel, původně ze 14. století. Další zástavba je situována podél průjezdní komunikace. Pozdější je chalupnická a domkářská výstavba mimo jádro vsi. Převážně roubené a zděné stavby pocházejí z 18. a 19. století a typologicky se řadí do oblasti severočeského domu, okruhu Českého středohoří. Architektonicky i urbanisticky velmi hodnotná vesnice leží na území CHKO České středohoří. Většina objektů je využita k trvalému bydlení, rekreace se uplatňuje v menší míře. V současnosti je v Zubrnici budováno muzeum v přírodě. Některé objekty jsou památkově opravovány, několik jich bylo do vsi také přeneseno a počítá se s dalším rozšiřováním.

Vesnické památkové zóny (9 lokalit)

KAMENICKÁ STRÁŇ, obec Růžová, okres Děčín

Kamenická Stráň je vesnice s nepravidelným půdorysem, zástavba je soustředěna do dvou částí na okraji náhorní planiny nad řekou Kamenicí. Je to ojedinele dochovaný soubor roubených chalup přízemních, přízemních s polopatrem i patrových. Konstrukce patra i polopatra jsou převážně hrázděné. Novější jsou zděné přízemní domky z přelomu 19. a 20. století. Dochované jsou vodní nádrže a cisterny pro zásobování vodou v této exponované poloze.

DLOUHÝ DŮL, obec Krásná Lípa, okres Děčín

Rozvoj obce Dlouhý Důl (1720) v údolí Křinice byl dán rozvojem hospodářské činnosti v 17.stol. Nezemědělský charakter této dominikální vesnice se projevuje nepravidelnou zástavbou domkářů s hospodářským zázemím v zadním komorochlévním dílu domu. Tradičně trojdílné domy s roubenou světnicí a zděnou kamennou síní jsou v případě patrové stavby doplněny podstávkou. Chráněn je kompaktní sídelní celek s velkým množstvím neporušené zástavby včetně vazby na okolní krajinu.

MERBOLTICE, okres Děčín

Středověká údolní lánová ves je prvně zmiňovaná r.1352. Sídelní struktura tvořena selskými usedlostmi v rozestupech je doplněna domkářskou a chalupnickou zástavbou v blízkosti vodoteče. Obyvatelstvo živilo pěstování a zpracování obilovin a lnu, v okolí obce pokusy o těžbu hnědého uhlí. Stavební fond je tvořen patrovým roubeným podstávkovým domem trojdílné dispozice (z konce 18.stol. č.p.117 se zachovalým dýmníkem) i domy 19.stol. se zděnými klenutými chlévy a síněmi. Ves přes značné demolice po r.1945 (barokní kostel, cca polovina usedlostí) představuje ojedinělý soubor staveb zachovalých i v detailu zasazených do přírodního rámce Českého středohoří.

VYSOKÁ LÍPA, Obec Jetřichovice, okres Děčín

Vysoká Lípa byla založena jako lesní lánová ves, původní usedlosti se však téměř nedochovaly. Dochována je mladší zástavba, která původní usedlosti doplňovala bez urbanistického záměru v závislosti. s utvářením terénu a podél komunikace. Stýká se zde severočeský patrový roubený dům s podstávkou s hrázděným patrem.

BROCNO, obec Štětí, okres Litoměřice

Sídliště pravěkého původu, od roku 1357 připomínáno jako rytířský statek a vesnice, od roku 1623 jako městečko s dvorcem a tvrzí. Obec návesního typu s jednou ulicí a rovnoběžnou návsi, s hospodářským dvorem uvnitř zástavby a tvrzí na dolním, rozšířeném konci návsi. Dochované středověké parcely s významným souborem lidové architektury. Obytné domy zemědělských usedlostí roubené s pavlačí a podstávkou i zděné, patrové stodoly zděné.

DOLNÍ NEZLY, obec Liběšice, okres Litoměřice

Vesnice návesního typu s pravidelnou zástavbou kolem rozlehlé obdélné návsi. Dochované dvě usedlosti s patrovým roubeným obytným domem, jinak je zde typický zděný patrový dům s bohatou štukovou nebo keramickou výzdobou z 19. stol. Ve spodní části několik chalup bez většího hospodářského zázemí. V půdorysu jsou všechny usedlosti zatím zachované, i když většina stodol byla ve 2. pol. 20. stol. demolována.

Rašovice, Obec Úštěk, okres Litoměřice

Chmelařská ves hromadného typu, doložená r. 1552. Dochované jsou převážně patrové obytné domy s podstávkou a pavlačí. Zastoupený je také zděný patrový obytný dům empírového typu, charakteristický pro České středohoří. Převážně rekreační využití obce vedlo k radikálním úpravám hospodářských budov usedlostí a k nové výstavbě. Zvýšená ochrana se snaží zajistit zachování cenné zástavby a prostředí obce.

SOBĚNICE, obec Liběšice, okres Litoměřice

Sídliště pravěkého původu, doloženo roku 1197 jako Hroznatův dar tepelskému klášteru. Roztroušená zástavba využívá zvlněného terénu s několika prameny. Shluky usedlostí vytvářejí malé návesní prostory při průjezdní komunikaci. Zástavba je složená z usedlostí s roubeným obytným domem s podstávkou a pavlačí, v patrech se objevuje zdivo hrázděné,

zčásti jsou zachovány hrázděné stodoly. druhým typem jsou usedlosti s rozsáhlým zděným, patrovým obytným domem.

SRDOV, obec Liběšice, okres Litoměřice

Chmelařská, a ovocnářská ves zmiňovaná již ve 12. století. Zemědělské usedlosti půdorysně zachované ve skladbě doložené r.1843. Obytné domy roubené s podstávkou, pavlačí s bohatě zdobenou lomenicí z přelomu 18. a 19. století. Zděné patrové domy s empírovými prvky z 2. poloviny 19. století. Dochované zdivo zděných stodol z let před r. 1843. Zvýšená ochrana by měla zjistit zachování rozlehlých usedlostí v jejich celistvosti i v architektonických detailech.

www.rumburk.cz (VPR Rumburk - ulička Šmilovského)

LIBERECKÝ KRAJ (14 LOKALIT)

Vesnické památkové rezervace (6 lokalit)

JIZERKA, obec Kořenov, okres Jablonec nad Nisou

Jizerka leží při hranici s Polskem a je nejvýše položeným sídlem Jizerských hor. První písemná zpráva o obci je z roku 1539. Patří k nejlépe zachovaným koloniím s nepravidelnou rozptýlenou zástavbou horského typu. Původně byla osídlena pastevci a dřevorubci, od 19. století i sklářskými dělníky. Lidové stavby jsou převážně přízemní roubené domy s prostornou sedlovou střechou. Reprezentují lidovou architekturu Jizerských hor. V obci se zachoval i horský dvorec, bývalý panský dům sklářské rodiny Riedlů a novější sklárna z roku 1866. Jizerka leží v rekreačním území a CHKO Jizerské hory.

ŽELEZNÝ BROD - Trávníky, okres Jablonec nad Nisou

Městská čtvrť Trávníky je položena východně od centra města, připomínaného ve 2. pol. 14. století jako ves, od roku 1501 jako městečko. Železný Brod leží ve velmi členité a působivé krajině Českého ráje v údolí Jizery. Bývalá řemeslnická a dělnická čtvrť se rozkládá na stráni při soutoku Žernoseckého potoka s Jizerou. Představuje ojediněle dochovaný ucelený urbanistický soubor s vlastním obdélným centrem s dominujícím barokním kostelem. Zástavba sestává z přízemních, částečně patrových roubených a méně kamenných domů z 18. a 19. století, výrazně reprezentujících dům severních Čech, okruh pojizerský. Charakteristické jsou bohatě členěné lomenice. Město leží v CHKO Český ráj. Objekty jsou využity k trvalému a částečně k rekreačnímu bydlení.

JANOVICE, obec Kravaře, okres Česká Lípa

Ves středověkého původu je prvně připomínána roku 1273. Leží v kopcovité krajině Českého středohoří. Jádrem návěsího sídla je obdélníková návěs, kterou protéká rameno Bobřího potoka. Kolem je soustředěna zástavba roubených a zděných patrových usedlostí pocházejících převážně z 18. a 19. století. Lomenice některých domů jsou bohatě členěny horizontálním bedněním. Vzácně dochovaný urbanistický celek je výrazným reprezentantem severočeského domu, okruhu Českého středohoří. Architektonické hodnoty Janovic jsou zvyšovány vazbou na kvalitní přírodní prostředí CHKO České středohoří a rekreační území. Stavební fond vesnice je částečně využit k rekreaci, částečně k trvalému bydlení.

LHOTA, obec Dubá, okres Česká Lípa

Menší vesnice středověkého původu v členité krajině Ralské pahorkatiny je v písemných pramenech poprvé zmiňována roku 1402. Zástavba poměrně krátké lesní lánové vsi s rozšiřujícím se centrem je situována nepravidelně podél komunikace. Usedlosti a chalupy jsou v převážné většině patrové a roubené, některé mají bohatě výtvarně členěné lomenice. Sporadicky se vyskytují také kamenné klasicizující se domy. Typologicky náleží zdejší lidové stavby do oblasti severočeského domu, okruhu Ralské pahorkatiny. Urbanistická skladba architektonická tvářnost vesnice nebyly dosud vzhledem k její odlehlosti vážněji narušeny a dochovaly se v téměř intaktní podobě podnes. Lhota leží na území CHKO Kokořínsko a v rekreačním území.

RANÉ, obec Kravaře, okres Česká Lípa

Obec Rané leží v Českém středohoří, prvně je historicky doložena v roce 1503. Středověké jádro sídla tvoří zástavba kolem vejčité návsi, která byla doplňována a na jihu obklopena chudší chalupnickou výstavbou. Zdejší velké patrové roubené domy se zděnými

hospodářskými budovami jsou představiteli severočeského lidového domu, okruhu Českého středohoří. Rané leží v rekreačním území a CHKO České středohoří.

ŽĎÁR, obec Doksy, okres Česká Lípa

Ves středověkého založení je v pramenech poprvé připomínána roku 1348. Leží v neobyčejně členitém a skalnatém, krajinářsky vysoce hodnotném prostředí Ralské pahorkatiny. Ojedinelá a velmi složitá je urbanistická struktura této lesní návěsní vsi. Zástavba je soustředěna jednak kolem nepravidelné oválné návsi a z ní vybíhajících komunikací a dále pak v pískovcové strži, přístupné z návsi. Modernizacemi téměř nenarušené roubené patrové i přízemní usedlosti a chalupy, pocházející především z 18. a 19. století, náleží do oblasti severočeského domu, okruhu Ralské pahorkatiny. Žďár leží v rekreačním území a v oblasti cestovního ruchu. Usedlosti jsou využity převážně k rekreaci, méně k trvalému bydlení.

HORNÍ ŠTĚPANICE, obec Benecko, okres Semily

Horní Štěpanice jsou kolonizačním středověkým založením, prvně připomínaným v roce 1304 a rozkládají se v Krkonošském podhůří severně od Jilemnice. Lidové stavby sestávající převážně z tkalcovských horských stavení, vytvářejí svojí konfigurací sídelní typ lánové rozptýlené zástavby. Místní lidová architektura je zčásti roubená s vyřezávanými lomenicemi o několika patrech, ovlivněná roubeným domem Pojizeří z okolí Jilemnice. Ostatní stavby jsou vyzděny z tzv. "krčků", které se později omítaly. Tato stavební technologie je charakteristická pro Horní Pojizeří, Náchodsko a Jilemnicko. Byla používána spíše sociálně slabšími stavebníky. Lidové stavby dochované v Horních Štěpanicích patří do oblasti Českých Sudet, k okruhu Podkrkonoší. Vesnice leží v blízkosti Krkonošského národního parku a je využívána pro stálé bydlení a k rekreaci.

LOMNICE NAD POPELKOU - Karlov, okres Semily

Lomnice se rozkládá v Jičínské pahorkatině. Byla založena v období středověké kolonizace před rokem 1308, kdy je již připomínána Stará Lomnice. Součástí městečka je část Karlov, založená roku 1739, kde lidová zástavba roubených domů vymezuje obdélné náměstí. Skupiny roubených domů na Karlově s bohatě členěnými lomenicemi na arkádových podsíních patří k nejzajímavějším stavebním celkům. Podloubí se segmentovými oblouky nesou bohatě členěnou lomenici, u některých objektů s barokně zprohýbaným obrysem. Tento typ štítů lidových staveb je v architektuře severních Čech velmi vzácný. Svým architektonickým členěním i dispozičním řešením patří lidové stavby v Karlově k domu Českých Sudet, okruhu Horního Pojizeří. Lomnice nad Popelkou leží při hranici CHKO Český ráj a je součástí oblastí cestovního ruchu.

Vesnické památkové zóny (8 lokalit)

VOJETÍN, obec Doksy, okres Česká Lípa

Počátky obce středověkého původu sahají do 14. stol. Jedná se o malou shlukovou vesnici se zemědělskou funkcí. Po rozvoji v 19. stol. dochází k postupné redukci obyvatelstva, dnes je ves čistě rekreační. V obci jsou mimo nemovité památky – hospodářské roubené a kamenné usedlosti s hospodářskými objekty vč. nádrží na vodu, kapličky sv. Antonína a areálu myslivny i další hodnotné chalupy, které dohromady tvoří ucelený soubor lidové architektury s pevnou vazbou na okolní krajinu CHKO Kokořínsko.

KRUH, obec Doksy, okres Česká Lípa

Jádro středověké vsi, zmiňované r.1352, je tvořeno prstencem usedlostí s trojstraně obestavenými dvory umístěnými na náhorních plošinách v návaznosti na nepravidelnou paprskovitou plužinu. Usedlosti s roubeným patrovým obytným domem s podstávkou průčelí jsou doplněny roubenou chalupnickou a domkářskou zástavbou komorochlévní dispozice s pavlačí či zápražím na celou délku domu a mladší zděnou architekturou chalup z pol. 19.stol. s půdní nadezdívkou a jednoduchým štukovým dekorem. Ves s dominantou barokního kostela je chráněna jako panoramaticky exponovaný urbanistický celek se zachovalým četným stavebním fondem a mimořádnou vazbou na krajinu Kokořínska.

BUKOVEC, obec Dubná, okres Česká Lípa

Řadová ves s nepravidelnou zástavbou, jejíž osu tvoří potok a komunikace. Převažuje roubený patrový obytný dům z konce 18. a 1. pol. 19. století, v patrech a u stodol se vyskytují ojediněle konstrukce hrázděné.

SLOUP V ČECHÁCH, okres Česká Lípa

Dochovaná historická zástavba Sloupu pochází podle provedeného průzkumu až ma výjimky z konce 18. a začátku 19. století. Převažují roubené konstrukce, jen v malé míře doplněné konstrukcí hrázdědou. Obytné domy zemědělských usedlostí jsou roubené patrová s pavlačí, sklářské domy roubené patrové s mansardovou střechou, zastoupené jsou přízemní roubené domky s polopatrem i domy Klasicistní zděné.

TUBOŽ, obec Blatce, okres Česká Lípa

Jádro vesnice je ulicového typu v prudkém svahu, menší část zástavby je u mlýna podél průjezdní komunikace. Převažují roubené patrové domy s podstávkou a pavlačí v ojediněle dochované původní skladbě.

ŽELEZNÝ BROD, okres Jablonec nad Nisou

Ves Brod zmiňovaná r.1363 je od 15.stol. městečkem. Nejstarší jádro situované kolem Malého náměstí je tvořeno domy obchodníků a bohatších řemeslníků navazujících na chalupnickou zástavbu čtvrtě Trávníky. V 17.stol. vzniklo nynější hlavní náměstí se zástavbou domů sedláků. Dochovaná zástavba z přelomu 18. a 19. stol. je tvořena přízemními roubenými domy komorového typu v podkrkonošském slohu se dvěma lomenicemi. Mladší jsou zděné patrové domky z 19.stol. v empírovém slohu kryty štípanou břidlicí, ale i přestavby a zvýšení stávajících domů či omítání do kožichu. Hodnota bývalé vsi reprezentující přechod zemědělské enklávy v průmyslové město proslavené sklářskou výrobou je dána zachovalým souborem lidové architektury přesahujícím hranice vyhlášené památkové rezervace.

KRYŠTOFOVO ÚDOLÍ, okres Liberec

Ves zmiňovaná r. 1581 byla založena až v 16.stol. v údolí potoka Rokytky podél místní komunikace ve spojitosti s těžbou dřeva a rud. Ve stavebním fondu vsi je zastoupen široký rejstřík historických objektů od velkých patrových staveb s roubenými i hrázděnými patry po domkářskou a zahradnickou zástavbu přízemních roubených a zděných domků se sedlovými střechami, štíty vykládanými břidlicovými šablonami. Památková hodnota obce doplněné sakrálními objekty spočívá v dochované půdorysné struktuře v kombinaci s regionálně typickým stavebním fondem.

ÚJEZDEC, obec Syřenov, okres Semily

Obec Oujezdec z kumburského panství (Újezdec) je písemně doložen z r.1607, kdy je prodán Albrechtu z Valdštejna. Chalupnické obyvatelstvo kolonizační vsi se živilo zemědělstvím, tkalcovstvím, prací v lese, ale i sadařstvím. Nepravidelná přízemní zástavba roubených usedlostí i jednotlivých chalup je nesouměrně rozložena podél místní komunikace. Hodnota obce je dána zachováním stavu z přelomu 19.a 20.stol. bez rušivých novodobých zásahů, kdy jsou vedle obytných stavení dochovány i takové hospodářské stavby jako např. sušárny ovoce.

www.turistik.cz (VPR Žďár, obec Doksy)

KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ (12 LOKALIT)

Vesnické památkové rezervace (1 lokalita)

VESEC, obec Libošovice, okres Jičín

Vesnice konfigurací své tradiční zástavby dokládá, že dnešní sídelní útvar vznikl ze starého návesního slovanského sídla asi okrouhlicového typu. Náves byla v průběhu doby zčásti zastavěna. Vesec se rozkládá v Jičínské pahorkatině v blízkosti města Sobotky. Lidové stavby, sestávající z malých a středních zemědělských usedlostí dokládají výrobní a společenské poměry na vesnici z období konce feudalismu i charakteristické stavební způsoby místní lidové kultury. Usedlosti mají z větší části dochované členění všech průčelí, a vnitřní dispozici se zaroubenou světničkou ve štítě a reprezentují roubený dům českých Sudet, okruhu Pojizeří. Charakteristické pro zdejší lidovou architekturu jsou roubené patrové domy s pavlačí v bočním průčelí pod převislou sedlovou střechou. Také hospodářské objekty usedlostí, pokud nebyly novodobě upraveny, jsou roubené. Vesec leží při hranici CHKO Český ráj a spolu se svým historickým okolím, městem Sobotkou, zámkem Humprechtem a hradem Kostí tvoří jeden kulturní celek a centrum rozsáhlé rekreační oblasti.

Vesnické památkové zóny (11 lokalit)

LIBEŇ, obec Měník, okres Hradec Králové

Osada zmíněná roku 1404 je charakteristická nepravidelnou shlukovou zástavbou podél místní komunikace. Původní ráz vsi je tvořen přízemní roubenou zástavbou s typickými znaky polabské architektury - sdruženými okny ve štítové straně obytného domu. Tradiční charakter obce se zástavbou reprezentovanou zejména č.p.2,3,4,5 je třeba chránit včetně dochovaných hospodářských budov.

VYSOČANY, obec Nový Bydžov, okres Hradec Králové

Středověká ves je r.1364 připomínána jako farní. Návesová ves s vřetenovou návsi je tvořena jednotlivými usedlostmi s volnou trojstrannou zástavbou se štítovou orientací do veřejného prostoru. Dominantou obce je roubený omítaný kostel ze 17.stol a roubenou polygonální zvonici. Vesnice se značným zastoupením roubené i pozdější omítané zástavby (charakteristické pro Novobydžovskou oblast do 2.pol. 19.stol.) je ojedinělá rozsahem zachovaného souboru typově podobných usedlostí a dochovanou urbanistickou strukturou a dosud neporušenou vazbou na krajinu.

KARLOV, obec Stará Paka, okres Jičín

Dochovalá malebná vesnice s drobnými stavbami rozptýlenými po obou stranách místní komunikace. Objekty jsou převážně orientovány okapovou stranou.

STUDEŇANY, obec Radim, okres Jičín

Téměř zachovalá vesnice s rozptýlenou, neuspořádanou zástavbou, nedaleko města Jičín. Roubené přízemní stavby jsou orientované zdobenými lomenicemi k místní komunikaci.

ŠTIDLA, obec Střevač, okres Jičín

Štidla se poprvé připomíná r.1383. V 16.stol. patřila k hradu Veliš. Zástavba vsi je rostlá, soustředěná okolo nepravidelně tvarované návsi. Zástavbu z přelomu 18.a19.stol. tvoří roubené středně velké zemědělské usedlosti a několik chalup vč. dochovaných hospodářských staveb reprezentovaných patrovou sýpkou u č.p.18. Prostředí doplňují obytné stavby ze zač.20.stol a klasicistní kaple se zvoničkou na návsi. Štidla představuje ojediněle intaktně

zachovanou ves z rozhraní národopisných regionů s mimořádným druhovým i typologickým bohatstvím lidové architektury tvořící vzácně kvalitní urbanistický prostor.

SKALKA, obec Česká Metuje, okres Náchod

Skalka, zmiňovaná r.1542, je kolonizační vsí tvořenou přízemními malými i dvoustrannými usedlostmi na svazích kolem potoka Vlášenska. Horní část původně rozsáhlé německé vsi byla po odsunu sudetských Němců zlikvidována, dolní část se zachovala v téměř intaktní podobě. Dochovaná zástavba vsi z přelomu 19. a 20. stol. je tvořena roubenými i zděnými klasicistními domy a usedlostmi včetně hospodářských budov. Charakter vsi se silnou vazbou na krajinu dotváří dřevěná zvonice a další drobné sakrální objekty.

DOLNÍ VERNĚŘOVICE, obec Verněřovice, okres Náchod

Sídelní jednotky Dolní Verněřovice (okres Trutnov) a Vápenka (okres Náchod) tvoří souvislé údolní lánové osídlení kolonizačního typu z 16. stol., písemně doložené r.1625. Dochovaná zástavba podél potoka Dřevíče z poč. 19. stol. je tvořena malými jednotlivými roubenými usedlostmi, příp. roubenými usedlostmi se zděnou hospodářskou částí. Parter je doplněn hodnotnými drobnými sakrálními objekty. Celá lokalita, poznamenaná odsunem sudetských Němců, je dochována bez větších novodobých zásahů ve stavu, který je ukázkou hospodaření a citlivé urbanizace krajiny na území Sudet.

MALÁ ÚPA – ŠÍMOVY CHALUPY, okres Trutnov

Šimovy chalupy v oblasti Dolní Malé Úpy byly trvale obydleny německým obyvatelstvem na poč. 19. stol. Lokalita je volně nepravidelně zastavěna jednotlivými roubenými chalupami tvořícími s kamennými hospodářskými částmi kompaktní budní hospodářství s typickým seníkovým vikýřem. Jednotlivé kamenné zídky vymezují hospodářské pozemky. Šimovy chalupy jsou přes odsun původního obyvatelstva zachovány v intaktní podobě (dané i nepřístupností lokality). Jednotlivé chalupy citlivě osazené do terénu bez přístupových cest jsou dokladem soběstačného budního hospodaření v drsném podnebí nejvyšší části Krkonoš na území Sudet.

PEC POD SNĚŽKOU – MODRÝ DŮL, okres Trutnov

Osada Modrý Důl je spojena s těžbou mědi, která zde probíhala od 16. stol. V průběhu 19. stol. zde vznikla většina objektů budního hospodaření, jejichž obyvatelé se živili prací v lese, tkaním a chovem hospodářského zvířectva. Nepravidelná zástavba přízemních i patrových roubených bud s hospodářskými usedlostmi se seníkovými vikýři je doplněna kamennými zídkami vymezujícími jednotlivá hospodářství. Daná lokalita je z hlediska památkového i historického nenarušená a je dokladem způsobu života a hospodaření v nejvyšších partiích Krkonoš.

PEC POD SNĚŽKOU – VELKÉ TIPPELTOVY BOUDY, okres Trutnov

Velké Toppeltovy boudy v oblasti Velké Úpy byly trvale obydleny německým obyvatelstvem na poč. 19. stol. Lokalita je volně nepravidelně zastavěna jednotlivými roubenými chalupami tvořícími s kamennými hospodářskými částmi kompaktní budní hospodářství s typickým seníkovým vikýřem. Jednotlivé kamenné zídky vymezují hospodářské pozemky. Velké Toppeltovy boudy v nejvyšší partii Krkonoš jsou přes odsun původního obyvatelstva zachovány v intaktní podobě (dané i nepřístupností lokality). Jednotlivé chalupy citlivě osazené do terénu bez přístupových cest jsou dokladem soběstačného budního hospodaření na území Sudet.

RADVANICE, okres Trutnov

Kolonizační ves zmiňovaná r.1607 je tvořena dochovanou hustou zástavbou nezemědělského typu nepravidelně rozloženou podle místní komunikace. Soubor chalupnických roubených domků z přelomu 19. a 20.stol s dvoudílnými štíty s předsazenou horní částí a sedlovou střechou krytou lepenkou tvoří nejhodnotnější část zóny, která je doplněna i mladšími zděnými přízemními domky. Zachovaný tradiční urbanismus a architektura podhorské vsi se silnou vazbou na okolní krajinu je předmětem památkové ochrany.

foto: Ing. arch. Pavel Tomášek (VPR Vesec)

PARDUBICKÝ KRAJ (4 LOKALITY)

Vesnické památkové rezervace (1 lokalita)

HLINSKO – BETLÉM, okres Chrudim

Hlinsko leží v údolí řeky Chrudimky na Českomoravské vrchovině. Na území dnešního města se zmiňuje již v 11. století osada Glina, městečko bylo založeno před rokem 1350. Soubor lidových staveb nazývaný Betlém je situován na místě nejstarší sídelní lokality osady Glina, která byla jedním ze dvou sídlištních jader, z nichž vyrostlo město Hlinsko. Lidové stavby v Betlémě, vznikající v průběhu 18. století podle tradičních forem, charakterizují především dvouosá průčelí s bohatě vyřezávanými lomenicemi s polokruželovým kabřincem. V dispozici převažuje typ o dvou místnostech se síňkou a černou kuchyní. Tento sídelní celek je dnes v ČR již jediným uceleným a poměrně početným dokladem dřevěné zástavby maloměstského centra. Byl obýván převážně hrnčíři a tkalci, takže je zároveň výrazným dokladem života dělnictva v manufakturačním období. Hlinsko leží v CHKO Žďárské vrchy a v oblasti cestovního ruchu. V části Betlém jsou stávající objekty využity pro kulturní a rekreační účely.

Vesnické památkové zóny (3 lokality)

SVOBODNÉ HAMRY, obec Vysočina, okres Chrudim

Původní malá téměř zachovalá vesnice s drobnou přízemní roubenou architekturou. Na protilehlé straně se nachází krásná roubená lidová hospoda, bez větších úprav sloužící svému účelu. Vývoj obce souvisel s funkčností kováčského hamru, dnes obnoveného k expozičním účelům.

TELECÍ, okres Svitavy

Obec na Trstenické zemské stezce vzniklá kolonizací ve 13. stol. je zmíněna r. 1403. Rozsáhlá lánová ves dotčená emigrací po r. 1620 je charakteristická nepravidelnou zástavbou původních velkých uzavřených usedlostí na obou svazích nad komunikací. Původně bílé roubené čtyřboké dvory později přezdívány a ves doplněna drobnější zástavbou maloročníků a bezzemků. Hodnota území je dána nejen původní nezahuštěnou zástavbou reprezentovanou i nemovitými KP ale také stále hmotově zachovalými i když upravenými usedlostmi.

VYSOKÁ U JAVORNÍKA, obec Javorník, okres Ústí nad Orlicí

Dominikální ves, písemně zmíněna r. 1547, byla založena rozparcelováním koncových lánů dvou velkých usedlostí z Javorníku. Čitelné renesanční založení s pravidelně rozloženými zděnými usedlostmi z opuky po obou stranách komunikace tvoří v této lokalitě vyjimečnou památkovou hodnotu sídla. Zástavba vsi se hmotově dochovala ve stavu přelomu 18. a 19. stol. bez výrazně rušivých prvků.

www.turistik.cz (VPR Betlém- Hlinsko)

KRAJ VYSOČINA (3 LOKALITY)

Vesnické památkové rezervace (2 lokality)

KRÁTKÁ, obec Sněžné, okres Žďár nad Sázavou

Krátká leží na Českomoravské vrchovině v oblasti Žďárských vrchů, první zmínka je z roku 1727. Představuje svou půdorysnou strukturou typ sídla vzniklého v pozdní horské kolonizaci. Dochovaný architektonický fond výrazně památkového charakteru pochází z doby kolem poloviny 18. století. Jednotlivé stavby odrážejí sociální a hospodářské postavení svých vlastníků. Na jedné straně se vyskytují drobné chalupy, často na podezdívce s jednoduchou trojprostorovou dispozicí, na druhé straně i větší zemědělské usedlosti tvořící otevřené, polouzavřené nebo uzavřené dvorce. Objekty mají lomenice skládané do tvaru kříže, podlomenice a plochou valbičku. Vesnice jako celek nebyla výrazněji narušena novostavbami nebo novodobými úpravami historických staveb, které tak reprezentují roubený dům Českomoravského pomezí, okruhu Horácka.

KŘIŽÁNKY, okres Žďár nad Sázavou

Křižánky byly založeny před rokem 1345 a leží na Českomoravské vrchovině v oblasti Žďárských vrchů. Svoji půdorysnou koncepcí patří k horským sídlům s rozptýlenou zástavbou, kterou tvoří roubená obydlí drobných zemědělců a domácích výrobců a zároveň i velké zemědělské usedlosti s hospodářskými budovami. Typologicky patří zdejší stavby k roubenému domu Českomoravského pomezí, okruhu Horácka. Jsou využívány pro trvalé, zčásti rekreační bydlení. Křižánky jsou součástí CHKO Žďárské vrchy a jejich památková hodnota je ještě zvýrazněna kompoziční vazbou k okolnímu přírodnímu prostředí.

Vesnické památkové zóny (1 lokalita)

UBUŠÍNEK, okres Žďár nad Sázavou

Menší lesní lánová ves s nepravidelnou zástavbou podél komunikace vzniklá za pozdní horské kolonizace. Větší usedlosti jsou troj nebo čtyřboké uzavřeného typu, menší chalupy mají jednotnou nebo hromadnou formu dvora. Usedlosti jsou převážně štítově orientovány ke komunikaci a jejich stavebním materiálem je dřevo, kámen i nepálené a posléze pálené cihly.

www.turistik.cz (VPR Sněžné)

OLOMOUCKÝ KRAJ (2 LOKALITY)

Vesnické památkové zóny (2 lokality)

ÚDOLÍ HORNÍ A DOLNÍ, obec Zlaté Hory, okres Jeseník

Kolonizační ves (až do roku 1949 Obergrund a Untergrund) poprvé zmiňovaná na počátku 15. století. Urbanisticky reprezentuje nepravidelnou zástavbu horského typu se zahuštěním kolem kostela. Horní Údolí s plynule navazující zástavbou Dolního Údolí se vyznačuje dobře dochovanou dřevěnou architekturou převážně z 19. stol. nenarušenou nevhodnými dostavbami. Vyskytuje se zde roubený typ jesenického domu se svisle bedněným štítem a vyřezávanými barevně pojatými šambránami kolem okenních otvorů. Roubení bylo používáno až do 20. století na domech inspirovaných architekturou městských vil.

REJVÍZ, obec Zlaté Hory, okres Jeseník

Původně dřevorubecká obec byla založena v r. 1768. Nejvýše položená vesnice ve Slezsku je atraktivní díky mechovým jezírkům, zřícenině hradu Kobrštejna a mimořádně intaktně dochované lidové architektuře. Řadová ves s přízemními převážně roubenými okapově orientované domy. Roubení chrání barevně členité bedněné fasády a štítů, doplněné o geometrickou a ornamentální výzdobu. Okna jsou mnohdy orámovaná vyřezávanými šambránami. Zděné stavby svým půdorysem i proporcemi navazují na roubenou zástavbu.

cs.wikipedia.org (VPZ Rejvíz)

ZLÍNSKÝ KRAJ (3 LOKALITY)

Vesnické památkové zóny (3 lokality)

KYCHOVÁ, obec Huslenky, okres Vsetín

Ves Huslenky, zmiňovaná jako zpustlá r. 1505, je tvořena nepravidelnou pasekářskou zástavbou roztroušenou po obou stranách údolí místní vodoteče až k obci Hovězí. Památkově hodnotná lokalita Kychová zahrnuje část hromadné dvorcové zástavby na levém břehu potoka Kychová. Roubená zástavba přízemních intaktně dochovaných valašských usedlostí z konce 19.stol., s pálenou taškovou krytinou i s neporušenou vazbou na okolní krajinu tvoří harmonický soubor lidové architektury v jinak značně modernizované a přestavované vsi.

VELKÉ KARLOVICE – PODTATÉ, okres Vsetín

Valašská dvorcová ves s rozptýleným půdorysem s tradiční lidovou architekturou – roubeným obytným domem a hospodářskými objekty s původní zástavbou dvora z 18. – 19. století.

ZDĚCHOV, okres Vsetín

Ves, řídko osídlena pasekářskou kolonizací na počátku 16.stol., je písemně připomínána r.1623. Zděchov je valašská řadová ves se specifickým přechodem do shlukové zástavby, vzniklé výstavbou nových zemědělských jednotek v areálu otcovského gruntu bývalých horských samot (např. U Hajdů), které se staly jako osady částí obce. Shluky převážně roubených staveb a deštěných stodol s otevřeným a nevymezeným dvorem, rozptýleným půdorysem a úsekovou plužinu jsou výjimečně zachovány v části obce Zděchov - Hajdovy paseky, kterou je třeba chránit jako lokální valašskou formu lidové architektury karpatského typu.

www.huslenky.cz (VPZ Kychová)

MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ (5 LOKALIT)

Vesnické památkové rezervace (1 lokalita)

HEŘMANOVICE, okres Bruntál

Heřmanovice leží v hornaté krajině Hrubého Jeseníku. Vznikly v období středověké kolonizace, první zmínka o vsi je z roku 1339. Heřmanovice představují jednu z ojediněle dochovaných řadových vsí s dosud nenarušenou historickou zástavbou lidového charakteru. Usedlosti, pro které je typický přízemní roubený dům se štítovou střechou, orientovaný štítem ke komunikaci a rozvinutá dispozice chlévového nebo komorového typu, jsou charakteristickým představitelem východosudetského lidového domu, zastoupeného ve stavbách vsi. staršími i mladšími objekty patřícími k jesenické lokální formě. Ves leží při hranici CHKO Jeseníky a v rekreačním území. Zdejší usedlosti jsou využity k obytným i rekreačním účelům.

Vesnické památkové zóny (4 lokality)

KARLOVA STUDÁNKA, okres Bruntál

Ves vzniklá novodobou kolonizací lesního území je zmiňovaná r.1768. Hromadnou nepravidelnou zástavbu tvoří lázeňské klasicistní domy. Charakter zástavby je dán třemi stavebními etapami Řádu německých rytířů – první dvě klasicistní etapy v syntéze s horským stavitelstvím jsou doplněny od 2.pol.19.stol. romantizujícími variacemi v alpském stylu. Komplex lázeňských objektů tvoří spolu s okolní krajinou upravenou do romantického lázeňského parku jednotný dosud nepříliš narušený celek s velkou vypovídající kulturní hodnotou.

MALÁ MORÁVKA, okres Bruntál

Jesenická vesnice východosudetského typu s významným souborem lidové architektury – dřevěnými, kamennými a zděnými domy z 17. – 19. století doplněným sakrální architekturou a technickými památkami.

ŽĎÁRSKÝ POTOK, obec Stará ves, okres Bruntál

Kompaktně dochovaná vesnice s roztroušeným typem zástavby ze 17. století. Jedná se o významný soubor lidové architektury s dochovanými převážně roubenými stavbami a technickými památkami.

KOMORNÍ LHOTKA, okres Frýdek Místek

Slezská vesnice s řetězovým půdorysem doplněným chalupářskou zástavbou s významnými shluky lidové architektury roubenými a zděnými objekty hospodářskými a obytnými z 18.-19. století.

www.tourism.cz (VPR Heřmanovice)

3.2. Údaje o zeměpisných a turistických regionech

REGION ČESKÝ RÁJ - LIDOVÁ ARCHITEKTURA

Vývoj lidového vesnického domu na území Českého ráje prošel po staletí složitým procesem, který vyvrcholil ve 2. polovině 18. a v 19. století působením nestejných podmínek a dalších faktorů (geografické, přírodní, sociálně ekonomické, kulturní, etnické, administrativně správní apod.) vznikem mnohotvárného a pestrého spektra regionálních typů lidové architektury a jejich přechodových forem.

Jaké jsou základní charakteristické rysy lidových staveb v této oblasti? Je to zejména využití stavebního materiálu místní provenience, utváření více méně kompaktních usedlostních forem dvorů, jednotné konstrukční řešení staveb, osobité výtvarné pojetí výzdoby a estetické ztvárnění různých podnětů od slohového tvarosloví přes hluboce zakořeněné lidové tradice až po uplatnění vyhraněné individuality vlastního tvůrce. Řekněme si nyní, jak se tyto historicky vzniklé a specifickými podmínkami ovlivněné rysy promítly do podoby vesnického stavitelství v oblasti Českého ráje.

Z hlediska typologického zdejší region reprezentuje takzvaný **pojizerský dům**, který však není zcela jednotný a vyznačuje se jak určitými shodnými znaky, tak častou variabilitou v okrajových pásmech svého výskytu, kde dochází k vzájemnému ovlivnění a prolínání se sousedními typy. Na celém území se setkáme s **uzavřenými formami usedlostí**, ať už jsou to výstavné trojstranné statky s kamennými klenutými branami (dříve dřevěnými) či menší usedlosti s dvojstrannou nebo úhlovou dispozicí. Obytný dům s navazujícími chlévy zachovává štítovou orientaci k veřejnému prostoru, vzadu dvůr uzavírá stodola a případná další hospodářská stavení, jejichž počet a velikost byly přímo úměrné zámožnosti majitele, stojí paralelně s obytným domem po obvodu dvora (zejména kolna, další chlévy, chlívky a patrový špýchar s pavláčkou zvaný sroubek, sloužící k uskladnění obilí i jiných plodin). **Dispoziční uspořádání interiéru** obytného domu bývalo většinou **klasičky trojdílné** v pořadí světnice (u větších stavení s vydělenou světničkou v druhém traktu) – síň (s černou kuchyní v zadním dílu) – komora nebo dvě komory, někdy komora plus chlév.

Jednotlivým prvkem byl také **stavební materiál**. Jistě nikoho nepřekvapí, že šlo především o snadno dostupné a dobře opracovatelné **dřevo jehličnatých stromů**, používané k roubení horizontálních stěn a budování stropních a krovových konstrukcí, k výrobě oplocení a ohrazení i dekorativních stavebních článků. Střechy se pokrývaly převážně slaměnými došky, které z důvodu větší životnosti doplňoval na okrajích, hřebenech a kabřincích šindel. Od druhé poloviny 19. století postupně proniká na venkov pálená krytina a eternit. Dřevu zde mohl částečně konkurovat pouze **kámen**, prakticky všude se vyskytující tvárný a podstatně trvanlivější **pískovec**, jehož využití bylo rovněž mnohostranné – z pečlivě otesaných kvádrů, nazývaných **štuky**, se vyzdívaly černé kuchyně, zdily chlévy, pilíře stodol, brány, ohradní zdi a podezdívky domů. Přibližně z období od poloviny 18. do poloviny 19. století se dochovala též řada kamenných pískovcových **vstupních portálů**, vzácněji i **komínových hlavic**, jež jsou obdivuhodnými mistrovskými díly místních lidových kameníků.

Díky užití a ručnímu opracování přírodních stavebních materiálů a respektování přirozených prostorových měřítek dosáhla lidová architektura dokonalého organického souladu s prostředím, v němž vznikla. Právě proto nás zejména v dnešní době tak silně oslovuje i okouzluje svou bezprostředností, čistotou tvarů a forem i jedinečným propojením funkční účelnosti s výtvarným pojetím.

Za poměrně shodné lze označit i formální prostředky **výzdoby a estetického ztvárnění lidových staveb** na území Českého ráje. Byly to pochopitelně především pohledově se uplatňující nebo architektonicky nejvýznačnější součásti staveb, na něž se v tomto smyslu soustředila pozornost. Na prvním místě je třeba jmenovat **štíty statků i chalup** vyplněné

dekorativně pojatými **lomenicemi**, jejichž členění odráželo konstrukci krovu (zpravidla dvojitá stojatá stolice, někdy jednoduchá hambalková). Vrchol štítu býval zakončen předstupující **valbičkou nebo kabřincem s bedněným záklopem**, jenž plnil funkci jakéhosi křestního listu dotyčné stavby, předávajícího potomkům výtvarně pojednanou a prosperitně zformulovanou písemnou zprávu o stavebníkovi, staviteli, okolnostech a době vzniku apod. Díky tomu bylo možno identifikovat některé **tesařské mistry či rody**, které v regionu působily (např. Pekařové ze Svijan nebo J.Havlík z Vesce). Výtvarný cit a představy spolu s vynikajícím řemeslným nadáním našich předků můžeme obdivovat i na dalších architektonických prvcích lidových staveb Českého ráje: vyřezávaných sloupcích a lištovaných výplních zábradlí pavlačí, profilovaných zárubních okenních a dveřních otvorů i na již zmiňovaných kamenných vstupních portálech, komínových hlavicích a vjezdových branách.

Vzájemné působení sousedních oblastí s poněkud odlišnými regionálními typy lidové architektury je důvodem určitých **rozdílů v konstrukčním řešení** vesnických staveb na území Českého ráje, které z tohoto hlediska nelze považovat za úplně jednotné. Nejvýraznější formu pojizerského domu představuje **pojizerský dům patrový na Turnovsku, Sobotecku a částečně Maloskalsku**, vývojově nepochybně spjatý s rozsáhlou oblastí severočeského domu na západě, obývanou německým etnikem. Jde o rozměrná roubená stavení s patrem, které je často vynášeno zvláštní **konstrukcí přístěnných sloupů – tzv. českou podstávkou** (lidově nazývanou „kozy“), podpírající zhlaví stropních trámů a zmírňující tak zatížení přízemních stěn. Na dvorní a někdy i štítové straně dům v patře po obvodu obepínala dlouhá otevřená vyřezávaným dekorem zdobená **pavlač** komunikačně spojující patrové skladové komory, jejichž půdorysné uspořádání obvykle kopírovalo dispoziční členění přízemí. Jediný přístup do patra byl po žebříkovém schodišti umístěném v rohu síně.

Zbývající území vyplňuje **přízemní pojizerský dům**, s nímž se ale můžeme setkat i v oblastech patrové architektury. Tuto skutečnost jde vysvětlit tím, že výstavnější patrové statky mohly vzniknout na hospodářsky výnosnějších půdách, kdežto skromnější přízemní usedlosti jsou charakteristické pro spíše členitější terén v zemědělsky méně výhodných polohách, avšak stavěli si je i domkáři a chalupníci, tedy nižší sociální vrstvy každé vesnické pospolitosti.

Krajinu Českého ráje si jistě nelze představit bez početné skupiny půvabných **drobných solitérních sakrálních památek**, dosahujících značné umělecké úrovně a dokumentujících duchovní i světský život zdejších obyvatel. Tuto inspiraci nalezneme v motivech kamenných soch a kolorovaných reliéfů, skalních výklenkových skulptur i malovaných obrázků v kapličkách a božích mukách. Prostou krásou na nás silně zapůsobí také dřevěné návesní zvoničky i ojediněle konstrukčně řešené zvonice u kostelů. Všechny tyto neodmyslitelné atributy Českého ráje jsou i významnými krajnotvornými prvky dotvářejícími obraz lidové stavební kultury regionu.

Vzhledem k mimořádným architektonickým, kulturně historickým a uměleckým hodnotám nezůstala lidová architektura Českého ráje pochopitelně stranou zájmu různých badatelů i památkářů. **Památkově chráněna je tu celá řada jednotlivých pozoruhodných staveb**. Za všechny jmenujme alespoň ty nejznámější: **Dlaskův statek v Dolánkách u Turnova** (unikátně dochovalý areál statku je dnes národopisnou expozicí Muzea Českého ráje v Turnově), **Boučkův statek v Malé Skále** (památkově opravená usedlost je využita jako stylová hospoda a regionální galerie), **Kopicův (Jirošův) statek v Kacanovech-Vrchách** (osamoceně stojící uzavřená dvorcová usedlost v autentické podobě), **Peldova kovárna ve Zďáru u Svijan** (mimořádně zachovalá patrová kovárna s obytným stavením), **Vacardův mlýn v Malé Skále** (soubor roubených obytných, hospodářských a výrobních budov s původním technickým vybavením), **vodní mlýn ve Střehomi** (roubený patrový mlýn se zachovalým technickým zařízením a obnoveným funkčním vodním kolem). Mimo to bylo na

území CHKO Český ráj nebo v jeho těsném sousedství prohlášeno **několik památkových rezervací a zón se soubory lidové architektury**. Nevelká osada **Mužský** rozložená na svahu pod stejnojmenným vrchem s rozlehlou okrouhlou návsi obklopenou roubenými přízemními usedlostmi je památkovou rezervací stejně jako **Vesec** ležící nedaleko hradu Kost, jehož ojediněle dochovaná architektura reprezentuje roubený patrový pojizerský statek. Rovněž v památkových zónách v obcích **Střehom a Loukov** nalezneme řadu příkladů roubené patrové zástavby. Pro úplnost ještě zbývá zmínit městečko **Sobotka** s městskou památkovou zónou, jejíž součástí je i unikátní předměstí zvané Nové Město, tvořená převážně roubenou patrovými i přízemními lidovými stavbami.

Pro znalce i pouhého milovníka krás lidového stavitelství je možno tento malebný kout naší země označit bez nadsázky za pokladnici tohoto druhu památek, bohudík dosud poměrně kvalitně a ve značném množství dochovaných, zejména díky péči chalupářů.

Vesec u Sobotky

Žďár u Svijan

Skučina

Všeň

Potštejn

REGION ČESKÉ STŘEDOHOŘÍ – LIDOVÁ ARCHITEKTURA

O podobě vesnických staveb na území Českého středohoří v období středověku se většinou dozvídáme pouze z archeologických pramenů a analogií a nutno říci, že jsou to informace nepříliš rozsáhlé a faktograficky sporadické. Pro oblast Českého středohoří můžeme dovozovat existenci roubeného domu (zpočátku částečně zahroubeného – tzv. polozemnice), v etapě vrcholného středověku již s hrazeným a hospodářskými objekty pravidelně zastavěným dvorem.

Od 16. století zaznamenáváme v podobě vesnického domu, usedlosti a v bydlení vůbec podstatné progresivní proměny, z nichž některé jsou nepochybně důsledkem vzájemného ovlivňování a prolínání české a německé stavební kultury. Od zmíněného 16. a zejména pak v 17. a 18. století pozorujeme postupné pronikání hrázděné konstrukce v kombinaci s roubenou technikou, začínají se stavět patrová obytná stavení s pavlačemi a podstávkou v přízemí, vytápění i vaření se stěhuje z otevřeného ohniště v dymné jizbě do středního dílu domu – síně, v jejíž zadní části se vyčleňuje černá kuchyně, z níž jsou obsluhována kamna i pec ve světlé světnici zbavené dýmu. Za vrcholné stadium rozkvětu dřevěné lidové architektury Českého středohoří můžeme bezesporu označit 18. a počátek 19. století. V mimořádně bohatém výtvarném ztvárnění některých konstrukčních prvků a stavebních částí zdejší architektury – například pavlačí, podstávek, říms, ale zejména ornamentálně skládaných lomenic často ještě členěných plastickými balustry – se silně odrážejí vlivy barokního tvarosloví. Díky své pozoruhodné výstavnosti a ojedinělé dekorativní výzdobě si lidové stavitelství Českého středohoří vysloužilo pověst nejhonosnější a nejreprezentativnější vesnické architektury u nás.

Typický zdejší statek tohoto období měl čtyřstranný dvůr obklopený ze tří stran budovami a ze čtvrté uzavřený vjezdovou branou s brankou. V jeho čele stál mohutný patrový obytný dům s trojdílným půdorysem – v průčelí to byla rozměrná světnice, uprostřed průchozí síň a na ní navazující chlévy, případně komory. Ze síně vedlo schodiště do patra, dispozičně rozčleněného na několik prostor, které původně sloužily jako skladové, většinou chmelové komory, později částečně využité k bydlení a v 19. století potom i k ubytování letních hostů. Paralelně s obytným domem na opačné straně dvora stávala patrová budova špýcharu, někdy přeměněná na výměnek. Vzadu dvůr uzavírala rozlehlá průjezdná stodola a po obvodě byly mezi uvedenými stavbami situovány další chlévy, chlívky a kolna.

Zmiňovaná hospodářská prosperita vesnic Českého středohoří v 19. století dovoľovala sociálně vyšším vrstvám obyvatel venkova investovat do rozšiřování a přestavby svých nemovitostí. Přibližně od 1. třetiny tohoto století tak můžeme prakticky ve všech obcích regionu sledovat vznik mnoha nových výstavných zděných statků. V řadě případů jde o dvory vskutku nevídaných a úctyhodných parametrů, dokumentující svou mohutností a okázalou klasicizující, později pak neoslohovou štukovou výzdobou fasád průčelí budov, štítů a bran (pilastry, lisény, šambrány, římsy, rustika atd.) zámožnost majitele. Ve srovnání se starší roubenou architekturou však působí tyto jistě rovněž zajímavé a hodnotné stavby poněkud cize a studeně.

Vzhledem k ojedinělé koncentraci, bohatství a mimořádným hodnotám lidového vesnického stavitelství na území Českého středohoří se památková ochrana orientuje jen na jeho nejcennější doklady – jak samostatné objekty či areály tak na urbanistické celky. Vedle poměrně značného množství jednotlivě chráněných památek lidové architektury tak zde nalezneme i příklady celých památkově chráněných vesnických sídel. Jsou to **památkové rezervace Starý Týn a Zubrnice**, které mají ovšem specifický charakter, neboť se zde již 25 let úspěšně buduje rozsáhlé **muzeum v přírodě** prezentující právě lidové stavitelství z oblasti Českého středohoří. Dále pak **památkové zóny Dolní Nezly, Chotiněves, Slatina, Soběnice**

a Srdov. Zajímavé a přitažlivé příklady lidové architektury ale najdeme prakticky ve všech vesnicích i městečkách této krásné historické kulturní krajiny.

Charakteristické znaky lidového stavitelství na území Českého středohoří:

sybióza různých stavebních konstrukcí – prakticky v celé oblasti Českého středohoří se běžně můžeme setkat s kombinacemi konstrukcí roubené, hrázděné a zděné, důvodem bylo prolínání kultur českého a německého etnika, působení oficiální slohové architektury a jistě i dostatek vhodného stavebního materiálu, nejstarší a nejdostupnější technikou bylo roubení, zhruba od 15. století do konstrukčních řešení vesnických staveb proniká zprvu sporadicky hrázdění (dřevená rámová kostra vyplněná laťováním s hliněnou omazávkou, později kamenem či cihlami), které se však na našem území používá pouze v patrech a štítech obytných domů, u hospodářských budov pak i v přízemí, zděné konstrukce se nejdříve uplatnily např. u podezdívek, ohrazení, černých kuchyní nebo špýcharů (bytelné a pokud možno ohni odolné stavby uchovávací úrodu případně další cennosti), od 18. století se objevují zděné chlévy i další hospodářské stavby a v následujícím století již celé usedlosti a zděná architektura tak mnohde vytlačuje ostatní konstrukce, lze však sledovat, kontinuální spolužití všech zmíněných technik až do 2. poloviny 19. století (např. roubené přízemí + hrázděné patro, zděné přízemí + hrázděné patro)

patrový dům – již od 16. století můžeme sledovat postupný vývoj obytného domu k patrovosti, důvody byly pravděpodobně hospodářského charakteru (původně nesloužily prostory v patře k bydlení, ale ke skladovým účelům a nazývaly se komorami), nezanedbatelný vliv na vznik patrových komor mělo jistě rozvinuté chmelařství (sušil a ukládal se tu chmel), svou roli sehrálo i přejímání vzorů městské architektury, prosperující zemědělství a vyšší životní úroveň obyvatel i kvalita stavebních řemesel, na přelomu 19. a 20. století v konečné fázi tohoto vývoje nacházíme vesnice Českého středohoří z větší části patrové – ať už jde o bohaté statky nebo drobnější usedlosti

podstávka – nosná konstrukce roubených staveb, skládající se ze svislých sloupků, umístěných mezi okny po obvodu přední části domu, na nichž je položena vaznice vynášející předstupující patro (případně krov u přízemních stavení), často bývá bohatě ztvárněna řezbou a profilací sloupků i šikmých pásků, doklady o jejím uplatnění máme již z 15. století, vrcholných dekorativních forem vycházejících z barokního tvarosloví nabývá na přelomu 18. a 19. století

pavlač – polouzavřená chodba vyložená v patře podél boční dvorní strany domu krytá přesahem střechy, komunikační spojnice umožňující přístup do patrových komor, v některých případech s její délkou rovnala délce celého domu, v pozdní vývojové fázi, kdy prostory v patře ztrácely své původní funkce, se zkracovala a bývala zapouštěna do obvodu domu na způsob lodžie, výtvarná výzdoba se u ní uplatnila zejména na sloupcích a zábradlí, pravděpodobně jde o konstrukční prvek vzniklý v českém prostředí, čemuž nasvědčuje i v němčině používaný termín „pawlatsch“

lomenice – v podstatě jde o štít vyplněný prkenným bedněním, v nejstarším období svisle kladeným, vzhledem k pohledově exponované poloze v průčelí domu se na jejich výtvarnou podobu soustřeďovala značná pozornost, v oblasti Českého středohoří dosáhlo ztvárnění lomenic ve vrcholné fázi jejich vývoje na přelomu 18. a 19. století jedné z umělecky nejpůsobivějších forem u nás, byly děleny do horizontálních i vertikálních pásů s různým sklonem kladení prken (často kopírující vazbu krovu), lištování spár i římsy a okřídlení měly dekorativně vyřezávané okraje a pročlenění štítu bylo často ještě umocněno plastickými balustrádami

Rašovice

Chotiněves

Dolní Nezly

Soběnice

REGION JIZERSKÉ HORY – LIDOVÁ ARCHITEKTURA

Specifická poloha a složitý historický vývoj této oblasti se výrazným způsobem podepsaly na výsledné podobě a charakteru zdejší lidové architektury. Vzhledem k těmto okolnostem nelze hovořit o konstrukční, architektonické ani funkční jednotě historické venkovského zástavby na tomto území.

Jaké jsou hlavní příčiny tohoto stavu?

Jizerské hory tvoří **styčné pásmo několika typologických forem lidové architektury**. Z tohoto pohledu nejarchaičtější podoby a zároveň i nejvyššího faktického stáří dosahuje tzv. **pojizerský typ domu**, dochovaný již pouze v jihovýchodním cípu Jizerských hor podél Jizery v krajině ušetřené průmyslové expanze, jenž však v minulosti vyplňoval nejintenzivněji kolonizovaný jih hor. Je to roubená obdélná přízemní stavba se sedlovou střešou s hambalkovým krovem, jejíž silueta je zjemněna námětky, síň a zadní hospodářská část jsou často kamenné. Vysoké výtvarné úrovně dosahují štíty se svéráznými bohatě dekorativně členěnými a zdobenými lomenicemi. Mimořádná pozornost byla věnována také zdobné profilaci rámování oken a truhlářsky dokonalému ornamentálnímu provedení dveří. Dům je často díky svažitému terénu budován na vysoké kamenné podezdívce a má vchod krytý před nepohodou bedněným zápražím. Původní krytinou byl dřevěný šindel, nahrazovaný od 19. století postupně břidlicí, eternitem, lepenkou, méně pak pálenými taškami.

Z oblasti Krkonoš zasahoval kontinuálně ve vyšších polohách na území Jizerských hor tzv. **krkonošský horský dům**, který byl v základních rysech shodný se zmíněným pojizerským domem, ale oproti němu byl architektonicky i výzdobou jednodušší a prostší (např. štít byl většinou pouze svisle bedněný) a součástí jeho hospodářského zázemí bývala samostatně stojící dřevěná stodůlka.

Zcela odlišný byl tzv. **lužický typ domu**, charakteristický pro úrodnější Frýdlantsko na severním a západním podhůří Jizerských hor. Je to zpravidla mohutnější obdélná patrová stavba s roubeným přízemím a hrázděným patrem nebo polopatrem, vynášeným tzv. podstávkou – podpěrnou konstrukcí podél stěn domu složenou z dekorativně profilovaných sloupků s pásky tvořících osobitě slepé arkády. Štíty jsou většinou bedněné, členěné do několika polí nebo zdobené mozaikovým obkladem z břidlicových nebo mladších eternitových obkladů. Jako krytina byla nejčastěji užívána břidlice nebo později eternit. Kompletní hospodářské zázemí se stodolami, chlěvy a sýpkami jednoznačně definuje zemědělský charakter těchto usedlostí.

Neměli bychom zapomenout ani na zděný dům, jehož stavebním materiálem byla žula těžená v řadě místních lomů již od konce 18. století, který v zásadě svým hmotovým řešením, proporcemi a kompozičním ztvárněním kopíruje starší roubenou architekturu. Ve větším měřítku byl však budován až od poloviny 19. století v převážně níže položených a hospodářsky prosperujících oblastech.

Dalším hlediskem ovlivňujícím vnější podobu i funkční uspořádání lidového stavitelství v Jizerských horách byl **nerovnoměrný kulturněhistorický, ekonomický a sídelní vývoj** jednotlivých oblastí. Zatímco vyšší horské partie, poklidnější horní Pojizeří a zemědělský sever a severozápad (Frýdlantsko) procházely pozvolnými a postupnými proměnami, byly jižní a jihozápadní části Jizerských hor a jejich podhůří poznamenány už od 16. století intenzivnějším hospodářským vývojem, který vyvrcholil v 19. a v první třetině 20. století prudkým a překotným průmyslovým rozmachem. Ten se samozřejmě odrazil i v architektonické podobě nově vznikajících obytných staveb na venkově a rovněž při přestavbách a úpravách existujících původních stavení. Přestože se v 19. století stále ještě ve venkovském prostředí budovalo ze dřeva, chyběly jim již pravidelně hospodářské prostory, protože u jejich obyvatel převažovaly řemeslnické a dělnické profese. Výraznější zásahy do vnitřního uspořádání i do konstrukčního řešení staveb si od druhé poloviny 19. století vynutil

vznikající turismus, který se jako vítaná doplňková podnikatelská činnost místních obyvatel ujala převážně v atraktivních horských polohách. Důsledkem tohoto jevu byly tendence směřující k rozšiřování obytné plochy a stoupající nároky na vybavení – k bydlení se upravovaly půdní prostory bývalých seníků často prosvětlované různými vikýři, prostorová kapacita podkroví se zvyšovala také snižováním sklonu střechy o bedněné polopatro (krov se mění ve vaznicový) nebo výstavbou kolmých patrových přístavků, tzv. křížových světniček. Před vstupy se začaly stavět verandy s truhlářsky zdobenými dveřmi a okny se záclonkami. Roubené stěny nově vzniklých i starších domů dostávají prkenné, lištované a někdy bohatě dekorativně pojednané obklady, přičemž pro tyto účely se začala užívat i břidlice a posléze též eternit (platí pravidlo čím zdobnější, tím mladší).

Charakteristickým prvkem krajiny Jizerských hor byly a v některých případech dodnes jsou různá **drobné technické a provozní stavby a stavbičky** neodmyslitelně spoluvytvářející genius loci tohoto kraje – jde například o mlýny na prudce tekoucích horských tocích, bedněné objekty pil stojící na vysokých kamenných pilířích, brusírny skla na vodní pohon a zejména typické dvoukomínové zděné mačkárny skla (drikety).

Krajinu Jizerských hor si bez památek lidového stavitelství umíme představit jen těžko – spolu se zachovalým přírodním prostředím tvoří i původní historické osídlení její charakteristický obraz. Dosud relativně značný počet těchto staveb, dokumentujících řemeslnou zručnost a estetický cit jejich tvůrců, představuje pro nás velký závazek do budoucna.

Josefův Důl

Karlov

Karlov

Josefův Důl

REGION KOKOŘÍNSKO – LIDOVÁ ARCHITEKTURA

Do současné podoby se regionální typ lidového domu na Kokořínsku vyvinul v průběhu **18. a 19. století**. Z tohoto časového úseku také pochází drtivá většina dosud zachovalých příkladů, kterých je zatím značný počet a mají pro krajinný ráz tohoto regionu nezastupitelný význam.

Podobu zdejšího lidového domu ovlivnilo **vzájemné působení několika výrazných oblastí lidového stavitelství** – na severozápadě dům s brázděným patrem z Litoměřicka a Poohří, na severu podstávkový dům Lužice a na severovýchodě patrový roubený dům Pojizeří.

Významným faktorem formujícím tvářnost zdejší lidové architektury bylo rovněž **chmelařství**, specifický druh hospodářské činnosti, doložený v regionu už od středověku a vrcholící konjunkturou právě v období 18. a 19. století, jež přinesla do tohoto kraje nebývalou prosperitu. Důsledkem byla postupná a téměř kompletní přestavba vesnických staveb na Kokořínsku. Sprašové půdy umožnily pěstování hrubších odrůd chmele – bujňáku (tzv. dubského zelenáče), které byly trvanlivé a vyhovovaly způsobu vaření piva v první polovině 19. století. Změny technologie v pivovarnictví, upřednostnění jemnějších sort žateckého chmele a přechod na teplovzdušnou metodu jeho sušení byly příčiny postupného úpadku a do poloviny minulého století úplného zániku tohoto zemědělského odvětví, jež zde zanechalo výraznou stopu.

A jak konkrétně se chmelařství odrazilo na podobě vesnického domu? Chmel se sušil převážně na půdách v dřevěných lískách – proto bylo nutno budovat **vyšší krovy** s několika patry, tedy co největší ložnou plochou, a do střešních ploch umísťovat **podlouhlé štěrbinové větrací otvory, tzv. volská oka**. Usušený chmel byl potom v žocích uskladňován v **patře domu** v několika za sebou umístěných **komorách** přístupných buď z vnější strany z pavlače nebo vnitřní chodbou. Ústupem chmelařství ztrácely patrové komory svou funkci, ale s rozvojem turistiky se našlo vhodné alternativní využití k ubytování letních hostů a návštěvníků malebného kraje. **Přízemí** zůstávalo tradičně děleno na **tři základní díly** – střední vstupní **síň**, z níž byla v některých případech vzadu vydělena **černá kuchyně** nebo jen prostor na obsluhu **pece**, jejíž těleso vyplňovalo roh **světnice** tvořící přední díl dispozice domu. Ta byla centrem dění v usedlosti, v ní se na obvykle kachlovém sporáku vařilo, jedlo, spalo, bydlelo... Třetí zadní díl domu byl hospodářský – buď ho v etnicky německém prostředí vyplňovaly **chlévy** nebo v českém **komory**, častý však byl i smíšený **komoro-chlévní typ** v národnostně přechodném území. Někdy se k zadní boční stěně domu dodatečně přistavovala menší **výměnkářská světnička** pro staré rodiče, jež dávala domu výrazně asymetrický tvar.

Vlivem výše popsaných okolností získal lidový dům na Kokořínsku i severněji na části Českolipska **charakteristické regionální znaky**, které ho odlišují od ostatních typů lidové architektury a **dodávají mu osobitou estetickou působivost a půvab**. Můžeme je stručně shrnout do několika základních bodů:

- **patrový převážně roubený dům** se sedlovou střechou
- **kombinace stavebních materiálů a konstrukcí** – roubení (převládá), hrázdění (zejména na severozápadě ve formě brázděných pater), kamenné pískovcové zdivo (převážně u hospodářských částí domu)
- **štíty** členěné do několika polí nebo vyplněné zdobenou lomenicí, původně a dnes již ojediněle ve vrcholu zakončené valbičkou nebo kabřincem, později někdy kryté ozdobně skládanou břidlicí nebo eternitem
- **pavlače, lodžie, balkony** na dvorní boční straně domu, často dekorativně ztvárněné
- **podstávka** – unikátní konstrukční a současně i výtvarný prvek, vynášející a odlehčující patro pomocí sloupků umístěných podél přízemních stěn

Na Kokořínsku, především v jeho okrajových částech, má své významné zastoupení i **kamenný vesnický dům**. Vyvíjel se zde vedle roubené architektury od 1. poloviny 19. století

v typologické návaznosti se sousedními rovinatějšími oblastmi Polabí a Litoměřicka, kopíroval však některé její základní znaky. Jde převážně o mohutné patrové domy se střídmejší štukovou výzdobou tvarosloví vesnického klasicismu, v ojedinělých případech s originálně dekorativně ztvárněnou plochou štítu.

Přestože Kokořínsko můžeme po právu považovat za **oblast s mimořádnou koncentrací památek původní lidové architektury**, i zde došlo v průběhu 2. poloviny 20. století k určitému úbytku těchto staveb. Nízký stupeň industrializace, fenomén tzv. chalupářství a přírodně hodnotná a atraktivní krajina byly hlavními příčinami zachování podstatného podílu historické zástavby venkova.

Institucionální památková péče se zde zcela pochopitelně soustředila nejen na **jednotlivé cenné stavby a usedlosti prohlášené za kulturní památky**, ale rovněž na **ochranu celých minimálně narušených vesnických sídelních celků**. Z tohoto důvodu bylo na území Kokořínska a v souvisejících okrajových částech v roce 1995 vyhlášeno **6 vesnických památkových rezervací (Dobřeň, Lhota, Nosálov, Nové Osinalice, Olešno a Žd'ár)** a v letech 1995 a 2005 **13 vesnických památkových zón (Brocno, Bukovec, Jestřebice, Kluky, Kruh, Lobeč, Rašovice, Sitné, Střezivojice, Tubož, Vidim, Vojetín, Víska)**. Pomyslným centrem i středem celé oblasti je malebné venkovské městečko **Dubá, vyhlášené městskou památkovou zónou**, jehož historickou zástavbu tvoří také značné procento staveb lidového charakteru. Kromě toho můžeme v osadě **Lhotka** na jihu Kokořínska navštívit ukázkou skalního obydlí expozičně upravenou Regionálním muzeem Mělník a v **Šemanovicích** malé soukromé muzeum lidových staveb.

Ani Kokořínsku se samozřejmě nevyhnuly **bezohledné svévolné stavební zásahy** esteticky i architektonicky znehodnocující konkrétní cenné objekty, nerespektující charakter a stavební podstatu původních vesnických staveb včetně jejich prostředí. Obvykle jde o nepromyšlené, zbytečné a finančně nákladné úpravy, které v daném kontextu působí zpravidla odpudivě, absurdně i směšně a smutně zároveň. Rovněž **nová výstavby** je v drtivé většině případů na velmi nízké úrovni a na zachování identity venkova má devastační účinek.

Nosálov

Lhota

Dobřeň

Sřezivojice

Źďár u Doks

REGION LUŽICKÉ HORY – LIDOVÁ ARCHITEKTURA

Téměř kompaktní osídlení německým etnikem ovlivnilo jak urbanistickou strukturu vesnických sídel, tak vnější podobu a konstrukci jednotlivých lidových staveb této oblasti. Kombinací stavebních materiálů (dřevo, kámen, v mladším období cihly) a technik (roubená, hrázděná i zděná), využitím specifických konstrukčních řešení a uplatněním osobitého výtvarného pojetí se na tomto území v průběhu 18. a 19. století rozvinula pozoruhodná, typologicky pestrá a dekorativně bohatá lidová stavební kultura, do níž pronikly a s tvůrčí invencí byly přejímány prvky slohového stavitelství, a která na druhou stranu do jisté míry ovlivnila architekturu blízkých měst. Setkáme se tu s reprezentativními mohutnými patrovými faktorskými a kupeckými domy, velkými hospodářskými usedlostmi i drobnějšími chalupnickými a domkářskými usedlostmi a řemeslnickými domy s menším hospodářstvím (častými v příměstských enklávách).

Jedinou památkovou rezervaci lidové architektury v této oblasti najdeme v Rumburku. Je jí již zmíněná řemeslnická – tkalcovská **Šmilovského ulice**. Památkovými zónami lidové architektury byly v roce 1995 prohlášeny **Kamenická Straň, Dlouhý Důl a Vysoká Lípa**. Městskými památkovými zónami se značným podílem hodnotných lidových staveb pak jsou **Šluknov, Jiřetín pod Jedlovou a Česká Kamenice**.

Dalšími zachovalými a hodnotnými vesnickými sídly z hlediska urbanistického, architektonického i kulturně historického jsou **Brtníky, Císařský, Doubice, Chřibská, Kopec, Královka, Království, Krásné Pole, Kyjov, Lipová, Líska, Mezná, Mlýny, Rožany, Srbská Kamenice, Vlčí Hora, Všemily aj.** Totéž platí i o městech **Jiříkov, Krásná Lípa, Rumburk a Varnsdorf**. Mimo to si zasluhuje pozornost také celá řada samostatných staveb nebo usedlostních areálů lidové architektury chráněných jako jednotlivé kulturní památky a samozřejmě ještě daleko početnější skupina pozoruhodných lidových staveb, které nemají statut kulturní památky.

Pro znalce i pouhého milovníka krás lidového stavitelství je možno tento nejsevernější kout naší země označit bez nadsázky za pokladnici tohoto druhu památek, bohudík dosud poměrně kvalitně a ve značném množství dochovaných, zejména díky péči chalupářů.

Typické znaky lidové architektury nejsevernějších Čech:

- tzv. lužická podstávka – konstrukce s podpěrnou funkcí, skládající se ze sloupků, umístěných po obvodu přední části domu, na nichž leží vaznice vynášející krov, případně patro; charakteristické je zde pro ni dekorativní ztvárnění do jakýchsi dřevěných profilovaných balustrád a arkád
- pískovcové portály vstupů, výtvarně a kamenicky mimořádně bohatě a kvalitně provedené, původně většinou polychromované; výrazně se na nich uplatňují zejména prvky klasicistního a empírového tvarosloví
- dekorativní obklady vnějších obvodových stěn domů tvořené horizontálně položenými prkny, která jsou zdobena povrchově provedenou a barevně zvýrazněnou profilací, imitující tvarosloví městské zděné architektury (např. kvádrování, římsy, šambrány kolem oken apod.) - objevuje se zejména během 19. stol. u novostaveb i dodatečně u starších staveb se záměrem přiblížit lidové vesnické stavby městským zděným domům; vzniká tak půvabná a osobitá forma opožděného rustikálního klasicismu a empíru, charakteristická výlučně pro tuto oblast
- mnohostranné využití břidlice nejen jako krytiny, mimochodem velice trvanlivé, ale později rovněž k obkládání štítů a někdy i celých stěn; prvotně sloužila jako ochranný plášť budov, ale zanedlouho se přidružila i funkce dekorativní – tvarově a barevně odlišné šablony se skládaly do působivých ornamentálně pojatých mozaikových vzorů (později stejným způsobem užíván též eternit)

- barevnost staveb – nikde jinde na našem území se nesečkáme s tak bohatou škálou barevnosti u roubených staveb, jako zde; nejenže byly barevně zvýrazňovány architektonické články a pohledově se uplatňující části, ale barevné nátěry se prováděly plošně na celé stavby a kombinovaly se různé odstíny - nejčastěji to byla hnědá, tmavočervená, zelená nebo okrová, ale najdeme i další

Krompach

Krompach

Kamenická Stráň

Velenice

Mařenice

4. Městská sídla s dochovanými zbytky roubené architektury – v původně dřevěných centrech nebo v okrajových částech (16 lokalit)

Nejen pro vesnická sídla byla charakteristická roubená zástavba. Také menší zemědělská městečka i větší města v oblastech s určitými konkrétními podmínkami – dostatek vhodného stavebního materiálu v podobě dřeva jehličnatých stromů, nižší hospodářská prosperita, relativní odlehlost v horském terénu – měla často až do konce 19. století zcela jinou podobu. Roubené stavby zde byly typické nejen pro chudší okrajové části, ale i pro jejich centra. Razantní přestavba konce 19. a počátku 20. století tento osobitý ráz mnoha městeček definitivně změnila k nepoznání. O jejich někdejší tvářnosti se dnes dozvídáme pouze ze starých kreseb a fotografií. Přesto se ještě v některých z nich můžeme i dnes setkat se zbytky této kdysi bohaté roubené architektury nebo na předměstích nalezneme větší či menší soubory drobnější roubené zástavby.

Prakticky všechna jmenovaná města mají standardní vybavení pro účely turistického ruchu. Jmenujme alespoň některé z tohoto hlediska nejcennější a nejpozoruhodnější městské lokality:

Jiřetín pod Jedlovou, MPZ, Ústecký kraj

Krásná Lípa, Ústecký kraj

Šluknov, MPZ, Ústecký kraj

Česká Kamenice, MPZ, Liberecký kraj

Dubá, MPZ, Liberecký kraj

Jablonné v Podještědí, MPZ, Liberecký kraj

Nový Bor, MPZ, Liberecký kraj

Semily, Liberecký kraj

Zákupy, MPZ, Liberecký kraj

Železný Brod, VPR a VPZ, Liberecký kraj

Hronov, MPZ, Královéhradecký kraj

Nová Paka, MPZ, Královéhradecký kraj

Sobotka, MPZ, Královéhradecký kraj

Starkov, Královéhradecký kraj

Jablonné nad Orlicí, MPZ, Pardubický kraj

Jilemnice, MPZ, Pardubický kraj

5. Sakrální roubené stavby – kostely, kaple, zvonice

Také dřevěná sakrální architektura byla na našem území zastoupena až do 19. století daleko početněji oproti současné situaci. Značné množství dřevěných kostelů a kaplí bylo zejména v období 18. – 19. století zlikvidováno a nahrazeno honosnějšími a trvanlivějšími stavbami zděnými. Přesto se nám dochoval dá se říci reprezentativní vzorek dřevěných (konstrukce roubené a rámové) staveb tohoto typu z časového období od 15. do 20. století. Z hlediska prostorového rozložení dřevěných sakrálních staveb lze mluvit o dvou širších teritoriích, na nichž se soustřeďuje jejich výskyt. Jde o oblasti severovýchodních Čech a severovýchodní Moravy. Na ostatním území je již nalezneme pouze sporadicky a jednotlivě.

Co se týče dřevěných zvoníc, zůstala zachována jejich daleko početnější skupina a najdeme je také u zděných kostelů v oblastech, kde se s dřevěnou kultovní architekturou už nesetkáme, i když hustotou svého zastoupení do jisté míry kopírují územní rozložení dřevěných sakrálních staveb.

Do následujícího přehledu byla vybrána skupina nejhodnotnějších reprezentantů tohoto typu dřevěné architektury (ve všech případech se jedná o prohlášené kulturní památky):

foto: Ing. arch. Pavel Tomášek (Liberk)

5.1. Soubory dřevěných kostelů a kaplí

SOUBOR DŘEVĚNÝCH KOSTELŮ SEVEROVÝCHODNÍCH ČECH

(10 objektů na místě vzniku a 4 objekty přenesené)

Z hlediska jejich turistického využití se jedná o teritoriálně rozptýlené objekty, které netvoří územně ucelené soubory, kromě jediné výjimky a tou je skupina 4 kostelů na jihu Jičínska nedaleko Nového Bydžova – Kozojedy, Loučná Hora, Měnik a Vysočany. Nicméně, až na kostel v Kryštofově Údolí poblíž Liberce, najdeme všechny popsané dřevěné sakrální památky na území východních Čech v Královéhradeckém a Pardubickém kraji a jsou poměrně dobře dostupné z obou krajských měst. Vzhledem k těmto okolnostem je lze označit za vhodné především k jednorázovým výletům nebo jako součást stanovených výletních tras.

BROUMOV, KOSTEL PANNY MARIE SE HŘBITOVEM, KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ

Unikátně zachovalý nejstarší dřevěný kostel v České republice postavený v gotickém slohu. Původní stavba, pocházející ze 14. století, byla přestavěna v r. 1449 a v 18. století doplněna o barokní krytý ochoz – podsíň, který ji obíhá po celém obvodu. Kostel má obdélný půdorys s trojboce uzavřeným presbytářem, ze strmé valbové střechy kryté šindelem uprostřed vybíhá osmiboká vížka s vysokou jehlancovou střechou. Oproti většině dřevěných sakrálních staveb v ČR není postaven roubenou technikou, ale jeho stěny tvoří rámová konstrukce obložená svíslé kladenými prkny. Interiér s trémovým záklopovým stropem má částečně dochovanou pozoruhodnou gotickou nástěnnou a nástropní polychromovanou výzdobu z poloviny 15. století. Zařízení kostela pochází převážně z období baroka a rokoka, kromě cenné pozdně gotické sochy Madony z počátku 16. století, která jako jeho patronka vévodí hlavnímu oltáři. Kostel stojí uprostřed hřbitova na okraji Broumova a jeho vznik i další historie byly vždy úzce svázány s existencí nedalekého významného benediktinského kláštera (NKP).

www.maps.google.cz

KOZOJEDY, KOSTEL SV. VÁCLAVA SE ZVONICÍ A HŘBITOVEM, KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ

Vzácně dochovaný areál roubeného omítaného kostela se samostatnou dřevěnou zvonící postavený roku 1689 nad obcí na místě starší středověké stavby je výraznou dominantou mírně zvlněné okolní krajiny. Slohově jde o stavbu lidového raného baroka, ale značně gotizujících forem. Na obdélnou loď se štíhlým trojboce uzavřeným presbytářem nasedá strmá valbová šindelem krytá střecha se sanktusníkem, jejíž vystupující vazné trámy jsou podpírány dřevěnými profilovanými krakorci. Prkenný kazetový strop je zdoben polychromovanou malbou s renesančními motivy. Více než polovinu obvodových stěn lodi obklopuje rozměrná dřevěná tribuna nesená 10 sloupy. Velmi cenné a umělecky hodnotné je barokní zařízení kostela z let 1718-22, zejména pak oltáře a kazatelna, které jsou pozoruhodnými řezbářskými díly.

KRYŠTOFOVO ÚDOLÍ, KOSTEL SV. KRYŠTOFA SE ZVONICÍ, FAROU, MÁRNICÍ A HŘBITOVEM, LIBERECKÝ KRAJ

V hlubokém romantickém údolí byl na stráni uprostřed táhlé vsi v letech 1683-86 postaven tesařským mistrem Michalem Schöblem ze sousedních Žibřidic roubený kostel orientovaný vzhledem k danému terénu na jih. Stojí uprostřed starého hřbitova a spolu s dřevěnou bedněnou hranolovou zvonicí, zděnou farou a márnicí vytváří pozoruhodný areál barokních církevních staveb ze 17. a 18. století. Na obdélnou loď kostela navazuje ustupující pravoúhlý presbytář s dodatečně přistavěnou patrovou zděnou sakristií z r. 1781. Vysoká strmá střecha i celý vnější plášť kostela jsou od r. 1893 pokryty břidlicí. Jeho interiér včetně záklopového stropu a trojstranné tribuny má bohatou polychromovanou figurální a ornamentální naivní rokokovou výmalbu, která byla provedena během renovace kostela v letech 1760-61. Ze stejné doby pochází i větší část zajímavého a umělecky cenného vnitřního zařízení.

**LIBERK, KOSTEL SV. PETRA A PAVLA SE ZVONICÍ, FAROU A HŘBITOVEM,
KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ**

Působivý architektonicky hodnotný areál církevních staveb byl postaven r. 1691 na ostrožně nad strmým údolím na místě zaniklého hradu poblíž návsi obce Liberk. Roubená kostelní stavba je názorným a jedinečně dochovaným příkladem životnosti středověkých stavebních tradic ve venkovském prostředí. Strmá sedlová střecha se svisle šalovanými vysokými štíty svědčí o pozoruhodně dlouhém doznívání principu gotické vertikality a slohové reminiscence můžeme najít i v konstrukci krovu a v tesařském provedení oken a dveří. Naopak typické rysy barokního tvarosloví má štíhlá věžice uprostřed hřebene střechy. K poměrně mohutné lodi kostela je připojen drobnější trojboce uzavřený presbytář a na opačné straně přízemní předsíň. Vnitřek kostela je celý obložen prkenným táflováním a stejným způsobem je upraven i trámový strop. Zařízení je převážně barokní z konce 17. a z 18. století. Zajímavý je pozdně středověký deskový oltářní obraz Proměnění Páně a také obrazy 12 apoštolů nad triumfálním obloukem, které jsou významným dokladem přechodu rustikální malby od renesance k baroku. U kostela na hřbitově stojí čtyřboká dřevěná zvonice s cibulovitou bání, postavená současně s kostelem. Soubor doplňuje roubená budova fary.

foto: Ing. arch. Pavel Tomášek

LOUČNÁ HORA, OBEC ŠMIDARY, KOSTEL SV. JIŘÍ SE ZVONICÍ, KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ

Roubený barokní kostel sv. Jiří byl postaven v letech 1777-1780 na vyvýšeném místě uprostřed návsi v obci Loučná Hora. Svým půdorysem a architektonickým provedením jde o zcela ojedinělý typ mezi dřevěnými kostely v České republice. Má totiž centrální dispozici s ústředním prostorem hlavní lodi s mansardovou střechou završenou věžičkou. K ní se symetricky po obou stranách podle podélné osy připojují další části kostelní stavby – na východě to je nižší presbytář a přízemní sakristie a na západě stejně výškově odstupňovaná kruchta a předsíň. Celý kostel byl původně uvnitř i zvenku omítnutý a opticky tak budil dojem zděné stavby, která však byla v době svého vzniku provedena tradiční technikou a navíc levněji. Po 2. světové válce kostel značně zchátral, postupně z něho opadala omítka a musel být odvezen i rokokový mobiliář z konce 18. století. V současnosti probíhá jeho kompletní regenerace. Nedaleká dřevěná hranolová zvonice nahradila v r. 1942 starší barokní stavbu.

MĚNÍK, KOSTEL SV.VÁCLAVA A STANISLAVA SE ZVONICÍ A HŘBITOVEM, KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ

Dřevěný kostel sv.Václava a Stanislava stojící uprostřed vsi rozložené na návrší je spolu s blízkým rovněž dřevěným kostelem ve Vysočanech zdaleka viditelnou dominantou lehce zvlněné krajiny východní části středních Čech. Je to rozložitá roubená, ale zevně druhotně omítaná, obdélná stavba z roku 1686 s vyšším ustupujícím trojboce uzavřeným presbytářem, mírně gotizujících forem. Šindelem krytá střecha s průčelním svíse bedněným štítem nese malý hranolovitý sanktusník se stanovou stříškou. Do kostela se vchází z průčelí nevelkou dřevěnou předsíní. Zajímavý trojlodní interiér má plochý kazetový strop a jeho západní část zabírá rozměrná trojstranná empora s poprsní zdobenou malovanými výjevy ze života sv.Václava. Z hodnotného raně barokního zařízení jsou nejcennější rozvilinové oltáře a kazatelna ze 17. století. Poblíž kostela stojí soudobá mohutná dřevěná stupňovitá zvonice zakončená vysokou jehlancovou střechou, která spolu s ním vytváří výrazný a mimořádně působivý celek.

**SLAVOŇOV, KOSTEL SV. JANA KŘTITELE SE ZVONICÍ, MÁRNICÍ A HŘBITOVEM,
KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ**

Areál kostela sv. Jana Křtitele se rozkládá v izolované poloze na mírném návrší na okraji vsi. Představuje ojedinělý celek převážně pozdně středověkých vesnických sakrálních památek. Uprostřed hřbitova obehnaného kamennou zdí stojící kostel je prostá celoroubená stavba zbudovaná v r.1553. Obdélná loď je zakončená ustupujícím pravoúhlým presbytářem s valbovou , šindelem krytou střechou s vížkou. Vnitřní prkny obložené stěny, tribunu i kazetový strop pokrývají rustikální polychromované malby s ornamentálními, rostlinnými i figurálními motivy z r. 1705, pod nimiž se ukrývá starší vrstva výzdoby ze 16. století. Na hřbitov se vstupuje mohutnou hranolovou věžovou zvonici původně obranného charakteru, s dolní zděnou a horní bedněnou částí, která je zakončena šindelovou jehlancovou střechou. Soubor doplňuje nevelká roubená márnice, postavená v 18. století na okraji hřbitova.

TŘEBEŠ - KOPEC SV. JANA, OBEC HRADEC \KRÁLOVÉ, KOSTEL SV. JANA KŘTITELE SE ZVONICÍ A HŘBITOVEM, KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ

Nevelký kostel sv. Jana Křtitele situovaný na návrší zvaném Kopec sv. Jana nebo Konstanc jižně od Hradce Králové, stál původně stranou osídlení uprostřed starých vinic. Dnes je součástí řídké příměstské aglomerace mezi obcemi Nový Hradec Králové a Třebeš. Ač tomu jeho poměrně nenápadná podoba nenasvědčuje, jedná se o historicky cennou stavbu se zajímavým stavebním vývojem. Na místě starší gotické kaple zde nechal před r. 1530 královéhradecký měšťan Lukáš Forman Hostovský z Hostovic vybudovat kostel na památku Mistra Jana Husa a Mistra Jeronýma Pražského, který byl po r. 1620 zasvěcen sv. Janu Křtiteli. Ten během třicetileté války zpustl a v l. 1675–93 byl tesařem V. Matoušem postaven dnešní kostel, jenž musel být v l. 1858–59 opravován. V r. 1836 došlo k výstavbě krytého arkádového ochozu kolem lodi. Na širokou loď téměř čtvercového půdorysu navazuje ustupující trojboce uzavřený presbytář se sakristií na severní straně, jenž je povrchově omítnut a budí dojem zděné stavby, zatímco roubená konstrukce obvodových stěn lodi je obložena šindelem, který rovněž pokrývá vysokou střechu kostela. Nad štítové průčelí vystupuje drobná plochá zvonová věžička novějšího původu. Vnitřek kostela má plochý strop a vestavěnou hudební kruchtu nad vstupem. Hodnotný mobiliář je převážně ranně barokní z 2. poloviny 17. století. Západně od kostela na okraji hřbitova stojí mohutná polygonální bedněná zvonice.

**VELINY, KOSTEL SV. MIKULÁŠE SE ZVONICÍ, MÁRNICÍ A HŘBITOVEM S HRAZENÍM,
PARDUBICKÝ KRAJ**

Unikátní doklad sakrálního areálu vybudovaného téměř kompletně ze dřeva a dochovaného od doby svého vzniku v r. 1752 prakticky beze změn. Uprostřed hřbitova, obehnaného dnes již ojedinělou roubenou hradbou, stojí barokní jednolodní dřevěný kostel s trojboce zakončeným presbytářem s připojenou sakristií a s předsíňkou před západním průčelím. Valbovou a šindelem krytou střechu zdobí nízký sanktusník. Původně byl kostel omítaný, ale dnes omítku najdeme již jen v interiéru na stěnách. Strop je trámový s prkenným záklopem. Originální zařízení kostela se nedochovalo, většina mobiliáře je novorenesanční z r. 1904. Dalšími výraznými součástmi souboru jsou hranolová zvonice s jehlancovou střechou zakončenou cibulkou a márnice postavené pravděpodobně současně s kostelem. Historicky hodnotný a architektonicky působivý celek je přesvědčivým důkazem o širokém a dlouhodobém využívání dřeva jako stavebního materiálu na venkově pro nejrůznější typy staveb.

**VYSOČANY, OBEC NOVÝ BYDŽOV, KOSTEL SV. MARKÉTY SE ZVONICÍ A BÝVALÝM
HŘBITOVEM, KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ**

Uprostřed protáhlé návsi obce Vysočany, rozložené na mírném návrší nad rovinatým terénem, stojí v poloze krajinné dominanty kostel sv. Markéty se zvonící. Architektonicky velmi hodnotná stavba obdélného roubeného a omítaného kostela s valbovou střechou a trojboce uzavřeným presbytářem pochází ze 70.-80. let 17. století. Jako většina dřevěných sakrálních staveb z tohoto období má výrazné gotizující rysy, projevující se jak v celkovém ztvárnění a proporcích, tak v detailech. Zajímavým a ojedinělým způsobem je řešen interié – dřevěnými vyřezávanými arkádami je rozdělen na trojlodí a řezbami je zdobena i rozměrná trojstranná tribuna. Strop je trámový kazetový. Kostel je vybaven převážně původním bohatým barokním inventářem z poslední čtvrtiny 17. století. V rohu zrušeného hřbitova obehnaného kamennou zdí, na němž byl kostel zbudován, stojí s ním soudobá rozložitá šestiboká dřevěná zvonice s jehlancovou střechou krytou šindelem.

ČESKÝ JIŘETÍN, KOSTEL SV. JANA KŘTITELE, KRAJ ÚSTECKÝ

(přenesený z Flájí)

Byl postaven ve 2. polovině 17. století (udává se 1667-1670) místo původního evangelického kostelíka. Jedná se o jednolodní stavbu s trojbokým presbytářem a věžičkou na střeše. Vstup do kostela je malou předsíňkou na jižní straně.

V letech 1951-1964 byla postavena Flájská přehrada, kvůli které byla obec Fláje zbořena. Dřevěný kostelík byl jako významná památka lidové architektury zachráněn. Byl rozebrán a v roce 1969 přemístěn do nedalekého Českého Jiřetína.

V roce 1995 bylo dokončeno celkové restaurování kostela.

Ze zařízení kostela je cenná gotická socha Piety z doby po roce 1450 a pozdně gotická Kalvárie (kolem roku 1500).

Text a foto:cs.wikipedia.org

DOBŘÍKOV, KOSTEL CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ, KRAJ PARDUBICKÝ

(přenesený z Podkarpatské Rusi)

Lidová dřevěná stavba s věží a střechou krytou šindelem byla postavena v roce 1679 ve Velké Kopani na Podkarpatské Rusi. Roku 1857 byl kostel přenesen do Chlomce.

Do Dobříkova byl kostelík převezen senátorem Václavem Klofáčem v roce 1930, značně poškozený a s neúplnou věží. Po jeho obnově a opětovném postavení byl v roce 1931 předán Církvi československé. K jeho slavnostnímu otevření došlo 6.7.1931 za přítomnosti patriarchy Dr. Gustava A. Procházky.

Kostel je postaven z ručně tesaných dubových fošen v byzantsko-gotickém slohu. Uvnitř se nalézají řezané loggie s lidovými ornamenty. Součástí mobiliáře je rokokový ikonostas a velké množství pravoslavných ikon.

Kostelík je výraznou dominantou obce.

Text: www.dobrikov.cz

Foto: www.hrady.cz

HRADEC KRÁLOVÉ, KOSTEL SV. MIKULÁŠE, KRAJ KRÁLOVÉHRADECKÝ

(přenesený z Východního Slovenska)

Podle některých zpráv byl kostel postaven již v letech 1502 – 1510 v obci Habura u Medzilaborců v nejvýchodnější části Slovenska. Kostel byl původně pravoslavný zasvěcený sv. Michaelu-archandělu. R.1740 jej obec Habura prodala nedaleké vsi Malá Polana, kde byl v r.1759 zasvěcen sv. Mikuláši-Divotvorci.

Za 1.svět.války byl kostel značně poškozen. Po jeho obnovení (1920) byl v r.1935 zakoupen od řecko-katolické náboženské obce Malé Polany pro město Hradec Králové. Zde byl kostel umístěn v Jiráskových sadech, nákladně restaurován a 28.října 1935 slavnostně otevřen.

Součástí kostela je původní ohrazení se šindelovou korunou. Vlevo od kostela stojí kříž, na němž jsou vyřezány symboly a nástroje umučení Krista. Kostel je třídílný dřevěný srub krytý šindelem, nad každou částí střecha vrcholí věžičkou zakončenou kupolí.

Text: www.hradeckralove.org/cz

Foto: www.foto.mapy.cz

**NOVÁ PAKA, KOSTEL CÍRKVE ŘECKOKATOLICKÉ, KRAJ KRÁLOVÉHRADECKÝ
(přenesený z Podkarpatské Rusi)**

Z Podkarpatské Rusi byl do Nové Paky převezen řecko-katolický kostelík, který dnes stojí na Husově kopci. V 17. století si ho postavili věřící ve Smerčné, kde se prolínalo etnikum rusínské, maďarské, židovské, polské i huculské. Jejich soužití nebylo vždy bez problémů a třenic. Pro ty se také kostelík poprvé stěhoval. Náboženská obec řecko-katolická ho po neshodách s pravoslavnou církví přenesla do městečka Obavy u Užhorodu, kde sloužil dalších 200 let. Později byl přestěhován do Nové Paky.

Text a foto: www.zajimavosti.infocesco.cz

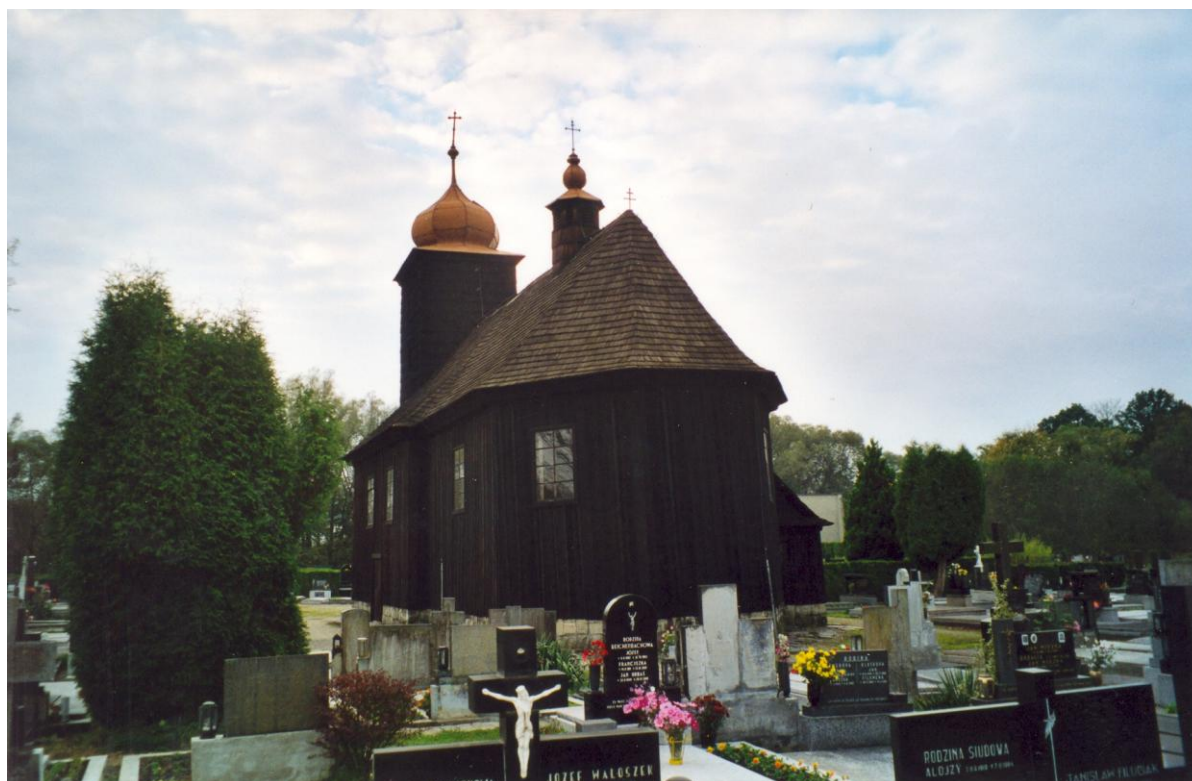
SOUBOR DŘEVĚNÝCH KOSTELŮ SEVEROVÝCHODNÍ MORAVY A SLEZSKA

(21 objektů na místě vzniku a 1 objekt přenesený)

Rovněž skupina dřevěných kostelů, která se dochovaly na severovýchodní Moravě je velmi pestrá a teritoriálně nejednotná. Kostely jsou rozptýleny na zemi Moravskoslezsko, Olomouckého a Zlínského kraje a až některé výjimky (např. Maršíkov a Žárová u Velkých Losin nebo Sedliště a Řepiště u Frýdku-Místku) jsou od sebe nepravidelně a někdy i dost značně vzdáleny. Na rozdíl od souboru kostelů ve východních Čechách jsou některé z nich dosti obtížně dostupné, zejména ty z nich, které jsou situovány v horském terénu (např. Dolní Marklovice, Guty, Lipná, Prašivá, Velká Lhota, Žárová). Jde však o velmi zajímavé a někdy zcela neznámé a pro turistický ruch dosud neobjevené zcela specifické památky, které jsou vhodné pro individuální nepobytovou turistiku nebo k zařazení do turistických tras.

ALBRECHTICE, KOSTEL SV. PETRA A PAVLA, MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ

Dřevěný kostel sv. Petra a Pavla byl postaven uprostřed rozlehlé obce na místě starého, také roubeného kostela, který musel být pro svůj zchátralý stav roku 1766 stržen. Jak nám dokládá vyrytý letopočet na triumfálním oblouku, již v tom samém roce vznikla barokní novostavba dnešního svatostánku. Stojí na kmenné podezdívce a skládá se ze tří souvisejících částí. Na střední loď téměř čtvercového půdorysu vzadu navazuje mírně odsazený trojboce uzavřený presbytář a na západní straně celé stavbě dominuje masivní hranolová věž zakončená cibulovou bání s hlavním vstupem. Celý kostel je vně i uvnitř obložen svíslé kladenými prkny. Pouze horní část věže je stejně jako střecha pokryta šindelem. Kostelní věž má jednu zajímavost – je totiž zbudována dvěma odlišnými konstrukčními technikami. Přízemí až do výše obíhající hlavní římsy je roubené a tesařskými spoji je svázáno se stěnami lodi, kdežto nahoře pokračuje mírně kónickou štenýřovou konstrukcí tvořenou mohutnými svíslými trámy – štenýři, vzájemně spojenými několika rámy, která je pro obdobné dřevěné věžové stavby typická. Stropy kostela jsou trámové s prkenným záklopem. Zařízení interiéru včetně kazatelny i oltáře pochází převážně z konce 18. století.

DOLNÍ MARKLOVICE, OBEC PETROVICE, KOSTEL NANEBEVSTOUPENÍ PÁNĚ SE HŘBITOVEM, MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ

Pozoruhodný kostel Nanebevstoupení Páně je situován na mírné terénní vyvýšenině na východním okraji obce poblíž hranice s Polskem. Je to masivní celoroubená stavba s navazující mohutnou bedněnou zvonicí v průčelí, kónicky se zužující a nesoucí na vrcholu krychlovou zvonovou hlavici s cibulovou bání. Spodní část zvonice vytváří předsíň se zastřešenými otevřenými ochozy po jejím obvodu, obdobný ochoz vytváří komunikaci k sakristii podél severní strany lodi. Na téměř čtvercový půdorys lodi navazuje ustupující trojboce zakončený presbytář zakrytý pětidílnou valbovou šindelovou střechou. Ze stejného materiálu je též střecha lodi a plášť i střecha věžové zvonice. Výrazně převíslá severní strana střešní plochy presbytáře kryje panskou oratoř, umístěnou nad sakristií a na ní vedoucí otevřené schodiště při jeho severovýchodním boku. Interiér lodi je plochostropý, presbytář je zaklenut dřevěnou klenbou archaické konstrukce. Nad vstupem do sakristie je do boční stěny presbytáře prolomeno široké segmentové okno oratoře. Nevhodná úprava vnitřních stěn kostela tapetou z 2. poloviny 19. století byla v l. 1991-2 odstraněna a současně došlo k restaurování původního barokního dekoru. Bohatý mobiliář kostela je převážně původní barokní z 2. poloviny 18. století.

V odborné literatuře dlouho přežíval mylný názor, že marklovický kostel pochází ze 16. století (zejména díky architektonické podobnosti s kostelem v nedalekých Gutech). Je však bezpečně doloženo (např. datací na trámu triumfálního oblouku), že byl postaven r. 1739 na místě jiného staršího dřevěného kostela. K omylu přispěla i jeho archaická stavební forma, projevující se v celkovém ztvárnění i detailech, která je názorným dokladem vytrvalého udržování středověkých stavebních tradic na venkově.

GUTY, OBEC TRINEC, KOSTEL BOŽÍHO TĚLA SE HŘBITOVEM, MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ

Dřevěný kostel v Gutech stojí stranou zástavby obce uprostřed hřbitova na úbočí poměrně příkře se zdvihajícího masivu Moravskoslezských Beskyd. Od doby svého vzniku r. 1563 se jeho podoba prakticky nezměnila a zachovala si ojedinělý starobylý výraz. Založen a postaven byl protestanty, ti jej však museli r. 1654 předat katolíkům. I u tohoto kostela vnímáme převažující silné gotické vlivy, jež se projevují zejména strmostí valbových šindelem krytých střech, existencí krytého ochozu po obvodu celé stavby, archaičností použitých konstrukcí a ztvárněním některých architektonických detailů (např. dveře a okna). Na téměř čtvercovou loď zakončenou ubíhajícím pravoúhle uzavřeným presbytářem navazuje zvonice, postavená a připojená k průčelí kostela r. 1781. Její šikmé stěny jsou kryty šindelem, krychlové zvonové patro má nízkou stanovou střechu vrcholící nevelkou cibulovou bání. Rozlehlý otevřený prostor pod zvonicí vytváří zajímavou předsíň před vlastním vstupem do kostela. Loď má plochý deskový strop, ale nad kněžištěm se dochovala unikátní archaická dřevěná valená klenba. Interiér kostela je naplněn početným inventářem z různých slohových období. Za pozornost stojí především druhotně v lodi umístěný původně hlavní oltář s deskovým obrazem Poslední večeře Páně z r. 1592, dále renesanční malovaný dřevěný epitaf s motivem zmrtvýchvstání a dominantní dvoustranná tribuna s renesanční ornamentální polychromovanou výzdobou z počátku 17. století.

HNĚVOŠICE, KOSTEL SV. PETRA A PAVLA S HŘBITOVEM, MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ

Kostel sv. Petra a Pavla byl vybudován v r. 1730 zřejmě na místě starší církevní stavby. Stojí nad severozápadním okrajem obce obklopen novodobou zástavbou, v mírně zvlněné krajině slezského pohraničí. Je to mohutná srubová stavba se širokou obdélnou lodí, na níž navazuje ustupující trojboce uzavřený presbytář, spočívající na cihlové podezdívce z poloviny 19. století. K jižní straně presbytáře přiléhá čtyřboká roubená sakristie, k níž je ještě připojen podél boku lodi stojící nízký přístavek rámové konstrukce obložený šindelem. Vysoká strmá valbová střecha kostela má plechovou krytinu (nepříliš vhodnou), ze střešního hřebene nad presbytářem vyrůstá štíhlý polygonální sanktusník s jehlancovou stříškou. Vnější plášť celé stavby je opatřen svislým šalováním. Bedněná je rovněž patrová předsíň se sedlovou střechou u západního průčelí, v jejímž horním podlaží je umístěna zvonice. Interiér lodi je plochostropý, zatímco presbytář je mělce valeně zaklenut fošnovým záklopem. Nad vstupem je vestavěna trojkřídlá dřevěná ozdobně provedená tribuna. Mobiliář kostela, včetně bohatě vyřezávané kazatelny a oltářů, pochází převážně z období jeho výstavby z 30. let 18. století. Některé prvky výzdoby mají rustikální charakter. Svým konstrukčním pojetím i celkovým architektonickým ztvárněním je hněvošický kostel dalším názorným dokladem dlouhodobého houževnatého přežívání středověké stavební tradice na venkově.

HODSLAVICE, KOSTEL SV. ONDŘEJE, MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ

Nevelkou, ale architektonicky velmi hodnotnou dřevěnou stavbu hodslavického kostelíka najdeme uprostřed táhlé řadové kolonizační vsi. Datum jeho založení není přesně známo, avšak z dochovaných záznamů je jisté, že to bylo někdy v průběhu 1. poloviny 16. století (před r. 1551). Jádru kostela tvořené obdélnou lodí a užším trojboce uzavřeným presbytářem s vysokou valbovou šindelem pokrytou střechou, z jejíhož hřebene vystupuje štíhlá hranolová vížka, je zachováno téměř v intaktní podobě a má výrazně gotický a principiálně vertikální charakter. Kostel na první pohled upoutá také svou členitou hmotou, kterou mu propůjčují četné tvarově pestré přístavby z období 17. a 18. století: k presbytáři je na jihu připojena přízemní sakristie a na severu poměrně rozměrná dostavba patrové boční tribuny, ty pak spojuje podél západního obvodu kostela krytý vnější ochoz, jehož severní část má s ohledem na potřebu zpřístupnit horní podlaží dostavěné boční tribuny nezvykle patrovou podobu. Stropní konstrukce celé stavby je trémová s bedněným záklopem a loď od presbytáře odděluje pozoruhodný půvabně nepravidelný roubený triumfální oblouk. Větší část prostoru lodi zabírá rozlehlá hudební kruchta, zatímco celá severní stěna presbytáře je otevřena do patrového emporového přístavku, vybudovaného z důvodu rozšíření kapacity kostela. Nejstarší a nejcennější součástí jinak převážně barokního zařízení kostela je oltářní soška tzv. Hodslavské Madony z počátku 15. století, jejíž originál je však z bezpečnostních důvodů deponován.

KLEPÁČOV, OBEC SOBOTÍN, KAPLE SV. JANA NEPOMUCKÉHO, OLOMOUCKÝ KRAJ

Prostá, ale neobyčejně působivá kaple sv. Jana Nepomuckého byla postavena obcí v roce 1783 na volném prostranství uprostřed vsi Klepáčov, jež se táhne horským údolím jižních Jeseníků. Roubená konstrukce celé stavby obdélného půdorysu s trojbokým zakončením spočívá na masivní omítnuté kamenné podezdívce. Dominantou valbové šindelem kryté střechy je polygonální sanktusník s lucernou a cibulovitou bání. Plohostropý interiér kaple, jehož prostor téměř z poloviny zabírá rozměrná hudební tribuna, je zařízen novodobě a velmi jednoduše.

Značně zdevastovanou kapli zachránila před zánikem nedávno provedená kvalitní památková obnova.

Zimní foto: photo.czechtourism.com

LIPNÁ, OBEC POTŠTÁT, KOSTEL SV. JANA KŘTITELE S HŘBITOVEM, OLOMOUCKÝ KRAJ

Nevelký kostel sv. Jana Křtitele v Lipné byl postaven někdy počátkem 18. století na jižním horním okraji středověké kolonizační obce. Je to téměř obdélná roubená stavba situovaná uprostřed hřbitova obehnaného zdí z lomového kamene, s mírně zúženým pravouhly zakončeným kněžištěm stojící na kamenné podezdívce. Vnější plášť celé stavby tvoří šindelový obklad a šindelová je rovněž krytina valbové střechy, z jejíhož hřebene vyrůstá uprostřed polygonální vížka – polygonální lucerna s cibulovou bání. K severní straně kněžiště přiléhá čtyřboká sakristie. Interiér má plochý kazetový strop a omítané obvodové stěny. Hudební kruchta s varhany nad vstupem je nesena 4 sloupy. Cenný je bohatě vyřezávaný polychromovaný hlavní oltář datovaný r. 1715. Další vnitřní vybavení pochází z 18. a 19. století. Kostel byl v l. 1772 a 1953 opravován. Svou jednoduchou a dosud stavebně čistou formou reprezentuje typ drobných sakrálních staveb, které v minulosti patrně představovaly charakteristickou součást mnohých vesnických sídel v hospodářsky méně vyspělých oblastech, jež se ale dodnes dochovaly jen v několika málo příkladech.

**MARŠÍKOV, OBEC VELKÉ LOSINY, KOSTEL SV. MICHAELA ARCHANDĚLA,
OLOMOUCKÝ KRAJ**

Roubený kostel sv. Michaela archanděla byl postaven v r. 1609 na místě starší církevní stavby na prostranství uprostřed staré zeměpanské podhorské vsi ležící v širokém údolí na úpatí Jeseníků. Jeho vznik, stejně jako kostela v nedaleké Žárové, je údajně spojen s výstavbou nového chrámu v blízkých Velkých Losinách. Na jejich vybudování měl být totiž použit materiál ze strženého původního kostela. V porovnání s dalšími dřevěnými kostely jde o stavbu poměrně mohutnou, archaického středověkého vzhledu, jenž je umocňován zejména vysokou a strmou valbovou střechou podpíranou na bocích krátkými profilovanými krakorci. Na rozměrnou loď s drobnou bedněnou předsiní a věžicí s cibulovitou bání na hřebeni navazuje ustupující trojboce zakončený presbytář, dodatečně doplněný o roubenou sakristii. Interiér kostela je kompletně obložen dřevem, plochý záklopový strop lodi podepřený dvěma sloupy napodobuje kazetování, kdežto presbytář je uzavřen ojediněle dochovanou starobylou konstrukcí dřevěné valené klenby. Z hodnotného barokního zařízení kostela vynikají varhany z r. 1776, tři bohatě řezbářsky provedené oltáře z konce 18. století a cenný obraz archanděla Michaela od významného malíře Ignáce Raaba vkomponovaný do hlavního oltáře.

NÝDEK, KOSTEL SV. MIKULÁŠE S HŘBITOVEM, MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ

Nevelký kostelík sv. Mikuláše stojí uprostřed zástavby poblíž hlavní komunikace v rozlehlé obci Nýdek rozložené v širokém podhorském údolí hraničních Slezských Beskyd. Je to jednoduchá roubená stavba kompletně zevně obložená vertikálně skládaným olištovaným bedněním. Tvoří ji dvě výraznější hmoty – obdélná loď a téměř čtvercový mírně ustupující pravoúhle zakončený presbytáře, jehož přesahující střecha kryje k severní boční straně připojenou sakristii. Nad západní průčelí vystupuje hranolová bedněná věž zakončená jehlancovou střechou, která je stejně jako celý kostel kryta šindelem. Do kostela se vstupuje z průčelí malou předsíňkou se sedlovou stříškou. Uvnitř zaujme dřevěná kruchta nesená čtyřmi sloupy a oltář z r. 1746. Další mobiliář pochází převážně z 19. a 20. století. Kostel sv. Mikuláše byl vybudován v r. 1576 zdejšími protestanty (svědčí o tom mimo jiné i datace na dřevěném portálu dveří mezi presbytářem a sakristií), ale v pozdějším období jim byl odebrán. V l. 1798 a 1894 došlo k jeho stavebním úpravám – snížení a podezdění celého kostela, vnější ošalování obvodové roubené konstrukce – a částečné ztrátě původní podoby. Pokračující chátrání a nevhodné zásahy v průběhu 19. a 20. století byly odstraněny až důkladnou opravou a konzervací v polovině 90. let minulého století. Nýdecký kostel je příkladem památkově cenné drobné roubené vesnické sakrální stavby, která si i přes určité úpravy udržela svůj charakteristický výraz a formu, jichž se do současnosti zachoval jen minimální počet.

**PRAŠIVÁ, OBEC PRAŽMO, KOSTEL SV. ANTONÍNA PADUÁNSKÉHO,
MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ**

Z temene jednoho z nejsevernějších vrcholů Moravskoslezských Beskyd , 706 m vysoké Prašivé, zhlíží do kraje poutní roubený kostelík sv. Antonína Paduánského. Nechal ho roku 1640 postavit majitel frýdeckého panství Jiří hrabě z Oppersdorfu, podle pověsti jako poděkování za záchranu života před rozzuřeným postřeleným jelenem, který ho svým parožím uvěznil u kmene stromu právě na Prašivé. Jednoduchá nevelká stavba z jedlových trámů se skládá z obdélné lodi a navazujícího menšího trojboce uzavřeného presbytáře, k němuž byla v podélné ose roku 1779 připojena nižší sakristie. Nad hlavní průčelí byla roku 1860 vsazena drobná hranolová věžička. Plášť kostela je na ochranu před extrémními povětrnostními vlivy kompletně obložen šindelem, jímž jsou pokryty rovněž střechy. Plochostropý interiér kostela je rozdělen polygonálním dřevěným triumfálním obloukem a jeho zařízení místní proveniencí pochází převážně ze 17. a 18. století.

**ŘEPIŠTĚ, KOSTEL SV. MICHAELA ARCHANDĚLA SE HŘBITOVEM,
MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ**

Poměrně nenápadný, ale historicky i stavebně zajímavý kostelík najdeme uprostřed obce Řepiště v rovinatém terénu mezi Ostravou a Frýdkem-Místkem. Jde však v jádře o stavbu velmi starou, středověkou, z 15. století (snad z r. 1485), jejíž starobylý vzhled byl setřen výraznými úpravami ve 2. polovině 19. století. Tehdy byla zbořena rozložitá věž, obvodový krytý ochoz i zchátralá střecha. Loď kostela během přestaveb rozšířili, k trojboce uzavřenému presbytáři přistavěli na bocích sakristii a patrovou tribunovou galerii s předsíní v přízemí. Do nové šindelem kryté střechy byl vsazen drobný sanktusník a nad hlavním průčelím kvadratická nízká věž s bání. Obvodové stěny celé stavby jsou obloženy šindelem, pouze průčelí je svisle šalováno prkny. V této době rovněž vznikla v plochostropém interiéru hudební kruchta s varhany. Z poměrně skromného zařízení kostela, pocházejícího z 18. a zejména z 19. století vyniká vyřezávaná kazatelna z počátku 18. století.

SEDLIŠTĚ, KOSTEL VŠECH SVATÝCH SE HŘBITOVEM, MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ

Asi nejmalebnější z moravských dřevěných kostelů stojí uprostřed vsi Sedliště v rovinaté krajině mezi Ostravou a Frýdkem-Místkem ve Slezsku. Podmanivý půvab obdivuhodného díla lidového stavitelství umocňuje jeho umístění mezi věkovitými stromy na malém vesnickém hřbitůvku obehnaném dřevěným parkánovým plotem, který je jakýmsi lapidáriem zajímavých litinových i kovaných náhrobníků z 19. století převezených z okolních zrušených hřbitovů. Přestože byl kostel postaven až v roce 1638, opět jsou v jeho architektonickém i konstrukčním řešení patrné četné středověké reminiscence. Obdélná loď i ustupující trojboce uzavřený presbytář s vysokou šindelem krytou střechou jsou po celém obvodu lemovány krytým ochozem, který je přerušen u severní stěny presbytáře patrovým přístavkem sakristie s tribunovou galerií otevřenou do interiéru. Hranolovitá svisle bedněná věž zakončená cibulovitou bání s lucernou byla původně samostatnou zvonící a teprve v roce 1860 ji rozebrali a postavili nad hlavní vchod do průčelí kostela. Vnitřní vybavení a výzdoba je převážně dílem regionálních barokních umělců z 18. století.

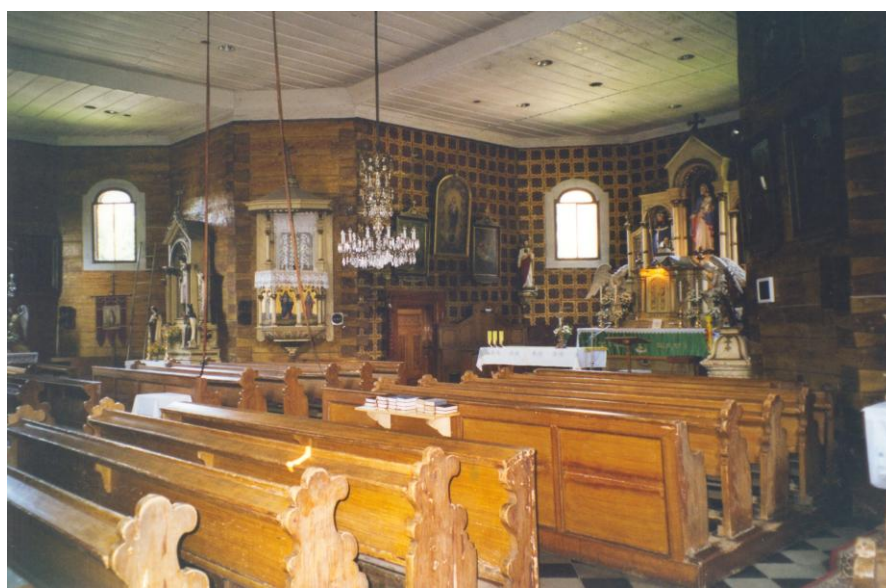
VELKÁ LHOTA, KOSTEL ČESKOBRATRSKÉ CÍRKVE EVANGELICKÉ SE HŘBITOVEM, NKP, ZLÍNSKÝ KRAJ

Poslední ojediněle zachovalý dřevěný tzv. toleranční kostel v České republice stojí vysoko v kopcích ve Vsetínských vrších na Valašsku na severovýchodě Moravy. Postaven byl v roce 1783 záhy po vydání tolerančního patentu císařem Josefem II. na poměrně příkrém svahu a shlíží dolů do údolí po jehož úbočí je rozložena ves Velká Lhota. Místní lidoví řemeslníci museli provést stavbu podle podmínek stanovených patentem – to znamená se vstupem z boku a nikoliv z hlavní ulice, bez věže a původně dokonce i bez lavic. Těmi byla modlitebna vybavena až po roce 1861 v souvislosti se zrovnoprávněním katolíků s protestanty v tzv. protestantském patentu císaře Františka Josefa II. Jednoduchá roubená obdélná patrová stavba s mansardovou šindelem krytou střechou má na zadní boční straně připojenu nevelkou sakristii a ze dvou stran ji lemuje krytý ochoz. Plochostropý a celý bíle vymalovaný interiér kostela je zařízen rovněž velmi skromně a pro toleranční modlitebny typicky. Uvnitř nenajdeme žádné obrazy ani sochy, jeho centrem je kulatý stůl Páně a vyřezávaná kazatelna, jediný zdobnější prvek vybavení, jinak je celý vnitřní prostor vyplněn lavicemi, které jsou i na pavlačových galeriích obíhajících téměř celý vnitřní obvod stavby. Údajně se dovnitř vejde až 500 věřících. Dodnes je kostel využíván místním evangelickým sborem, jehož zásluhou je udržován ve výborném stavebním stavu a v původní podobě. Právě v prostotě tkví mimořádná působivost a půvab této pozoruhodné památky.

**VELKÉ KARLOVICE, KOSTEL PANNY MARIE SNĚŽNÉ S FAROU A HŘBITOVEM,
ZLÍNSKÝ KRAJ**

V hluboké kotlině sevřené horskými pásmy Javorníků a Moravskoslezských Beskyd stojí uprostřed jedné z nejrozsáhlejších valašských obcí asi nejpozoruhodnější moravský dřevěný kostel. Jeho jedinečnost spočívá ve zcela originálně pojatém půdorysném řešení, které má tvar řeckého rovnoramenného kříže. Jde vlastně o barokní centrálu s trojboce uzavřenými rameny, jež je zvýrazněna polygonální věžičkou s cibulovitou bání umístěnou nad geometrickým středem kostela. Zachování symetrické koncepce stavby umocnilo zbudování dvojice sakristií paralelně vyplňujících prostory v rozích po obou stranách presbytáře. Krytina střech i kompletní vnější plášť kostela je šindelový. Interiér má plochý prkenný záklopový strop, v jednotlivých ramenech jsou umístěny hlavní a dva protilehlé boční oltáře a nad vstupem hudební kruchta s varhany. Zařízení pochází převážně z konce 19. století. Kostel je mistrovským dílem místních lidových tesařů, kteří jej zbudovali v letech 1752-54. Současně byla postavena v těsném sousedství také roubená fara s hospodářským zázemím, typologicky zcela ve stylu místní lidové architektury. Na hřbitově stojící kostel Panny Marie Sněžné je výraznou dominantou obce a atraktivním turistickým cílem.

ŽÁROVÁ, OBEC VELKÉ LOSINY, KOSTEL SV. MARTINA S HŘBITOVEM, OLOMOUCKÝ KRAJ

Roubený kostel sv. Martina stojí zhruba uprostřed dlouhé horské řadové vsi poblíž komunikace a je obehnán masivní kamennou zdí. Byl postaven v r. 1611 údajně ze dřeva získaného z likvidovaného kostela ve Velkých Losinách a u jeho založení stál majitel panství Ditrich Jan ze Žerotína, iniciátor výstavby kostelů ve Velkých Losinách, Maršíkově i v Žárové. Tuto domněnku podporuje fakt, že zdejší kostel je v základních rysech zmenšenou kopií kostela sv. Michaela archanděla v Maršíkově, jenž by měl být druhou sakrální stavbou vzniklou obdobným způsobem. Má obdélnou loď s bedněnou představenou předsíní, na níž je v průčelí konstrukčně napojena nevelká čtyřboká hranolová věžice zakončená jehlancovou stříškou. K trojboce uzavřenému ustupujícímu zúženému presbytáři byla na severní straně nověji přistavěna sakristie. Vysokou strmou valbovou střechu krytou šindelem vynášejí ozdobně profilované krakorce. Interiér kostela je obložen dřevěným šalováním, loď má jednoduchý zákloповý strop, kdežto presbytář je uzavřen archaickým typem dřevěné valené klenby. Vnitřní obvod lodi obíhá ze tří stran polychromovaná tribuna. Vybavení kostela pochází z období baroka i z pozdějších slohových období. Ač se jedná o nevelkou sakrální památku, má značnou historickou a architektonickou hodnotu umocněnou působivou starobyloou podobou.

BÍLÁ, KOSTEL SV. BEDŘICHA, KRAJ MORAVSKOSLEZSKÝ

Dřevěný kostel byl postaven v sedmdesátých letech 19. století. Architektura kostela se vymyká obvyklým tvarům jiných beskydských dřevěných kostelů. Vysoká a štíhlá věž připomíná severskou architekturu. Rovněž složitě členěná střecha včetně zalamovaného půdorysu dokládá nejen odvážný přístup navrženého řešení, ale také zručnost zdejších řemeslníků, kteří se s ním dovedli při stavbě vyrovnat.

Kostel zaujme také řešením čtrnácti okenních vitráží, které posloužily zároveň jako ojedinělý způsob ztvárnění jednotlivých zastavení křížové cesty.

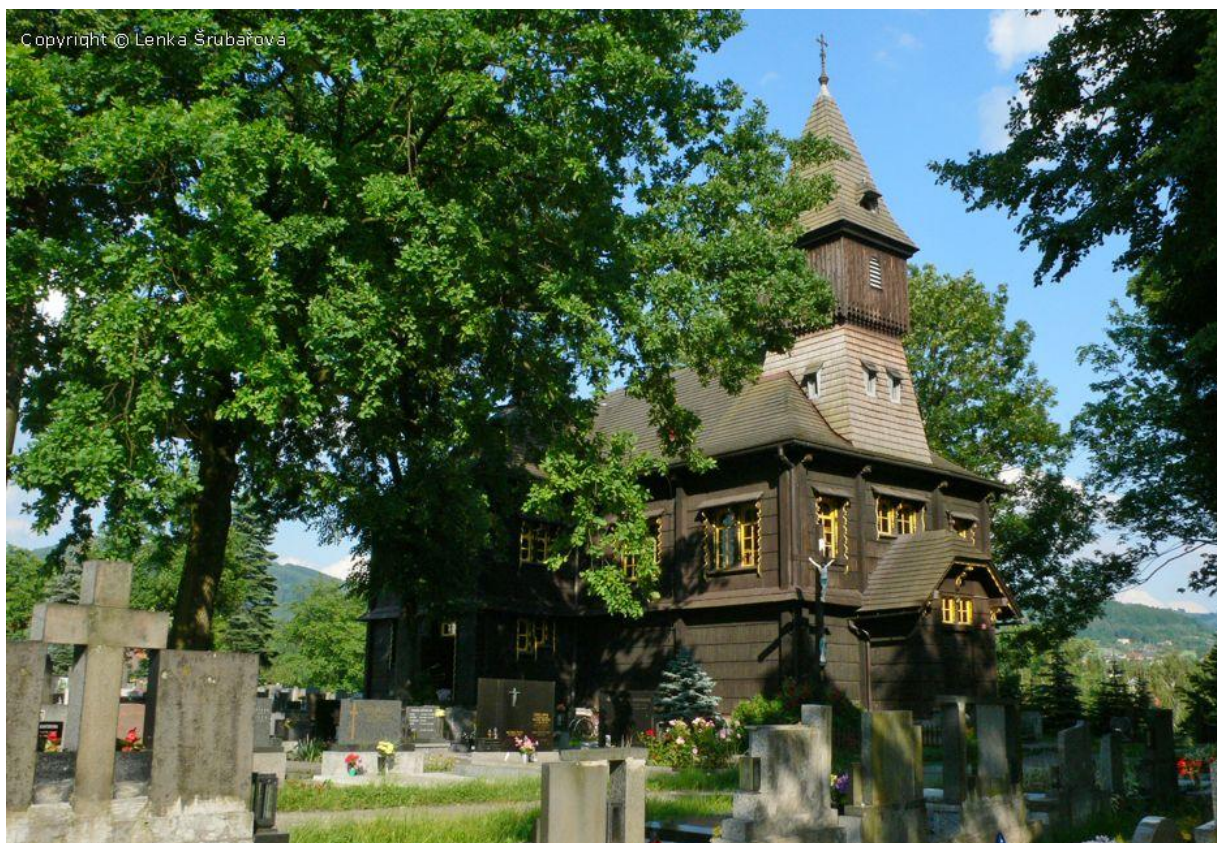
Text: : zajimavosti.beskydy.cz

Foto: www.foto.mapy.cz

BYSTRICE N. OLŠÍ, KOSTEL POVÝŠENÍ SV. KŘÍŽE, KRAJ MORAVSKOSLEZSKÝ

Dřevěný kostel zasvěcený Povýšení svatého Kříže pochází z přelomu 19. a 20. století (1897). Byl postaven na místě zchátralého kostela, jehož původ bychom mohli hledat v druhé polovině století šestnáctého. Náš nový kostel má romantizující ráz a patří k nejmalebnějším kostelům na celé Severní Moravě a ve Slezsku. Ke zkrášlení v posledních letech jistě přispěla i záměna kovové jehlancové střechy věže za daleko více s celou stavbou harmonizující pokrytí dřevěnými šindely.

Nalevo od vchodu se nachází dřevěný kříž, těsně vedle vstupu je instalována listina připomínající svým obsahem i stylizací prohlášení jednoho z posledních knížat těšínské větve Piastovců, které je upomínkou na dobu vzniku původního dřevěného kostela na tomto místě.

Text a foto: zajimavosti.beskydy.cz

**GRUŇ – STARÉ HAMRY, KOSTEL P. MARIE, POMOCNICE KŘESŤANŮ,
KRAJ MORAVSKOSLEZSKÝ**

Historie dřevěného kostelíčku na beskydském Gruni sahá až do druhé poloviny 18. století, kdy v roce 1773 nechal na tomto místě zbožný pasekář Šimon Tomeček zhotovit dřevěnou mariánskou sochu. K té se brzo začali chodit modlit obyvatelé z okolních usedlostí a samot a věhlas tohoto místa začal rychle narůstat. V roce 1847 byla nad sochou vztyčena prostá dřevěná kaplička a v roce 1887 tuto kapličku nahradil dřevěný kostelík zasvěcený sv. Panně Marii Pomocné. Jedná se prostou obdélnou jednolodní stavbu v romantizujícím slohu s nenápadným polygonálním presbytářem a předsíní, kterou završuje štíhlá věžička s vyřezávanými detaily. Podobně romantizující je i interiér kostela. Stavba je celá pokryta šindelem.

Kostelík se nachází na beskydském hřebeni táhnoucím se od turisticky známého střediska Gruň až k horskému středisku Bílý Kříž na hranici se Slovenskem. Poblíže kostelíka se nachází velmi proslavený horský hotel .

Text a foto: maps.google.cz

HRČAVA, KOSTEL SV. CYRILA A METODĚJE, , KRAJ MORAVSKOSLEZSKÝ

Nejmladší z dřevěných kostelů na Severní Moravě a ve Slezsku se nachází v nejvýchodnější obci našeho státu, v těsné blízkosti trojmezí tří států České republiky, Slovenska a Polska, Hrčavě. Byl postaven v roce 1936 a je zasvěcen sv. Cyrilu a Metodějovi. Dnes je filiálním kostelem římskokatolického farního úřadu v Jablunkově.

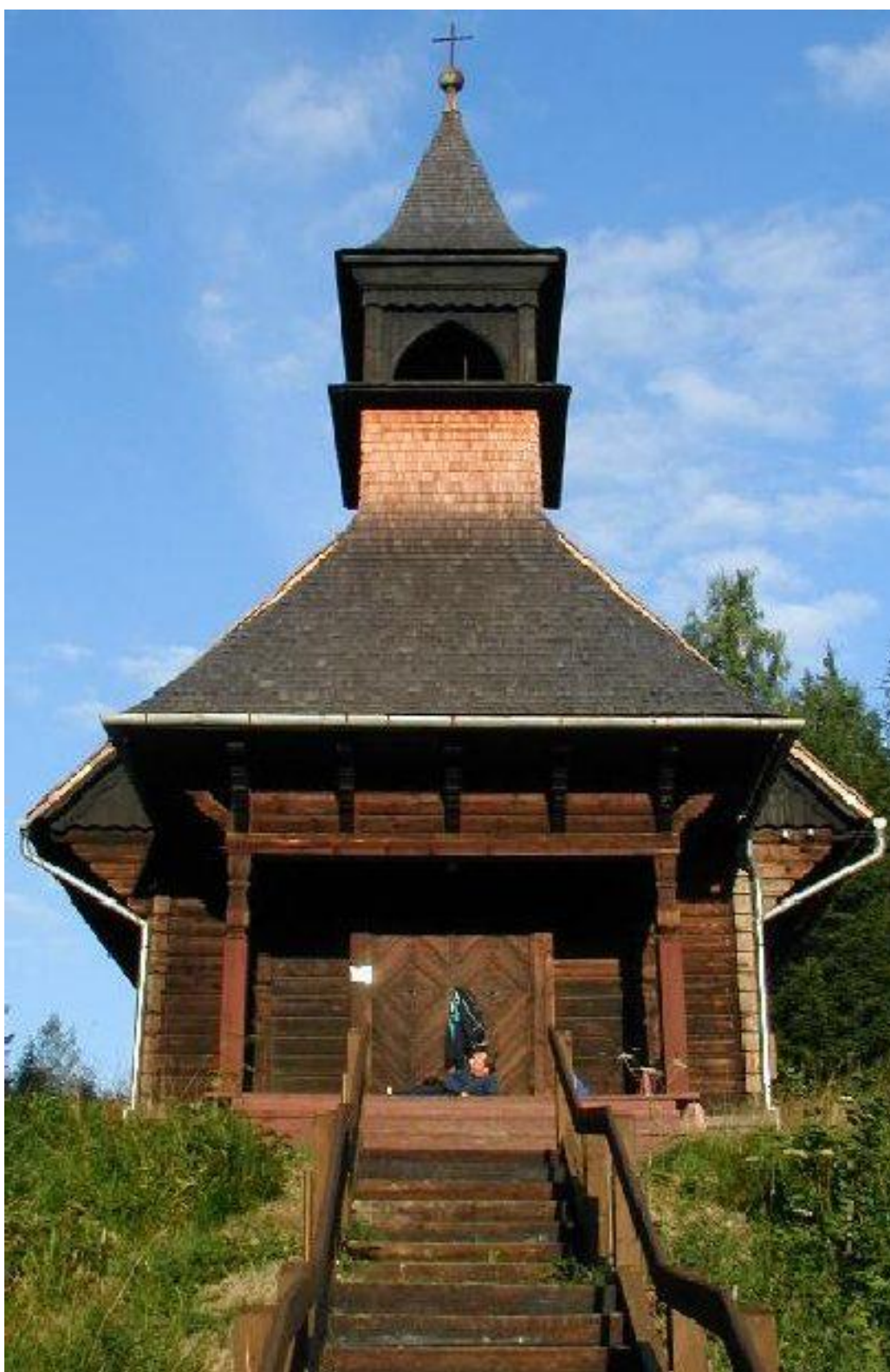
Poměrně jednoduchá jednolodní stavba s malou věží a trojbokým kněžištěm, na který navazuje malá sakristie, je pokrytá eternitovou střechou. Dřevěná věž je zakončena štíhlým čtyřbokým plechovým jehlancem, který je osazen jednoduchým železným křížem s bání. Vedle kostela, směrem ke hřbitovu, je vztyčen dřevěný kříž se zdařilou plastikou ukřižovaného Krista. Stavbu kostela doplňuje bývalá budova jeho farního zázemí. Z interiéru kostela, který je možno navštívit při pravidelných nedělních bohoslužbách, jistě zaujme bohatě vyřezávaná křtitelnice místního rodáka Ondřeje Zogaty.

Text: zajimavosti.beskydy.cz

Foto: www.volny.cz/obec.hrcava

VIDLY, OBEC VRBNO POD PRADĚDEM, KAPLE SV. HEDVIKY, , KRAJ MORAVSKOSLEZSKÝ
Kaple kubistických forem pochází z počátku 20. století.

Text: cs.wikipedia.org
Foto: zajimavosti.infocesko.cz/

VALAŠSKÉ MEZIRÍČÍ, KOSTEL NEJSVĚTĚJŠÍ TROJICE (POLODŘEVĚNÝ), KRAJ ZLÍNSKÝ

Polodřevěný kostel z roku 1605 je lidovou raně renesanční stavbou 2. poloviny 16. století, dřevěný se zděným presbytářem. Původně byl postaven jako kostel hřbitovní, v roce 1919 byl hřbitov zrušen. Využíván jako expozice kamenných plastik a reliéfů meziříčské pobočky Vlastivědného muzea ve Vsetíně.

Text a foto: www.vychodni-morava.cz

**KUNČICE POD ONDŘEJNÍKEM, KOSTEL SV. PROKOPA A BARBORY,
KRAJ MORAVSKOSLEZSKÝ (přenesený z Podkarpatské Rusi)**

V roce 1928 zakoupil generální ředitel Vítkovických kamenouhelných starý dřevěný kostelík, který stával na Podkarpatské Rusi v obci Hliňanec . Samotný kostelík pochází z konce 17. nebo začátku 18. století. O jeho osudech na původním podkarpatském stanovišti není žádných dochovaných zpráv. Je typickým představitelem podkarpatoruské kostelní architektury. Základní inventář, hlavně zajímavý ikonostas, je dokladem řeckokatolického vysvěcení. Kostelík byl převezen do Kunčic v roce 1931. Znovu byl postaven na náklady Okrašlovacího spolku, při čemž byla provedena rekonstrukce některých jeho částí, zejména věže.

Jako místo jeho znovupostavení bylo vybráno návrší nad železnicí proti samotné Šebelově vile, tehdy zvané Na humenci. Kostelík se stal ozvláštňující dominantou Kunčic.

Po svém postavení byl kostelík 25. 8. 1931 vysvěcen olomouckým biskupem Msgre Stavělem sv. Prokopu a sv. Barboře, patronům horníků. V roce 1963 byl kolem kostelíka založen a otevřen urnový háj.

Text: www.hrady.cz

Foto: www.czecot.com

DŘEVĚNÉ KOSTELY V PRAZE A NA JIŽNÍ MORAVĚ

PRAHA 5, KOSTEL SV. MICHALA, KRAJ PRAHA

(přenesený z podkarpatské Rusi)

Kostel byl zbudován v bojkovském stavebním slohu s prvky lidového baroka. Charakteristickým znakem tohoto slohu je členění chrámového půdorysu na tři přibližně čtvercové roubené části, nad nimiž se zvedají roubené věže, střechy jsou kryty šindeli. Budova je přibližně 14 metrů dlouhá a asi 8 metrů široká. Nejvyšší z věží přesahuje 17 metrů a zakrývá prostor ve chrámu určený pro ženy, pro něž se v lidové slovesnosti vžilo označení *babinec*. K výzdobě věží a interiéru byly použity tři pro pravoslavní typické barvy: bílá, zelená a červená. Tyto barvy v lidovém chápání symbolizují základní křesťanské ctnosti: víru, naději a lásku.

Chrám sv. Michala byl kompletně rozebrán, převezen a následně sestaven do původní podoby hned dvakrát. V roce 1793 jej občané Velkých Louček prodali větší a bohatší vesnici Medvedovcům. Ke druhému stěhování došlo v roce 1929, když Rusíni kostel, jako typickou lidovou stavbu Podkarpatské Rusi, věnovali Praze, která tehdy byla jejich hlavním městem. Stavba byla pečlivě rozebrána, jednotlivé části očíslovány a naloženy do čtyřech k tomu speciálně upravených železničních vagónů. Náklady spojené s touto operací hradilo Národní muzeum za podpory Ministerstva školství a osvěty Československé republiky. Slavnostní předání chrámu obyvatelům Prahy proběhlo 10. září 1929. Ceremoniálu byli přítomni čelní představitelé města Prahy, guvernér Podkarpatské Rusi dr. Anton Beskid a krojovaní občané Medvedovců. Chrám se stal součástí sbírek národopisného oddělení Národního muzea v Praze

Text a foto: cs.wikipedia.org

**BLANSKO, KOSTEL CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ, KRAJ JIHOMORAVSKÝ
(přenesený z Podkarpatské Rusi)**

Tento krásný kostelík pochází z Nižního Seliště, které leží 20 km od Chustu na hranici Podkarpatské Rusi a Rumunska (nynější Ukrajina). Stavba byla zahájena v roce 1601, ale dokončena až v roce 1641.

Když se Podkarpatská Rus stala součástí Československa, zlepšily se životní podmínky obyvatelstva a věřící si postavili kostel kamenný. Starý dřevěný kostel zůstal opuštěný a chátral.

Kostel byl v Nižním Selišti rozebrán, jednotlivé části označeny a vlakem převezeny v září roku 1936 do Blanska. Během tří měsíců byl dělníky z Podkarpatské Rusi sestaven.

Volně stojící neorientovaná stavba, obdélníkového půdorysu na kamenné podezdívce je v centru městské zástavby. Stavbě dominuje štíhlá čtyřboká věž s jehlancovým zastřešením se čtyřmi nárožními věžičkami.

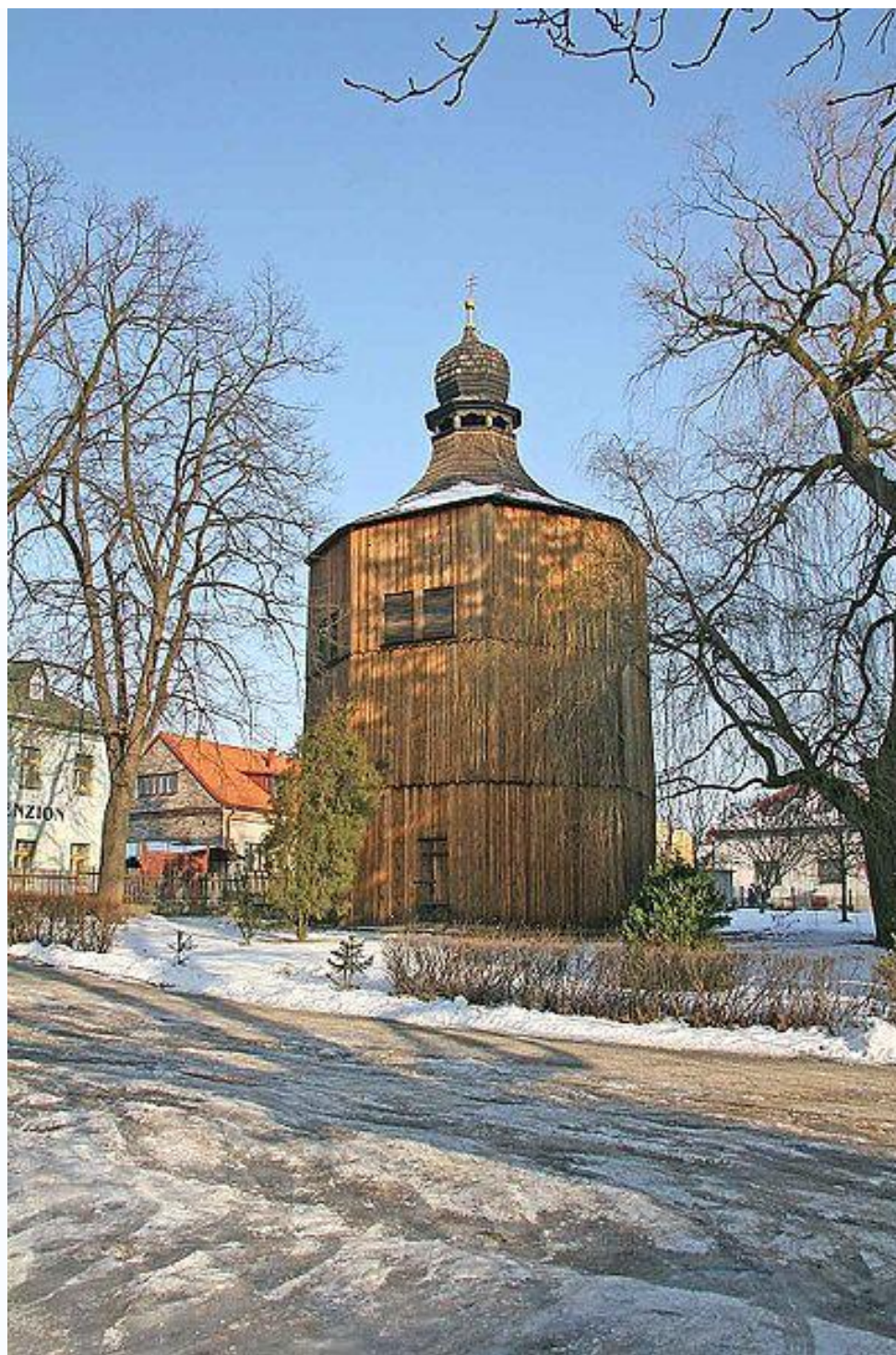
Zvonicové patro věže je arkádově otevřeno. Podnožím věže je ochoz v přízemí i v prvním patře objektu. Průčelní vchod do svatyně má segmentové zaklenutí se starobylým nápisem v církevněslovanském jazyce, který udává datum dokončení stavby. Dveře jsou pobity originálním kováním. členění stavby představuje redukovanou bazilikální dispozici. Hlavní loď je zaklenutá klenbou valenou a krytá valbovou střechou. Všechny střechy kostelíku jsou kryty dřevěnými klinci. Blanenský dřevěný kostelík představuje tzv. „lemkovský“ typ rusínských kostelů a je značně ovlivněn evropskou gotikou.

Text a foto: www.drevenekostely.ic.cz

5.2. Soubory dřevěných zvoníc

Uvedené dřevěné zvonice jsou rovněž situovány na různých místech příslušných krajů a jsou vhodné k návštěvě jako součást turistických tras nebo individuálních výletů a zájezdů z větších regionálních nebo lokálních městských center, která mají vhodné zázemí pro turistický ruch.

Sezemice

Foto: cs.wikipedia.org

**SOUBOR DŘEVĚNÝCH ZVONIC SEVEROVÝCHODNÍCH ČECH
(25 zvoníc)**

STŘEDOČESKÝ KRAJ

Horní Stakory

Jabkenice

Malín

Horní Stakory

Foto: www.vyletnik.cz

LIBERECKÝ KRAJ

Rovensko pod Troskami

Vlastibořice

Vyskeř

Železný Brod

Rovensko pod Troskami

Foto: www.rovensko.cz

KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ

Horní Ředice

Chotěborky

Lučice

Osek

Psinice

Rohenice

Rtyně v Podkrkonoší

Samšina

Stará Voda

Vršce

Všeborsko

Zebín

Osek

Foto: kostelyunas.net

PARDUBICKÝ KRAJ

Jezbořice

Kočí

Radhošť

Semín

Sezemice

Třebosice

Radhošť

Foto: cs.wikipedia.org

**SOUBOR DŘEVĚNÝCH ZVONIC SLÁNSKA A RAKOVNICKA
(15 zvoníc)**

STŘEDOČESKÝ KRAJ

Běleč

Kvílice

Nabdín

Přelíc

Rakovník (u kostela Nejsvětější Trojice)

Senomaty

Skůry

Želenice

Hořešovice

Libušín

Neprobylice

Rakovník (u kostela sv. Bartoloměje)

Řisuty

Skřivaň

Tuřany

Běleč

Foto: www.brdy.info